

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ
ТА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА МАЛОГО ПІДПРЕМСТВА
(НА МАТЕРІАЛАХ «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»)

Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.119.02.06 ПЗ

Розробила: студентка 2 курсу, групи 213-ЕП-322
спеціальності 051 «Економіка»

(роботу виконано самостійно, відповідно до
принципів академічної доброчесності)

_____ Вікторія БІЛОУСОВА
(підпис)

Керівник: доцент, канд. екон. наук

Ірина НАЗАРЕНКО

Рецензент: професор, д-р екон. наук

Ольга ЄВСЄЄВА

2023

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
професор, д-р екон. наук

_____ В.Л. Дикань

«____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Білоусовій Вікторії Миколаївні

1 Тема «Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства малого підприємства (на матеріалах «Будсервіс-компані»)»

керівник Назаренко Ірина Леонідівна, канд. екон. наук, доцент

затверджені розпорядженням по економічному факультету

від «____» _____ 2023 року № _____

2 Строк подання студентом закінченої роботи «25» Грудня 2023 року

3 Вихідні дані _____

Статут «Будсервіс-компані»

Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва за 2018 – 2022 рр., у т.ч.:

Форма 1-м «Баланс» ; Форма 2-м «Звіт про фінансові результати»

Форма 1-підприємництво (річна) «Структурне обстеження підприємства»

Форма 2-інвестиції «Звіт про капітальні інвестиції, вибуття й амортизацію активів»

Статті, підручники, автореферати дисертацій з досліджуваної теми

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

1 Теоретичні основи прогнозування банкрутства, оцінювання ризиків та рівня економічної безпеки підприємства

2 Аналіз фінансово-господарської діяльності малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр.

3 Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», розроблення заходів з покращення його фінансового стану

5 Перелік графічного матеріалу

1	Схема взаємопов'язаних характеристик ризику
2	Обсягові та якісні показники «Будсервіс-компані»
3	Показники з праці
4	Витрати і собівартість реалізованої продукції
5	Показники фінансових результатів
6	Власний і позиковий капітал та показники ліквідності
7	Показники фінансової стійкості та ліквідності
8	Комплексний показник рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства
9	Формула нормалізації показників та функції локальної корисності від показників різних типів
10	Наукова новизна роботи
11	Зведена таблиця розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства по фірмі «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 р. та 2022 р.
12	Заходи з покращення фінансового стану «Будсервіс-компані»

6 Консультанти окремих розділів

Розділ	Прізвище, ініціали, посада та науковий ступінь консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання « » 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Строк виконання етапів	Примітка
1 Теоретичні основи прогнозування банкрутства, оцінювання ризиків та рівня економічної безпеки підприємства	20.10.2023	виконано
2 Аналіз фінансово-господарської діяльності малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр.	20.10.2023	виконано
3 Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», розроблення заходів з покращення його фінансового стану	20.11.2023	виконано
Висновки	20.11.2023	виконано
Графічна частина	30.12.2023	виконано

Студентка _____ Вікторія БІЛОУСОВА

Керівник _____ Ірина НАЗАРЕНКО

Зміст

Вступ	5
1 Теоретичні основи прогнозування банкрутства, оцінювання ризиків та рівня економічної безпеки підприємства	9
1.1 Сутність та оцінювання ризиків	9
1.2 Банкрутство підприємств: сутність, методики діагностики	23
1.3 Економічна безпека підприємства: сутність, складові, методики оцінювання	29
Висновки до розділу 1	41
2 Аналіз фінансово-господарської діяльності приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр.	43
2.1 Техніко-економічна характеристика приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»	43
2.2 Аналіз обсягових та якісних показників	52
2.3 Аналіз показників з праці	55
2.4 Аналіз витрат і загальної собівартості реалізованої продукції	57
2.5 Аналіз ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності підприємства	58
Висновки до розділу 2	67
3 Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», розроблення заходів з покращення його фінансового стану	73
3.1 Адаптування комплексної методики визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства для малих підприємств	74
3.2 Заходи з покращення фінансового стану «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»	83
Висновки до розділу 3	92
Висновки	95
Список літератури	101

					МРЕ.119.02.06 ПЗ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата				
Розроб.	Білоусова				«Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства малого підприємства (на матеріалах «Будсервіс-компані»)»	Літ.	Арк.	Аркуші
Перевір.	Назаренко		<i>М.Назаренко</i>				4	110
Реценз.						УкрДУЗТ		
Н. Контр.	Назаренко		<i>М.Назаренко</i>					
Затверд.	Дикань							

Вступ

Актуальність теми. Актуальність оцінювання ризиків, економічної безпеки та ймовірності банкрутства для українських малих підприємств в умовах війни вкрай важлива і обґрунтована з ряду причин.

По-перше, військовий конфлікт породжує значний неспокій на економічному полі, зокрема через ризики та нестабільність, які впливають на фінансовий стан підприємств. Малі підприємства в Україні, які можуть бути менш стійкими до економічних труднощів, стикаються з різними фінансовими викликами, включаючи зменшення попиту на їхні товари та послуги, збільшення вартості виробництва та нестабільність ринків.

По-друге, оцінка ризиків і прогнозування банкрутства стають ключовими інструментами для прийняття раціональних управлінських рішень. В умовах війни, де ризики та невизначеність зростають, малі підприємства повинні бути готовими відповідати на виклики, збалансовувати ресурси та приймати стратегічні рішення для збереження економічної стабільності.

По-третє, оцінка економічної безпеки має суттєве значення для забезпечення стійкості та життєздатності малих підприємств в умовах військового конфлікту. Збалансована стратегія фінансового управління та ризиків може допомогти підприємствам уникнути надмірної залежності від зовнішніх джерел фінансування і зберегти стабільність у важкі часи.

Загалом, оцінка ризиків, економічної безпеки та ймовірності банкрутства для українських малих підприємств в умовах війни допомагає підтримувати стабільність, зберігати бізнес та виживати в складних умовах, сприяючи економічному відновленню та розвитку країни.

Враховуючи вищезазначене, необхідно є наявність достатньо точної та нескладної у використанні комплексної методики, яку могли б використовувати малі підприємства України.

					МРЕ.119 .02.06 ПЗ	Арк.
						5
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Метою даної кваліфікаційної роботи є адаптування комплексної методики визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для її адекватного застосування на малих підприємствах та її апробація на малому підприємстві будівельної галузі.

Задачами кваліфікаційної роботи є:

- визначити сутність та проаналізувати методики оцінювання ризиків;
- визначити сутність та проаналізувати методики оцінювання ймовірності банкрутства;
- визначити сутність економічної безпеки підприємства, її складові та проаналізувати методики оцінювання;
- виконати комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр.;
- адаптувати комплексну методику визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства для малих підприємств;
- виконати апробацію удосконаленої методики на матеріалах приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»;
- розробити заходи з покращення фінансового стану приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в рамках досліджень, що проводяться на кафедрі «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту.

Об'єкт дослідження: економічна безпека, ризики та ймовірність банкрутства малого підприємства.

Предмет дослідження: адаптування комплексної методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для її адекватного застосування на малих підприємствах, а також розроблення заходів з покращення фінансового стану аналізованого малого підприємства будівельної галузі «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ».

Методи дослідження. В роботі використані такі загальнонаукові та спеціальні методи: для визначення сутності ризиків, банкрутства, економічної

безпеки підприємства, її складових - методи аналізу, синтезу, систематизації, теоретичного узагальнення; для аналізу фінансово-економічних показників - метод порівняння, для наочного представлення - графічний метод.

Наукова новизна. Отримала подальший розвиток комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для її адекватного застосування на малих підприємствах.

Практична значущість роботи полягає в тому, що за допомогою адаптованої методики, без використання експертних оцінок малі підприємства зможуть вчасно діагностувати ймовірність банкрутства та попередити його.

Інформаційна база дослідження: статистичні дані, наукові праці, автореферати дисертаційних робіт, звіти про діяльність «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» за 2018 – 2022 рр.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на 19-ї науково-практичної міжнародної конференції "Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика" (1 червня 2023 р. м. Харків) та на 81-й студентській науково-технічній конференції (УкрДУЗТ, 5 - 7 листопада 2023 р., м. Харків).

Публікації. За темою роботи опублікована 1 стаття у фаховому збірнику наукових праць «Вісник економіки транспорту і промисловості» загальним обсягом 10 сторінок (у співавторстві) та 2 тези конференцій.

Структура кваліфікаційної роботи: робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (89 найменувань) .

У першому розділі ми проаналізували сутність та методики оцінювання ризиків, ймовірності настання банкрутства та оцінювання рівня економічної безпеки підприємства і дійшли висновку, що доцільним є не пошук окремих кращих методик оцінювання ризиків, прогнозування банкрутства та оцінки рівня економічної безпеки підприємства, а адаптування вже розробленої комплексної методики до особливостей функціонування малих підприємств.

У другому розділі ми виконали комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр., зокрема його обсягових, якісних показників,

показників з праці, витрат і фінансових результатів. Виконаний поглиблений аналіз показників ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності.

У третьому розділі адаптована комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства для застосування на малих підприємствах та виконані відповідні розрахунки рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», розроблені заходи з покращення його фінансового стану.

При написанні роботи були використані законодавчі акти України [1 - 10], методичні матеріали, навчальні посібники, автореферати дисертацій, підручники, матеріали з Інтернету, статті з досліджуваної теми [11 - 89].

1 Теоретичні основи прогнозування банкрутства, оцінювання ризиків та рівня економічної безпеки підприємства

1.1 Сутність та оцінювання ризиків

Діяльність будь-якого господарюючого суб'єкта підпадає під вплив невизначеності як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Ступінь невизначеності залежить від типу економічної системи, політичної стабільності в державі та багатьох інших об'єктивних і суб'єктивних факторів. Якщо в умовах невизначеності відомі хоча б деякі фактори й закономірності і можна з певним ступенем точності прогнозувати їхній вплив на діяльність суб'єкта (системи), то говорять про ризик.

Природа економічного ризику є досить складною. Її суперечливість відмічають багато вчених, зокрема В.Л. Дикань та І.Л. Назаренко [11].

З позиції теорії систем, ризики розглядаються як властивість, що притаманна будь-яким видам доцільної діяльності. Вона проявляється як імовірнісна невизначеність реалізації цільових функцій характер, зміст, спрямованість і умови досягнення яких до кінця не ясні суб'єкту, що приймає рішення.

У літературі існують три основні точки зору, що визнають або об'єктивну, або суб'єктивну, або суб'єктивно-об'єктивну природу ризику. Дійсно, ризик має об'єктивну сторону внаслідок наявності в зовнішньому середовищі принципово непереборної невизначеності стосовно підприємства (об'єктивні економічні, політичні, соціальні й інші умови, до яких підприємство змушене пристосовуватися, а також непрогнозовані форс-мажорні обставини). Причому ризик існує незалежно від того, чи усвідомлюють його чи наявність ні, ураховують або ігнорують його. Точка зору про принципову пізнаванність світу за умови розширення знань людини про світ, наявності якогось зверх-розуму (називаного в літературі «демоном Лапласа», тому що саме П.Лаплас сформулював цей постулат на початку XIX в.), давно застаріла. Людина не може одержати абсолютно всю інформацію,

необхідну для її діяльності й повного усунення невизначеності. Таким чином, ризику, звичайно ж, властива об'єктивна риса.

З іншого боку, ОПР (особа, що приймає рішення), робить суб'єктивний вплив і на процес збору інформації про ризик, і на процес його кількісної і якісної оцінки. А найголовніше - те, що саме людина ухвалює рішення щодо прийнятності або неприйнятності для неї даного рівня ризику й розробляє подальші дії в конкретній ситуації. Ще в 1738 році Д. Бернуллі сформулював поняття корисності: приймаючи рішення, пов'язані з ризиком, ми враховуємо не тільки ймовірність того або іншого результату, а і ціну його наслідків [11]. Тобто згідно з результатом реалізації певної ризикованої події вона буде більш або менш ризикованою для різних суб'єктів цієї ситуації, у чому й проявляється суб'єктивна природа ризику.

Отже, другою невід'ємною рисою ризику є суб'єктивність. Таким чином, необхідно погодитися тим, що ризик являє собою діалектичну єдність об'єктивного й суб'єктивного.

Грунтовне дослідження ризику зроблене у монографії В.Л. Диканя та І.Л. Назаренко [11], основні ознаки ризику згідно з цими авторами зображені на рис.1.1.

У сучасній економічній літературі немає єдиного визначення поняття ризику. Можна виділити наступні підходи до його визначення.

1 Ототожнення понять ризику й невизначеності [13]. Наявність невизначеності є об'єктивною причиною виникнення ризику.

2 Вираження сутності ризику через результат його реалізації.

2.1 Ризик – це шкода, збиток (у грошовому вираженні) [11].

2.2 Ризик – це можливість втрат (шкоди, збитків) [18, 21].

2.3 Ризик – це можливість як негативного, так і позитивного (а також нульового) результату [26].

2.4 Ризик – це можливість відхилення системи від заданої мети, ненастання очікуваних подій [11].

3 Вираження сутності ризику через його кількісну оцінку [31].

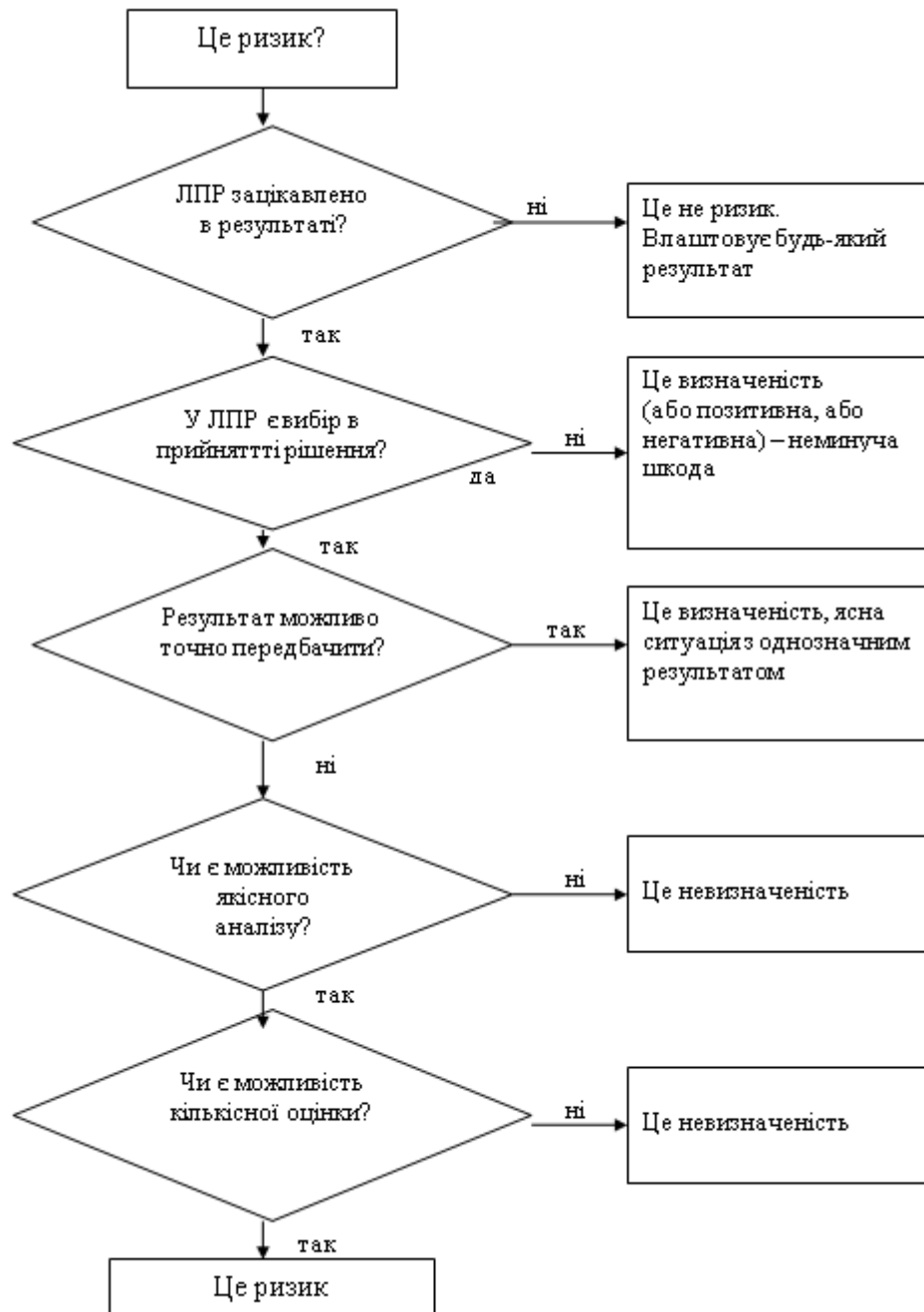

Рисунок 1.1 – Блок-схема основних ознак ризику (за [11])

3.1 У класичній теорії підприємницького ризику (Дж. Мілль, Н.У.Сеніор) він ототожнюється з математичним очікуванням втрат, які можуть відбутися в результаті обраного рішення.

3.2 У неокласичній теорії підприємницького ризику (А. Маршалл, А.Пігу) ризик виражається через середньоквадратическое відхилення й коефіцієнт варіації очікуваного прибутку. Це означає, що при наявності двох варіантів рішень, що дають однаковий прибуток, підприємець вибере варіант, у якому коливання

очікуваного прибутку менше.

3.3. Ризик як імовірність якої-небудь події, здебільшого негативної [37].

4. Ризик як діяльність по подоланню невизначеності [39, 40].

Вищенаведені підходи можна представити у вигляді схеми (рис 1.2) [11].

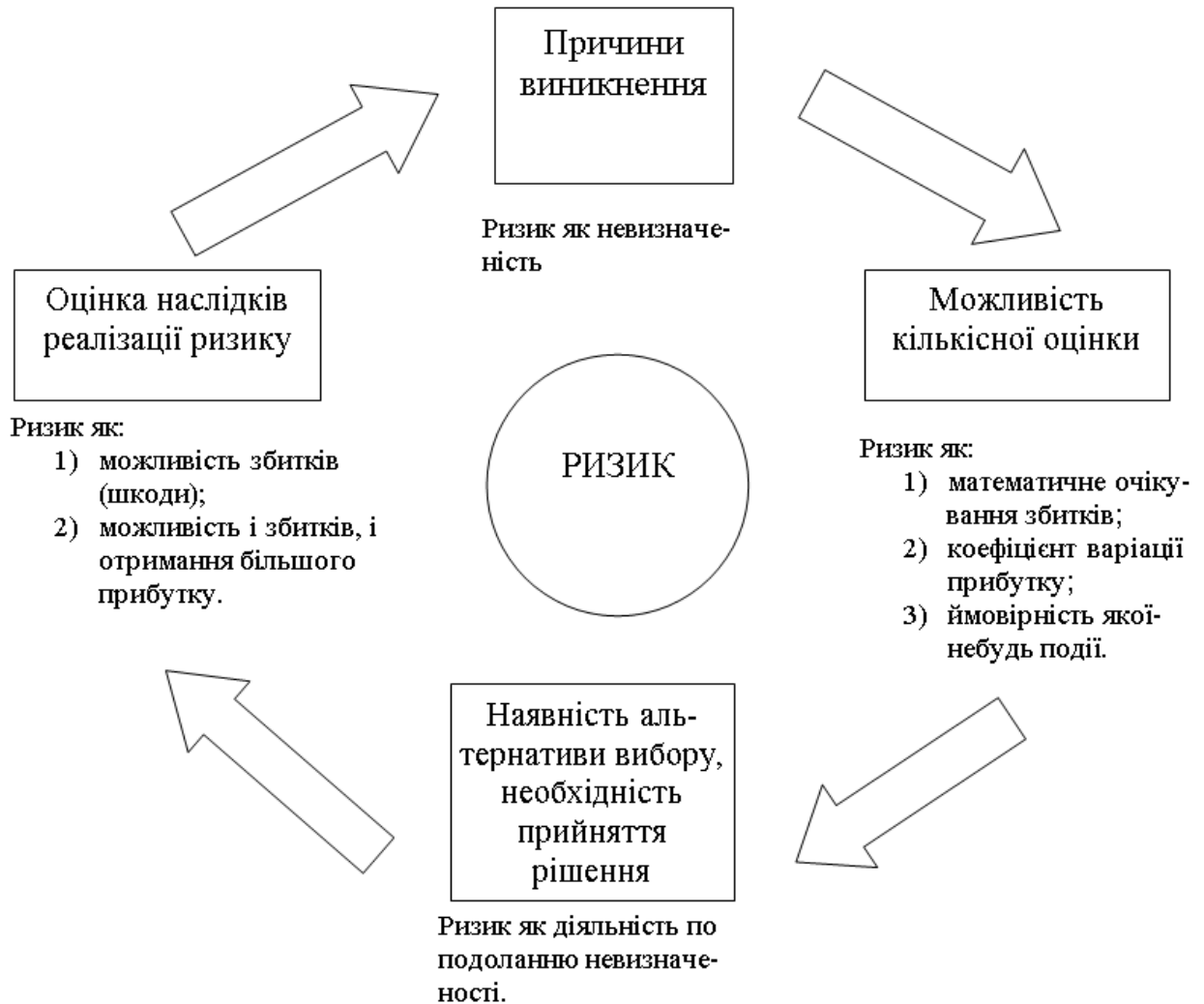

Рисунок 1.2 – Схема взаємопов'язаних характеристик ризику

Як видно з рис. 1.2, розходження підходів до визначення ризику пов'язане з тим, що дослідники розглядали окремі його аспекти. Розглянемо їх детальніше.

1 Ототожнення ризику й невизначеності є некоректним, тому що ризик характеризує таку ситуацію, коли можна оцінити ймовірність настання яких-небудь подій, а невизначеність - коли це зробити неможливо. Це інформаційний підхід до розмежування понять ризику і невизначеності (у його основі лежить думка про те, що розходження між ризиком і невизначеністю зводяться до обсягу

доступної інформації про досліджувану ситуацію). Існує ще і оцінний підхід, згідно з яким розходження між ризиком і невизначеністю полягає в суб'єктивному відношенні до реалізації того або іншого результату.

2 Ототожнення ризику зі способом його кількісної оцінки, на наш погляд, не відображає його економічної сутності, тому що існує багато способів оцінки ризику. Можна вважати, що ризик є наслідком невизначеності [42], але не самою невизначеністю.

3 Визначення ризику як діяльності по подоланню невизначеності, на наш погляд, є підміною поняття «ризик» поняттям «управління ризиком» (ризик-менеджмент). Ризик - це властивість, характерна рису, умови діяльності, алі не сама діяльність.

4 Визначення ризику через можливі наслідки його реалізації представляються самими вдалими. Алі необхідно відзначити, що визначення ризику як можливості тільки лише негативного результату відповідає ризикам технічних систем (результатом яких може бути тільки відмова устаткування, аварія, катастрофа, а не поліпшення якості або підвищення обсягу виробленої продукції й т.д.). Прикладом такого визначення може бути наступне: „Ризик – це властивість системи під впливом зовнішніх і/або внутрішніх чинників переходити зі стану нормального функціонування (працездатності) у стан відмови” [43]. Хоча автор цього визначення зауважує, що воно відноситься до всіх процесів і систем, на нашу думку, воно обіймає лише технічні системи, тому що наслідки реалізації економічних ризиків можливі як негативні, так і позитивні.

Але у визначеннях даної групи не відбита об'єктивно-суб'єктивна природа ризику, а також обов'язкова необхідність прийняття рішень в умовах ризику.

Тому найбільш адекватним і повним визначенням терміна «ризик» з існуючих у літературі представляється визначення В. В. Вітлінського [44, 45]: «Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності й конфликтности в ситуації неминучого вибору й відображає міру досягнення очікуваного результату, невдачі й відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів».

Класифікація ризиків

В теперішній час в літературі існує багато класифікацій ризиків, що обумовлено як недостатнім проробленням проблеми, так і наявністю безлічі класифікаційних ознак, за якими дослідники розділяють відомі ризики.

Як правило, всі види ризиків взаємозалежні й впливають на діяльність підприємства. Найбільш важливими ознаками, покладеними в основу класифікації ризиків, є, на нашу думку, наступні: час виникнення; основні фактори виникнення; характер обліку; характер наслідків; сфера виникнення й ін.

1 За часом виникнення ризики розподіляються на ретроспективні, поточні й перспективні. Аналіз ретроспективних ризиків, їхнього характеру й способів зниження дає можливість більш точно прогнозувати поточні й перспективні ризики.

2 По факторах виникнення ризики підрозділяються на політичні й економічні (комерційні). Ці види ризиків пов'язані між собою, і часто на практиці їх досить важко розділити.

3 По характері обліку ризики діляться на зовнішні й внутрішні.

До зовнішніх відносяться ризики, безпосередньо не пов'язані з діяльністю підприємства або його контактної аудиторії. На рівень зовнішніх ризиків впливає дуже велика кількість факторів - політичні, економічні, демографічні, соціальні, географічні й ін. До внутрішніх належать ризики, обумовлені діяльністю самого підприємства і його контактної аудиторії. На їхній рівень впливає ділова активність керівництва підприємства, вибір оптимальної маркетингової стратегії, політики й тактики та інші фактори: виробничий потенціал, технічне оснащення, рівень спеціалізації, рівень продуктивності праці, техніки безпеки.

4 По характеру наслідків ризики підрозділяються на чисті й спекулятивні.

Чисті ризики (у літературі їх іноді називають простими або статичними) характеризуються тим, що вони практично завжди несуть у собі втрати для підприємницької діяльності. Причинами чистих ризиків можуть бути стихійні лиха, війни, нещасні випадки, злочинні дії, недієздатність організації й ін.

Спекулятивні ризики (у літературі їх іноді називають динамічними або комерційними) характеризуються тим, що вони можуть нести в собі як втрати, так

і додатковий прибуток для підприємця стосовно очікуваного результату.

Причинами спекулятивних ризиків можуть бути зміна кон'юнктури ринку, зміна курсів валют, зміна податкового законодавства й т.п.

5 Найбільш численною в класифікації є група по сфері виникнення, в основу якої покладені сфери діяльності. Особливості прояву ризику пов'язані не тільки з тим, який конкретно суб'єкт реалізує ризиковану діяльність, але й з тим, яка сфера використання цієї діяльності. У відповідності зі сферами підприємницької діяльності звичайно виділяють: виробничий, комерційний, фінансовий ризик, а також ризик страхування.

Виробничий ризик пов'язаний з невиконанням підприємством своїх планів і зобов'язань по виробництву продукції, товарів, послуг, інших видів виробничої діяльності в результаті несприятливого впливу зовнішнього середовища, а також неадекватного використання нової техніки й технологій, основних й оборотних фондів, сировини, робочого часу. Н. Савіна класифікує виробничі ризики на безпосередньо виробничі, транспортні та реалізаційні (маркетингові чи комерційні) [49].

Комерційний ризик — ризик, що виникає в процесі реалізації товарів і послуг, зроблених або закуплених підприємцем.

Причинами комерційного ризику є: зниження обсягу реалізації внаслідок зміни кон'юнктури або інших обставин, підвищення закупівельної ціни товарів, втрати товару в процесі обігу, підвищення витрат обігу й ін.

Фінансовий ризик пов'язаний з можливістю невиконання фірмою своїх фінансових зобов'язань. Основними причинами фінансового ризику є: знецінювання інвестиційно-фінансового портфеля внаслідок зміни валютних курсів, нездійснення платежів; війни, безладдя, катастрофи й т.п.

Страховий ризик — ризик настання передбаченого умовами страхування події, у результаті чого страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування (страхову суму). Результатом ризику є збитки, викликані неефективною страховою діяльністю як на етапі, що передує укладанню договору страхування, так і на наступних етапах — перестраховування, формування страхових резервів і т.п. Основними причинами страхового ризику є: неправильно певні страхові тарифи, азартна

методологія страхувальника; війни, безладдя, катастрофи й т.п.

Існують також класифікації ризиків по наступних ознаках:

- за ступенем урахування часового фактору (безстрокові ризики, які не мають тимчасових обмежень, і термінові ризики, серед яких виділяються довгострокові й короткострокові);
- за ступенем поширеності даного ризику (масові ризики, характерні для великої кількості однотипних об'єктів, і унікальні ризики);
- за частотою виникнення збитку (рідкісні, ризики середньої частоти й часті ризики);
- за розміром збитку (малі ризики, тобто ті, по яких максимальний збиток невеликий; середні ризики; високі ризики; катастрофічні ризики); і інші класифікації [монрогр].
- по типах ризику (ризик раціональний (обґрунтований), нераціональний (необґрунтований), авантюрний (азартний);
- за чисельністю осіб, які приймають рішення (ризик індивідуальний та груповий);
- по ситуації (ризик в умовах визначеності (детермінований), невизначеності (стохастичний), в умовах конфлікту (конкуруючий) та ін.

Таким чином, можна констатувати, що в теперішній час не існує не тільки загальноприйнятого визначення ризику, а і однієї, остаточної класифікації ризиків у діяльності підприємства. Кожен дослідник підходить до класифікації по-своєму, роблячи акцент на певних характеристиках ризиків, які вважає найважливішими.

Необхідно підкреслити, що всі види ризиків взаємозалежні й впливають на діяльність підприємства. Тому кількісну оцінку економічних ризиків у діяльності підприємства вважаємо за доцільне виконувати комплексно, виділяючи окремі види лише у випадку необхідності більш глибокого дослідження певного аспекту діяльності підприємства.

Методи оцінки економічних ризиків

Всі дослідники виділяють дві групи методів оцінки економічного ризику: якісні й кількісні. Якісні методи включають виявлення й ідентифікацію всіх

можливих видів ризиків, що роблять вплив на діяльність підприємства, їхніх джерел, а також факторів, що впливають на рівень кожного виду ризику.

Якісний аналіз ризику передбачає виявлення джерел і чинників ризику, етапів і робіт, при виконанні яких виникає ризик, тобто:

- встановлення потенційних зон ризику;
- ідентифікацію (встановлення) всіх можливих ризиків; виявлення практичних вигод і можливих негативних наслідків, які можуть наступити при реалізації ризикованого рішення [11].

- за допомогою кількісних методів визначають величину (ступінь) ризику в абсолютному й відносному вираженні (величину можливого збитку або прибутку), і відносному (коефіцієнти ризику, імовірність втрат).

Найпоширенішими методами кількісної оцінки ризиків є наступні: статистичний; метод аналізу доцільності витрат; метод використання аналогів; експертні методи; аналітичний метод; методи побудови «дерева подій»; методи побудови «дерева відмов»; методи «подія-наслідок»; метод індексів небезпеки; імітаційне моделювання; метод на основі аналізу фінансового стану підприємства.

Розглянемо детальніше методи кількісної оцінки ризиків, їх переваги та недоліки.

Статистичний метод.

Як відзначалося раніше, він є одним з найпоширеніших методів кількісної оцінки ризику. Його сутність можна виразити в наступних положеннях (систематизовано по [27-33]).

Ризик - категорія імовірнісна, тому для його оцінки можна застосувати ймовірнісні розрахунки.

Ймовірнісні показники оцінки ризику розраховуються на основі класичних принципів статистичної імовірності з використанням стохастичних моделей.

Стверджується, що різноманітні фактори, що впливають на діяльність підприємства і його економічні результати, є випадковими величинами.

Приймається припущення про те, що більшість результатів господарської діяльності (заходи, прибуток тощо) як випадкові величини підпорядковуються закону, близькому до нормального.

Ймовірність настання тієї чи іншої події розраховується на базі масиву інформації про попередню діяльність підприємства (або аналогічних підприємств) чи проектів (якщо аналізуються проектні ризики) як відношення кількості випадків виникнення цієї події до загальної кількості досліджуваних випадків.

Як міра ризику використовується середньоквадратичне відхилення та коефіцієнт варіації досліджуваного показника (наприклад, доходу, прибутку).

На базі розрахованих таким чином ймовірностей (або за допомогою експертів, але це вже суб'єктивна ймовірність, яка не має нічого спільного зі статистичною) будується крива розподілу ризику для конкретного підприємства.

Перевагою статистичного методу є простота розрахунків, а недоліком - вимога наявності великого масиву вихідної інформації про діяльність підприємства, яка в більшості випадків не може бути виконана, особливо якщо підприємство функціонує невеликий проміжок часу, а також трудомісткість збору і обробки інформації.

На перший погляд, цей метод є майже бездоганим; припущення, на яких він базується, - достатньо обгрунтованими. Але чи можна застосовувати статистичний метод для оцінки саме економічних ризиків? Спробуємо розібратися.

Статистична ймовірність (відносна частота) - це відношення кількості випробувань, в яких з'явилася певна подія А, до загальної кількості фактично проведених випробувань. При невеликій кількості випробувань частота події носить випадковий характер і може суттєво змінюватися від однієї групи випробувань до іншої. І тільки при вельми великій кількості однорідних і незалежних випробувань з практичною достовірністю можна стверджувати, що частота події буде нескінченно мало відрізнятися від імовірності в окремому випробуванні [11].

Для ситуацій, подібних до класичного випробування підкиданням монетки, припущення про стохастичність є прийнятним. А якщо мова іде про економічні події, про рішення, які приймаються економічними суб'єктами і стосуються вкладення ресурсів (матеріальних, фінансових, інтелектуальних), то їх повторення для даного суб'єкта в тих же умовах практично неможливо.

Отже, треба погодитися з Г.Б.Клейнером [11]: для об'єктів, які функціонують

в умовах нестабільного середовища, зокрема підприємств у перехідній економіці, реалістична концепція виміру ризику не може базуватися на класичних принципах статистичної ймовірності, які передбачають можливості необмеженого повторення тих самих подій в тих самих або аналогічних умовах.

Для оцінки ймовірності реалізації певного виду ризику необхідно знати закон його розподілу. Відомо, що нормальний розподіл характерний для таких випадкових величин, значення яких залежить від спільної дії численних незалежних чинників, жоден з яких не має переважного впливу. Насправді суто нормальний розподіл у сфері економічних явищ зустрічається вельми рідко.

Крім того, необхідно враховувати, що розподіл економічних параметрів постійно змінюється, і якщо ви з'ясували розподіл якої-небудь величини (доходу, прибутку тощо) за попередній період, то немає гарантії, що в наступний період цей розподіл не зміниться. Причому ця зміна може бути суттєвою і непередбаченою, наприклад, внаслідок політичного скандалу. І це - ще одна відмінність економічних величин від тих, для яких була створена теорія ймовірностей.

Тому застосовувати до економічних процесів математичний апарат треба дуже обережно, про що і попереджували академіки Колмогоров та Прохоров: „Однако применение той же теории (теории стационарных случайных процессов) к анализу экономических временных рядов может привести к грубым ошибкам ввиду того, что входящее в определение стационарного процесса допущение наличия сохраняющихся в течение длительного времени неизменных распределений вероятностей в этом случае, как правило, совершенно неприемлемо" (Цит. по: [11]).

Навіть якщо б вдалося визначити ймовірність реалізації тих чи інших ризиків (наприклад, вірогідність банкрутства протягом року складає 0,25), ці дані не інформативні для підприємця: йому треба знати не ймовірність, а точну характеристику ситуації; ймовірність — це характеристика подій, які повторюються, і не може бути застосована для одиничних подій. Очевидно, що оцінку ризиків необхідно виконувати за допомогою інших методів [41].

У кожного з перерахованих вище методів є свої переваги й недоліки, детально описані в [11] (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Сутність, переваги і недоліки методів оцінки ризиків

Методи	Сутність	Переваги	Недоліки
1 Статистичний метод	Ступінь ризику виражається через величину середньоквадратичного відхилення від очікуваних величин	Можливість кількісного визначення ймовірності настання ризикових подій і розмірів фінансових втрат від них	Необхідність збору значного обсягу аналітико-статистичної інформації. Значні витрати часу й трудомісткість. Недостатня коректність.
2 Метод аналізу доцільності витрат	Метод ґрунтується на тім, що витрати по кожному конкретному напрямку не мають однакового ступеня ризику. Стан по кожному напрямку витрат розділяється на зони загальних втрат, у межах яких конкретні втрати не перевищують граничні значення встановленого ступеня ризику	Дозволяє ідентифікувати потенційні зони ризику, знаючи статтю витрат, у якої ризик максимальний і зробити висновки про фінансову стабільність підприємства, визначити шляхи зниження ризику.	Не аналізуються джерела походження ризику, ризик приймається як цілісна величина, що ігнорує його мультискладові
3 Метод використання аналогів	При оцінці ступеня ризику певного напрямку діяльності використовуються дані про розвиток аналогічних напрямків у минулому	При відсутності необхідної бази порівняння, не відповідним сучасним умовам, її можна замінити минулим досвідом роботи	Ігнорування фактору постійного розвитку будь-якої діяльності. Дані минулих періодів апроксимуються на дійсний момент часу без урахування можливих змін. При відсутності аналогів застосування методу неможливе.
4 Метод експертних оцінок	Виділяється група ризиків і розглядається, яким чином вони можуть вплинути на діяльність підприємства (бальні оцінки дають штатні й притягнуті фахівці підприємства).	Дозволяє дати оцінку тим видам ризику, імовірність генерації яких іншими методами оцінити неможливо	Суб'єктивний характер отриманих результатів
5 Аналітичний метод	Здійснюється обробка інформації, на підставі якої будуються діаграми залежності обраних показників і визначаються критичні значення параметрів	Поєднує в собі як можливість пофакторного аналізу параметрів, що впливають на ризик, так і виявлення можливих шляхів зниження ступеня ризику	Значні витрати часу й трудомісткість. Не аналізується кореляційний взаємозв'язок і взаємозалежність між змінюваними показниками

Продовження таблиці 1.1

Методи	Сутність	Переваги	Недоліки
6 Метод побудови "дерева подій"	Графічний спосіб простеження послідовності окремих можливих ризиків з оцінкою ймовірності кінцевої події, що приводить до збитків	Послідовно оцінюються наслідки кожної можливої вихідної події, і обчислюється максимальна ймовірність кінцевої події з кожної вихідної події	Значні витрати часу на проведення повного комплексу досліджень. Можливий недогляд якої-небудь ланки системи, внаслідок чого всі розрахунки втрачають сенс.
7 Метод дерева відмов	Визначення шляхів, по яких окремі події можуть у результаті їхній комбінованого впливу привести до потенційно небезпечних ситуацій (головній події)	Відмінна можливість описати складні процеси або системи, відобразити й проаналізувати структуру системи з урахуванням всіх проміжних ланок	Більші витрати часу як на складання діаграми дерева відмов, так і на детальне вивчення проблеми
8 Метод "подія-наслідок"	Критичний аналіз працездатності підприємства з погляду можливих несправностей або виходу з ладу устаткування. Основна ідея - розчленовування складних виробничих систем на окремі більш прості й легше аналізовані частини	Детальне виявлення можливих ризиків. Докладно аналізуються окремі частини або секції складної системи, чого неможливо досягти без її попереднього структурування	Для того, щоб зобразити схему розглянутої системи, часто її необхідно спростити. При цьому часто упускаються деякі деталі, так що завжди існує небезпека виключити з розгляду деякі аспекти ризику
9 Метод індексів безпеки	Оцінювання деяким числовим значенням (індексом) ступінь безпеки розглянутої системи	Знаючи індекси безпеки для всіх окремих частин і систем підприємства, можна здійснювати постійний оперативний контроль за рівнем безпеки виробництва й вживати відповідних заходів	Не ідентифікує окремі ризики, велика трудомісткість розрахунків.
10 Імітаційне моделювання	Є комбінацією методів аналізу чутливості аналізу сценаріїв на базі теорії ймовірності. Його суть полягає у створенні великої кількості сценаріїв, які випадково формуються на основі відомого імовірнісного розподілу вхідних параметрів підприємницького проекту.	Дозволяє оцінювати різні варіанти прийнятого рішення й ураховувати відразу декілька факторів ризику; існує можливість коректування результатів первісного аналізу, що забезпечує гнучкість оцінки	Труднощі в знаходженні альтернативних шляхів рішень у ризиковій ситуації

Найбільш прийнятим для використання в практиці діяльності підприємств за критерієм ефективності організації керування підприємством є метод на основі аналізу його фінансового стану. Як показують дослідження В. А. Смоляка [35], цей метод є кращим по шести критеріях:

- 1) мінімум витрат години на проведення дослідження;
- 2) мінімум витрат «людського ресурсу»;
- 3) мінімум фінансових витрат;
- 4) доступність для широкого кола користувачів;
- 5) універсальність застосування для будь-якої сфери;
- 6) доступність інформаційного забезпечення дослідження.

Базова методика оцінки економічного ризику на основі аналізу фінансового стану підприємства, розроблена українськими вченими проф. Н. М. Внуковою і В. А. Смоляком [36], на нашу думку, у даний час є найкращою. За її допомогою фахівці можуть визначити, у якій зоні ризику: безризикової, припустимого, критичного або катастрофічного ризику перебуває підприємство в певний момент і відповідно розробляти заходи ризик-менеджменту. Комплексний показник ризику (КПР) вимірюється в балах і розробляється за участю експертів.

В останні роки найбільше поширення у світовій практиці управління ризиком одержала концепція управління інтегральним (консолідованим, сукупним) ризиком (Integrated Risk Management – IRM). Її сутність заключається в комплексному підході до оцінки всіх факторів ризику всіх видів діяльності підприємства, здійснюваному в умовах певного бізнес-середовища. Але якщо для реалізації цього підходу закордонні вчені пропонують урахувувати десятки й сотні факторів ризику й визначати ступінь їхнього впливу на діяльність підприємства, то вітчизняні вчені вирішують дане завдання набагато простіше й ефективніше: виходячи з аналізу фінансового стану підприємства, що «акумулює» у собі всі впливи факторів ризику.

Так, у монографії В.Л. Диканя та І.Л. Назаренко [11] розроблена комплексна методика оцінювання ймовірності банкрутства, ризиків та рівня економічної безпеки підприємства.

1.2 Банкрутство підприємств: сутність, методики діагностики

Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства [3], банкрутство – це визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника.

В 2018 – 2019 роках відбулась реформа системи банкрутства внаслідок прийняття та введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. Проведення у справах про банкрутство регулюється Кодексом України з процедур банкрутства, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України.

Незважаючи на наявність потужної законодавчої бази, дотепер у наукових колах точаться дискусії щодо сутності, видів банкрутства, методик прогнозування банкрутства. Висловлюється навіть думка, що банкрутство – це лише один з видів кризи на підприємстві [42, с. 173; 66]. На нашу думку, не можна повністю погодитися із цим твердженням, оскільки банкрутство – це все-таки крайній прояв, результат системної кризи підприємства, його смерть, і його причиною може послужити й управлінський, і економічний, і інші види криз.

Як вважає А.М. Штангрет, [43, с. 5] за своєю суттю кризові явища не викликають відчутного впливу на результати фінансово-господарської діяльності підприємства, а відображають лише зміни в роботі його окремих ділянок. Якщо підприємство не реагує на виникнення кризових явищ (а так буває практично завжди), то їх кількість зростає, і процеси набувають негативного відтінку – відбувається перехід до кризової ситуації. На початковому етапі виникнення і розвитку кризових явищ підприємство, як система, функціонує за принципом самозбереження, що забезпечує повернення його до попереднього стану рівноваги або до нового рівноважного стану.

Кризова ситуація – це зростання кількості взаємопов’язаних кризових явищ, яке призводить до незначного погіршення окремих показників діяльності підприємства, але не спричиняє руйнації системи самозбереження.

Коли кількість кризових явищ невинно збільшується та зростає їх обсяг і система саморегулювання є недосконалою, то відхилення від стану рівноваги посилюється, суперечності накопичуються, внутрішній механізм і сили саморегуляції слабшають, і в результаті система втрачає можливість самостійного повернення до стану рівноваги. Саме на етапі руйнації системи самозбереження доцільно говорити про перехід від кризової ситуації до кризового стану.

Кризовим станом слід вважати накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, що призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ та погіршення фінансового стану [43].

В економічній літературі прийнято виділяти три стадії кризового становища підприємства.

Перша стадія – зниження рентабельності та обсягів виробництва, погіршення фінансового становища, збільшення товарно – матеріальних запасів.

Друга стадія – збитковість підприємства, нестача оборотних коштів, зменшення обсягів виробництва, несвоєчасна виплата заробітної плати.

Третя стадія – неплатоспроможність підприємства, загроза припинення виробництва.

Тому важливою є діагностика банкрутства на ранніх стадіях.

Офіційна методика прогнозування банкрутства

Залежно від статусу методики діагностики банкрутства підрозділяються на державні (обов'язкові) і наукові (рекомендаційні). Так, в Україні з 1992 по 2006 роки діяла «Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій» [44], розроблена в допомогу фахівцям Агентства, міністерств, відомств, податкових й інших органів. Необхідно відзначити, що й набір показників, і, головні, їхні критичні значення, наведені в Методиці, були досить спірними. Як відзначають дослідники [45], деякі показники є

жорстко пов'язаними між собою; відсутні показники, що характеризують майновий стан підприємства, стан основних фондів. Крім того, для одних показників (наприклад, коефіцієнтів ліквідності), критичні значення взяті із загальносвітової практики й не підходять для українських підприємств, не диференційовані по галузях. Для інших показників критичні значення взагалі не визначені, а вказується бажана тенденція (наприклад, підвищення коефіцієнтів оборотності).

Тому у 2006 році були офіційно прийняті Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [5].

Але вони також станом на 2022 рік піддаються критиці.

Чинні Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства затверджені наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 (в редакції наказу № 1361 від 26.10.2010) не враховують змін, що були внесені в стандарти бухгалтерського обліку, зміну форм фінансової звітності, зміни до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та вимоги чинного Кодексу України з процедур банкрутств.

Цей документ є важливим і єдиним на сьогодні в Україні нормативним актом, застосовним при проведенні аналізу фінансового стану підприємств–банкротів. Водночас, глибокий фінансовий аналіз економічних показників підприємства – банкрота є необхідним для: - визначення причин банкрутства; - розуміння ступеню враження економічної стійкості і дисбалансу між власним та залученим капіталом; - формування даних про розміри дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства – банкрота, основних дебіторів і кредиторів, про стан погашення дебіторської / кредиторської заборгованості, наявність безнадійної заборгованості; - отримання інформацію про структуру активів, зобов'язань підприємства та їх динаміку. Зазначена інформація є підставою для прийняття управлінських рішень щодо доцільності або недоцільності проведення процедур санації, щодо присутності ризиків винних дій посадових осіб підприємства, що спричинили погіршення фінансового стану підприємства та виникнення загроз втрати економічної

самостійності, щодо орієнтовної потреби у фінансуванні процедур банкрутства / санації. Так, відповідно до норм ст. 6 Кодексу процедур України з банкрутства, щодо боржника – юридичної особи застосовуються такі судові процедури: - розпорядження майном боржника; - санація боржника; - ліквідація банкрута.

Чинні Методичні рекомендації визначають наступні методики: аналіз загальної інформації про підприємство, вертикальний і горизонтальний аналіз балансу; розрахунок та аналіз економічних показників, що характеризують стан ліквідності, платоспроможності, рентабельності підприємства; виявлення та дослідження ознак недобросовісних дій керівництва підприємства (приховування банкрутства, фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства).

Водночас недоліком зазначених методик є статичність розрахунків та показників, що формуються на підставі фінансової звітності, відсутність у аналітика можливості перевірити правильність формування статей фінансової звітності підприємства, яка надається йому для аналізу, поверховість та надлишкова формалізованість у передбачених Методичними рекомендаціями підходах до ідентифікації ознак приховування банкрутства, фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства. Зазначене суттєво впливає на якість отриманого аналізу, на його корисність та застосовність при прийнятті управлінських рішень стосовно подальших дій щодо підприємства – банкрута. Практика застосування Методичних рекомендацій для проведення аналізу фінансового стану підприємств, що перебувають у процедурі банкрутства, через їх статичність, поверховість і негнучкість, звелась до того, що фінансовий аналіз проводять, зазвичай, формально, а висновки, зроблені за результатами фінансового аналізу, є ще одним додатковим папірцем у справі про банкрутство, який, з одного боку, як би має бути, а з іншого боку – по суті його ніхто на бере до уваги та не вважає інформативним документом. Також недоліком чинних Методичних рекомендацій є те, що вони не надають пояснень та порад, як застосовувати на практиці принцип розподілу ризиків, оскільки з нього випливає необхідність дослідження поведінки сторін та впливу на результати діяльності підприємства внутрішніх та зовнішніх факторів економічного середовища [46]

Критичний аналіз чинних Методичних рекомендацій на предмет можливості їх використання для всіх випадків аналізу, які передбачені Кодексом, підводить до висновку, що Методичні рекомендації не є уніфікованими і не враховують специфіку аналізу на різних етапах провадження у справі про банкрутство. Значною мірою це пояснюється також тим, що вони були затверджені набагато раніше, ніж сам Кодекс, і об'єктивно не могли враховувати усіх нинішніх його вимог, які передбачають необхідність аналізу фінансовогосподарського стану боржника. Крім того, суттєво змінились підходи до формування фінансової звітності, стандарти бухгалтерського обліку та самі форми фінансової звітності, посилення на рядки яких наявне у чинній редакції Методичних рекомендацій. Отже, має місце нагальна потреба приведення Методичних рекомендацій відповідно до вимог Кодексу. Оновлений Порядок має визначати єдині підходи при проведенні аналізу фінансово-господарського стану боржника, а також ураховувати зміни у стандартах бухгалтерського обліку та звітності [46].

Ключові недоліки Методичних рекомендацій, що ґрунтуються на традиційному підході до аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, полягають у такому. Довільність фіксування нормативних значень окремих показників. Наведені нормативні значення є суб'єктивними та необґрунтованими. Це, зокрема, стосується частки власного капіталу у структурі джерел фінансування. Регламентовано, що оптимальне значення показника – не менше 0,5. Коефіцієнт фінансової автономії характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх (залучених) джерел фінансування його діяльності. Він дорівнює співвідношенню власного капіталу до всіх фінансових ресурсів. Значення цього показника говорить про те, яку частину своїх активів підприємство здатне профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів. Висновок: Для вирішення зазначеної проблеми доцільно використовувати метод економетричного моделювання з використанням даних вибірки підприємств, це дозволяє урахувати вид діяльності підприємства, а також його обсяги. За використання економетричного моделювання проблематика нормативних значень не виникає.

Неоднозначні орієнтири щодо інтерпретації окремих показників. Так, п.

2.2.3. Методичних рекомендацій (Аналіз власних оборотних засобів) дає неоднозначні аналітичні орієнтири. У міжнародній практиці такий показник відсутній. Різниця між поточними активами та поточними зобов'язаннями є нічим іншим як «працюючим капіталом» (working capital), який є ключовим для оцінки здатності боржника виконати свої зобов'язання у середньо- та довгостроковому періоді. Показник характеризує частину оборотних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових зобов'язань та власного капіталу суб'єкта господарювання, а не «частиною оборотних активів, яка фінансується за рахунок власних коштів та короткострокових (поточних) зобов'язань», як це помилково зазначається у Методичних рекомендаціях. Якщо значення показника є від'ємним, то це означає, що частина необоротних (довгострокових) активів профінансована за рахунок короткострокових зобов'язань. Це є серйозною загрозою для платоспроможності боржника. Однак, ця важлива обставина ніяким чином не вказана у чинних Методичних рекомендаціях. Висновок: рекомендована схема аналізу оборотних активів не відповідає міжнародній практиці. Доцільно розраховувати та аналізувати абсолютний показник працюючого капіталу (WC), а також відносні показники, що на ньому базуються. У п. 2.2.3.2. наведено рекомендації щодо аналізу формування власного капіталу. Водночас даються хибні орієнтири для аналізу. Так, вказується, що під час аналізу власного капіталу підприємства звертається увага на співвідношення коефіцієнтів надходження та вибуття. Перевага величини коефіцієнта надходження порівняно з величиною вибуття свідчить про накопичення власного капіталу. Незважаючи на те, що власний капітал є важливим індикатором фінансового стану, наведена рекомендація не дає можливості з'ясувати його вплив на наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності. Висновок: замість коефіцієнтів надходження та вибуття власного капіталу доцільно було б аналізувати можливі причини від'ємного значення власного капіталу та ситуацію, коли статутний капітал перевищує суму власного капіталу.

Аналіз існуючої літератури з питань діагностики банкрутства дозволив

виділити наступні основні групи методик [47] :

- 1) на основі дискримінантного аналізу;
- 2) на базі методу нечітких множин;
- 3) на базі методу нейронних мереж;
- 4) на базі якісної інформації;
- 5) на базі оцінки фінансового стану підприємства:
 - без формування інтегрального показника;
 - з формуванням інтегрального показника.

Сутність цих груп методів, їхні переваги й недоліки детально проаналізовані у [11], тому тут ми їх не наводимо.

1.3 Економічна безпека підприємства: сутність, складові, методики оцінювання

Історія поняття економічної безпеки підприємств простежується через століття, змінюючи своє сприйняття та акценти у залежності від економічних, соціальних та політичних умов свого часу.

Перші початки розуміння економічної безпеки підприємств можна знайти в епоху індустріальної революції, коли управління ризиками та збереження ресурсів стали важливими завданнями підприємців. Протягом XIX століття поняття економічної безпеки було пов'язане з дотриманням законів та стабільною фінансовою базою для підтримки діяльності підприємства.

У XX столітті, зокрема під час світових війн та криз, поняття економічної безпеки набуло нового значення. Воно стало більш спрямованим на захист підприємств від зовнішніх загроз та забезпечення стійкості в умовах невизначеності. Зародилися концепції стратегічного управління та узгоджених дій підприємств з державними органами.

З розвитком інформаційних технологій у кінці XX - на початку XXI століття, економічна безпека підприємств набула нових вимірів. Врахування кібербезпеки,

захисту інтелектуальної власності, а також впровадження стратегій інноваційного розвитку стали необхідними складовими успішної діяльності підприємств.

Сучасна епоха глобалізації та нестабільності робить економічну безпеку підприємств актуальнішою, ніж будь-коли раніше. Вона вимагає інтегрованого підходу до управління ризиками, залучення досвіду міжнародних партнерів та підтримку владних структур у створенні сприятливого бізнес-середовища.

На сьогоднішній день, поняття "економічна безпека" є невід'ємною складовою національних та міжнародних стратегій, спрямованих на стабільність та розвиток. Завдяки своїй універсальності, воно продовжує еволюціонувати, адаптуючись до нових викликів і загроз, що виникають у світі, що змінюється.

Поняття "економічна безпека" є важливим аспектом державної та міжнародної політики, яке стосується забезпечення стійкості та сталого розвитку економічних систем. Це поняття може бути розглянуте з різних перспектив і визначено залежно від контексту.

В Україні активне вивчення проблематики економічної безпеки та її складників розпочалося лише після набуття статусу суверенної держави у 1991 р. Україна пройшла значний шлях у власному усвідомленні розуміння економічної безпеки. Вперше поняття «економічна безпека» було нормативно закріплено у Постанові «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» [6], схваленій Верховною Радою України 16.01.1997 р.

Так, узявши свій початок з найвищого щабля ієрархії видів безпеки, поняття економічної безпеки доволі швидко почало «спускатися» на нижчі рівні, до економічної безпеки галузей, підприємств та навіть особистості.

Значний вклад у дослідження економічної безпеки підприємства внесли відомі вчені-економісти: Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко, В. Тамбовцев, Р. Дацків, Д. І. Ковальов, В. Л. Дикань, І. Л. Плєтнікова (І. Л. Назаренко), В. Шликов, А. В. Кірієнко, Є. А. Олейніков, Т. Г. Сухорукова, Є. М. Рудніченко, Н. Й. Реверчук, Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський, Л. Г. Шемаєва, Ю. О. Бровкіна та інші учені. Ними розроблено підходи до визначення сутності економічної безпеки та її складових, структури ЕБ,

методики її оцінювання, розглянуті питання забезпечення ЕБ, формування механізму ЕБ підприємства, протидії рейдерських захопленням та інші аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства.

Вчені виділяють наступні підходи до визначення сутності поняття ЕБП:

- як стану ефективного використання ресурсів;
- як стану виробничої системи;
- як наявність конкурентних переваг;
- як стану економічного розвитку;
- як гармонізації економічних інтересів;
- як умови діяльності підприємства;
- як стану захищеності діяльності підприємства;
- як стану захищеності інтересів підприємства.

Окремі визначення поняття «економічна безпека підприємства» наведені нижче.

По-перше, сутність ЕБП визначається як стан ефективного використання ресурсів. Цей підхід відображений зокрема у працях Ілляшенко С. Н. [48, 49], Кузенко Т. Б. [50, с. 12], які визначають ЕБП як стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії. Також Кірієнко А. В. [51, с. 6] визначає ЕБП як стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі.

По-друге, ЕБП розглядають як стан виробничої системи. Наприклад, В. Тамбовцев [52] вважає, що ЕБП – це сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи, а Ю. Лисенко [53] визначає ЕБП як стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства. Судакова О. [53] вважає, що ЕБП – це такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її

ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу

По-третє, ЕБП визначають також як наявність конкурентних переваг. Так, Белокуров В. В. [11] вважає, що ЕБП – це наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань.

По-четверте, економічну безпеку підприємства розглядають як стан економічного розвитку. Наприклад, Дацків Р. [55] вважає, що ЕБП – такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.

По-п'яте, під економічною безпекою розуміють також гармонізацію економічних інтересів. Українські учені Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. [56, с. 87] визначають ЕБП як міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.

По-шосте, як умову діяльності підприємства визначають ЕБП учені А. М. Дідик, О. Є. Кузьмін, О. Л. Ортинський, Г. В. Козаченко та ін. [54, с. 32].

По-сьоме, ЕБП розглядають як стан захищеності діяльності підприємства. Так, Ковальов Д. І. та Сухорукова Т. Г. [57, с. 48] вважають, що ЕБП – це захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності. Плетникова І. Л. (Назаренко) [41, 58] визначає ЕБП як стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність. Дикань В. Л., Назаренко І. Л. [11] дають наступне визначення: «ЕБП – це стан захищеності діяльності підприємства від всіх видів загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх; стан, при якому забезпечується

стабільне функціонування і прогресивний розвиток підприємства, досягається шляхом максимального ефективного використання наявних ресурсів і швидкої адаптації до умов середовища, що змінюється».

Вважаємо, що останній підхід є найбільш адекватним та будемо у подальшому керуватися останнім визначенням економічної безпеки підприємства Диканя В.Л. та Назаренко І.Л.

На сьогодні існують декілька підходів до визначення підсистем або функціональних складових системи економічної безпеки підприємства. На нашу думку, найбільш адекватним є такий, в якому виділяють наступні функціональні складові (підсистеми) ЕБП: фінансову, інтелектуальну і кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну і силову [41, 11].

Функціональна складова ефективної бізнес-практики (ЕБП) охоплює сукупність процесів, які відбуваються в організації разом із їх характерними особливостями та взаємозв'язками. Ці процеси утворюють єдину споріднену групу, спрямовану на забезпечення успішного функціонування ЕБП [29]. За допомогою даного визначення функціональної складової, можна узагальнити сутність кожної з них через відповідні функції, що відображаються у відповідних показниках.

Конкретні складові ЕБП мають наступний характер:

Фінансова безпека підприємства визначається як стан, що відображає захищеність його фінансово-господарської діяльності, виражений у найкращих значеннях показників прибутковості, рентабельності, ліквідності, фінансової незалежності, якості управління та ефективного використання основних і оборотних коштів, а також структури капіталу.

Забезпечення інтелектуальної та кадрової безпеки підприємства передбачає виконання ряду заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи персоналу та збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства.

Технологічна безпека підприємства включає в себе систему заходів, спрямованих на забезпечення технологічної незалежності виробництва та застосування передових технологій, відповідних світовим стандартам.

Забезпечення політико-правової складової економічної безпеки

підприємства включає дотримання всіма працівниками підприємства чинних законів, що регулюють його діяльність, а також активну роботу юридичної служби підприємства для забезпечення сприятливого зовнішнього правового середовища. У разі, якщо підприємство є великим або корпорацією, можливе лобіювання рішень владних органів на користь підприємства.

Основна суть екологічної складової економічної безпеки для підприємства полягає у прагненні оптимізувати фінансові витрати таким чином, щоб при мінімальних затратах на дотримання екологічних норм у технологічних процесах та виробництві, мінімізувати втрати від адміністративних санкцій за забруднення навколишнього середовища.

Основна суть інформаційної складової економічної безпеки підприємства полягає в забезпеченні захисту інформаційного середовища підприємства та збереженні комерційної таємниці. Крім того, важливим елементом є збір і аналіз інформації, що стосується діяльності підприємства.

Під силовою складовою економічної безпеки підприємства розуміється забезпечення фізичної безпеки працівників (захист життя і здоров'я) та збереження майна підприємства від негативних впливів, які можуть призвести до втрати або зниження його вартості.

Всі складові ефективної бізнес-практики (ЕБП) мають свої функціональні цілі, яких досягнення є надзвичайно важливим для головної мети ЕБП - забезпечення стійкого і максимально ефективного функціонування підприємства в поточний час і збереження його потенціалу зростання та розвитку у майбутньому.

Основними функціональними цілями економічної безпеки підприємства, відповідно до перелічених складових, є наступні. Забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства, його фінансової стійкості та незалежності. Підвищення рівня кваліфікації персоналу та розвиток його інтелектуального потенціалу, забезпечення ефективності корпоративних досліджень, розробок та інновацій. Забезпечення технологічної незалежності підприємства і досягнення високої конкурентоспроможності його технологічного потенціалу. Гарантування правової захищеності всіх аспектів діяльності підприємства. Забезпечення

високого рівня екологічної діяльності підприємства та мінімізація негативного впливу виробничих процесів на навколишнє середовище. Захист інформаційного середовища підприємства та забезпечення високого рівня інформаційного забезпечення всіх його служб. Забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів підприємства.

Загальна мета для всіх наведених функціональних цілей ЕБП - забезпечення ефективного управління підприємством та оптимальності його організаційної структури.

Стосовно методик оцінювання рівня економічної безпеки підприємства – їх розроблено досить багато. Дослідженням проблеми діагностики рівня економічної безпеки підприємства займалися такі вчені, як Л. Артеменко, В.Вахлакова, В. Геєць, М. Денисенко, В. Дикань, І. Доценко, О. Дребот, О. Дьяченко, Г. Єфімова, Т.Зубко, С. Ілляшенко, Т. Клебанова, Д. Ковальов, Г. Козаченко, П. Колісниченко, І. Кривов'язюк, А. Ляшенко, С. Марущак, І. Назаренко (Плетникова), І.Отенко, Б. Писаренко, О. Роженко, Т. Сак, Р.Скриньковський А. Ткаченко, Г. Толстова, Л. Фролова, Т. Янковець та ін.

Для визначення рівня економічної безпеки підприємства в науковій літературі запропоновано декілька підходів: ресурсно-функціональний, індикаторний (пороговий), комплексний, підхід на основі оцінки ймовірності банкрутства підприємства.

З точки зору ресурсно-функціонального підходу [59 - 63] загальний показник визначається як середньозважена оцінка складових економічної безпеки підприємства. Запропонований методичний підхід дає можливість інтерпретувати рівень безпеки за кожною складовою. С. Ілляшенко [59] додає ринкову складову, яка відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім та інтерфейсну, яка характеризує надійність відносин підприємства з економічними контрагентами. Але, на нашу думку, не зовсім доцільним є віднесення до функціональних складових економічної безпеки правової та силової. Забезпечення підприємствами даних видів безпеки є характеристикою неспроможності держави виконувати свої функції та

перекладання їх на підприємства. Захист від рейдерства повинен бути прерогативою держави, яка встановлює відповідні правила гри та формує відповідне інституційне середовище.

В зарубіжних країнах головна роль у забезпеченні економічної безпеки підприємств відводиться державі. Сак Т. [60] пропонує здійснювати оцінку на основі ринкової, політико-правової та інтерфейсної безпеки, визначивши по кожній складовій загрози та алгоритм діагностування. Серед переваг даного підходу є побудова матриць. Складання анкет-опитувальників для проведення аналізу в умовах обмеженості інформації, надає можливість врахувати недоліки у діяльності підприємства та вжити відповідні заходи, але хотілося б зауважити на певній суб'єктивності використання запропонованого методичного підходу [60].

Системний підхід до оцінювання економічної безпеки, запропонований Фроловою Л.В. [61] передбачає виділення п'яти груп показників (обсягу, динаміки, структури, співвідношення, ефективності) по кожній із семи запропонованих складових економічної безпеки (трудових ресурсів, фінансових ресурсів, матеріальних ресурсів, нематеріальних ресурсів, управління, маркетингу, виробництва) значно деталізує ідентифікацію проблем на підприємстві, але значно ускладнює процес оцінювання. Сформований автором набір показників по деяких складових є дещо дискусійним – ефективність оборотних і необоротних активів характеризують безпеку ресурсів. Ринкові позиції автор оцінює лише за часткою ринку, не приймаючи до уваги спроможність підприємства до розширення своїх позицій.

Вахлакова В.В., відмовляючись від традиційної згортки нормалізованих показників при визначенні загального показника, пропонує здійснювати оцінку лише на основі двох складових: ринкової та фінансової [62]. Перевагою даного підходу є візуалізація досягнутого рівня по кожній складовій, але запропонований автором перелік індикаторів по ринковій складовій характеризує скоріше наслідок, аніж причину досягнутого стану, що не дає можливості провести аналіз саме причин досягнутого рівня економічної безпеки підприємства.

Артеменко Л, та Дьяченко О. запропонована узагальнена модель негативного впливу факторів на безпеку підприємства [63]. Визначальним при оцінці рівня

економічної безпеки автори вважають виявлення та нейтралізацію загроз. З цією метою авторами здійснено оцінку впливу факторів на складові економічної безпеки. Перевагою запропонованого підходу є графічна модель розподілу оцінок функціональних складових економічної безпеки підприємства, яка надає можливість кращого сприйняття результатів проведеного оцінювання. Але, слід зауважити, що досить важко врахувати всі фактори та ідентифікувати їх вплив на діяльність підприємства.

При індикаторному підході оцінювання рівня економічної безпеки підприємства відбувається на основі співставлення характеристик об'єкта з індикаторами-взірцями. Індикаторний підхід до оцінки економічної безпеки підприємства розглядається в працях [64 - 66]. Скриньковський Р.М. пропонує проводити діагностику рівня економічної безпеки підприємства на основі вдосконаленого ним методу, який полягає у інтегральному згортанні одиничних індикаторів за складовими економічної безпеки: фінансовою, кадрово-інтелектуальною, інвестиційною, інноваційно-техніко-технологічною, маркетингово-ринковою, політико-правовою, обліково-аналітико-інформаційною, екологічною [65]. Позитивним в даному підході є його всеохоплюваність та динамічність. Недоліком даного підходу є постійна потреба у розробці обґрунтованих значень порогових показників у відповідності зі зміною умов функціонування підприємства.

Підхід на основі оцінки ризику, зокрема ризику банкрутства, який розглядається в працях [67 - 68] дає можливість швидко оцінювати рівень економічної безпеки підприємства. Доценко І.О. пропонує здійснювати розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки підприємства на основі оцінки впливу чинників підприємницького ризику, виділяючи при цьому групи підприємницьких ризиків за складовими економічної безпеки [67]. На думку автора, процес запобігання збиткам від негативних дій, шляхом оцінки ризиків, є рівнозначним процесу забезпечення економічної безпеки. Перевагою даної методики є врахування рівня підприємницьких ризиків, як основного фактору формування економічної безпеки. Але, надмірна громіздкість розрахунків та згортання

призводить до неможливості глибокого аналізу при прийнятті рішень. Оцінку безпечності функціонування підприємства до оцінки ймовірності банкрутства зводить також і Кривов'язюк І.В. [68]. Але, на нашу думку, вибір фінансового результату від звичайної діяльності не може бути достовірним, а тим паче єдиним критерієм оцінки стану економічної безпеки, в зв'язку з тим, що зниження прибутку, а деколи і відсутність, в поточному періоді можливе у випадку проведення підприємством відповідних заходів щодо підвищення конкурентоспроможності заради значного його зростання у майбутньому. І навпаки, високі прибутки сьогодні, ще не дають гарантії підприємству в майбутньому уникнути певних загроз, або, хоча б при їх виникненні, швидко і з мінімальними витратами відновити свою діяльність.

Ми вважаємо, що в умовах значної мінливості зовнішнього середовища, загострення конкурентної боротьби, орієнтація лише на недопущення кризових явищ не може бути запорукою розвитку підприємства, як основної мети його функціонування. Використання моделей діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства може бути виправданим лише для оперативної оцінки економічної безпеки підприємства.

На тісному взаємозв'язку економічної безпеки та розвитку неодноразово наголошували Янковець Т., Отенко І., Яртим І., Єфімова Г., Марущак С. [69 - 71]. Цими вченими обґрунтована залежність між даними категоріями. На думку Янковець Т. [69], ефективне використання потенціалу є шляхом до досягнення економічної безпеки, що забезпечить у підсумку розвиток економічної системи. Автор зазначає, що економічна система має можливість до розвитку, коли вона знаходиться в стані захищеності. Але визначення безпеки як захищеності зосереджує свою увагу лише на збереженні сталості параметрів його розвитку. Захищеність є важливою характеристикою економічної безпеки, але не єдиною, так як не врахована сама сутність підприємства, яка полягає в прагненні до розвитку.

Єфімова Г., Марущак С вважають, що достовірна діагностика економічної безпеки є основою для планування безпечного розвитку підприємства [70]. Ними обґрунтовано вісім складових, які характеризуються системою показників. Досить

слухною є пропозиція авторів щодо використання нечіткого логічного висновку при проведенні діагностики економічної безпеки, так як проведення поглибленого аналізу супроводжується появою нових джерел невизначеності. Але дискусійною є пропозиція щодо градації рівнів економічної безпеки: запропонована лінгвістична оцінка рівня безпеки як «абсолютна безпека». Слід зазначити що досягнення стану абсолютної безпеки є неможливим, так як процес розвитку небезпек постійний і нескінченний. Безпека і небезпека є як джерелами, так і наслідками розвитку.

Більш вдало, з нашої точки зору, здійснена спроба оцінки економічної безпеки у взаємозв'язку з розвитком у роботі [71]. Сформовані авторами показники характеризують економічну безпеку в процесах розвитку. Запропонована система показників включає в себе п'ять груп показників: стійкості, ефективності діяльності, результативності інвестиційно-інноваційної діяльності, ефективності виробничого потенціалу та ефективності інтелектуально-кадрового потенціалу. Здійснено групування підприємств машинобудівної галузі за рівнем і тенденціями змін факторів економічної безпеки. Але запропонована автором система з 40 показників надмірно перевантажує дослідження, використовуються показники, які, в деякій мірі характеризують одні і ті ж сторони діяльності підприємства.

Таким чином, аналіз науково-методичних підходів щодо оцінки економічної безпеки підприємства засвідчив відсутність єдиного методичного підходу. Розрахунок узагальнюючого показника економічної безпеки має сенс у випадку необхідності порівняння підприємств з позиції зовнішніх користувачів інформації щодо діяльності підприємства, але, слід зазначити, виходячи з позиції сутності безпечного розвитку, визначення рівня економічної безпеки підприємства лежить в основі інтересів, перш за все, менеджерів підприємства, тому оцінювання повинне охоплювати не тільки доступну для зовнішніх користувачів інформацію. В даному випадку розрахунок узагальненого показника економічної безпеки втрачає сенс та лише ускладнює процес розпізнавання загроз діяльності підприємства.

Вирішити проблему оцінки економічної безпеки підприємства можливо завдяки використанню системного підходу, який полягає у вивченні об'єкта як

цілісної множини елементів у їх сукупності і зв'язків між ними. Підприємство розглядається у вигляді складної підпорядкованої системи інтересів, яка тісно пов'язана із зовнішнім середовищем.

Так як економічна безпека є досить складною характеристикою та залежить від багатьох чинників, які можуть бути виражені як через кількісні так і якісні параметри, а визначення рівня економічної безпеки підприємства здійснюється в умовах обмеженості та неповноти інформації найбільш ефективним є використання методів, які дадуть можливість привести різномірні показники до єдиного виміру. В зв'язку з цим, підходом за яким можна оцінити стан безпечного розвитку може бути підхід на основі нечіткої логіки [72 - 74]. Використання теорії нечітких множин дає можливість врахувати міру відхилення від бажаного стану фактичних показників, які не мають точної числової оцінки, а лише межі або рекомендований напрям змін [75].

У статті В. Кошельок, І. П. Малікової [76] запропоновано оцінювати економічну безпеку підприємства та її функціональні складові частини за допомогою багатовимірної факторної аналізу, а саме методу головних компонент.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо найбільш адекватною та нескладною у використанні методику І.Л. Плєтнікової (Назаренко), розроблену у [41]. Згідно з нею, оскільки загрози впливають на всі показники діяльності підприємства, їх зміна свідчить про зміну рівня економічної безпеки. Таким чином, обравши найважливіші якісні показники діяльності підприємства. Пронормувавши їх, можемо з використанням методичних підходів та комп'ютерної програми, розробленими у [41], оцінити рівень економічної безпеки будь-якого підприємства. Автор розробила форму інтегрального показника як аддитивної «згортки» нормованих показників, які відносно незалежні один від одного (незалежність перевіряється за допомогою коефіцієнтів кореляції) та мають питомі ваги значущості, які визначаються виходячи з темпів приросту рівня ЕБП при прирості кожного локального показника на 1%.

Відповідно до методики [41], інтегральний показник – рівень економічної безпеки

підприємства $У_{\text{ебп}}$ змінюється від -1 до $+1$ і розраховується за такою формулою:

$$У_{\text{ебп}} = F(X_i) = a_1f(x_1) + a_2f(x_2) + \dots + a_if(x_i), \quad (1.1)$$

де $x_1, x_2, x_3, \dots, x_i$ - основні показники діяльності підприємства;

$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_i)$ - локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства;

$a_1, a_2, \dots, a_i$ - питома вага значимості кожного показника задля забезпечення економічної безпеки підприємства, їх сума дорівнює 1.

Звісно, для різних підприємств ці показники будуть різними, але сама методика та форма інтегрального показника не змінюється.

Висновки до розділу 1

У першому розділі ми проаналізували сутність та методики оцінювання ризиків, ймовірності настання банкрутства та оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності і конфліктності в ситуації неминучого вибору і відображає ступінь досягнення очікуваного результату, невдачі і відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів. Банкрутство – це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, які не носять загрозливого характеру.

Як бачимо з вище наведених визначень, ці три поняття тісно пов'язані між собою. З певним ступенем точності можна сказати, що вплив різноманітних ризиків знижує рівень економічної безпеки і призводить до неспроможності підприємства, тобто, до його банкрутства (якщо не розробляти вчасно і не впроваджувати

антикризові заходи).

З позицій системного підходу ці три категорії відображають різні аспекти стану цілісної складної системи – підприємства, а саме:

- ризики – відображають загрози існуванню системи в цілому або її складових;

- економічна безпека – відображає життєву силу системи, яка забезпечується кожною окремою складовою системи та їх оптимальною взаємодією між собою і з зовнішнім середовищем;

- банкрутство – відображає смерть системи, яка настає в результаті розпаду необхідних зв'язків між її елементами і зовнішнім середовищем під впливом дії різноманітних загроз, тобто, економічних ризиків.

Існуючі методики оцінки економічних ризиків, діагностики банкрутства та стану економічної безпеки підприємства класифіковані та проаналізовані нами розділі 1.

Зокрема виявлені недоліки методик, побудованих на базі дискримінантного аналізу (Е. Альтмана, Р. Ліса, Фулмера, Спрингейта, Таффлера, Чессера, Дж. Конана та М. Гольдера, спеціалістів Управління звітності Банка Франції, а також PAS-коефіцієнта (Perfomans Analysys Score). Дані моделі розроблені для відмінних від існуючих в Україні економічних умов. Відмінності в темпах інфляції і фазах циклу, особливо в фондо-, енерго-, трудомісткості виробництва, інший податковий клімат вимагають відповідного коректування моделей, застосування їх у первісному вигляді в українських умовах вважаємо недоцільним. Проаналізовані також різні спроби адаптації цих методик до умов конкретних держав.

На основі аналізу сутності, переваг і недоліків методів оцінки ризиків можна стверджувати, що найбільш прийнятним для використання в практиці діяльності підприємств за критерієм ефективності організації керування підприємством є метод на основі аналізу його фінансового стану.

Таким чином, доцільним є не пошук окремих кращих методик оцінювання ризиків, прогнозування банкрутства та оцінки рівня економічної безпеки підприємства, а адаптування вже розробленої комплексної методики до особливостей функціонування малих підприємств.

2 Аналіз фінансово-господарської діяльності малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр.

2.1 Техніко-економічна характеристика малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»

Повне найменування: - приватне підприємство «БУДСЕРВІС - КОМПАНІ», скорочене: ПП «БУДСЕРВІС - КОМПАНІ».

Підприємство є багатопрофільним і створене з метою насичення ринку України товарами народного споживання, розвитку інфраструктури ринку, виробництва продукції, товарів, інформації, виконання робіт, надання послуг, отримання законного прибутку.

Засновником підприємства є фізична особа Кравчук Василь Павлович, що проживає у м. Харків, Харківської області.

Підприємство створюється на підставі рішення засновника (власника) відповідно до Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про зовнішньоекономічну діяльність», інших законодавчих актів, діючих на момент створення підприємства та відноситься до виду приватного підприємства, заснованого на особистій власності фізичної особи, діючого на підставі загальної правоздатності і дієздатності на правах підприємства з правом найму працівників.

Основними видами діяльності підприємства є:

- надання інформаційних, консультаційних, інжинірингових послуг в галузі будівництва;
- виконання робіт: проектно-конструкторських, науково-дослідних, будівельних, монтажних, столярних, обробних, ремонтних, рекламних, художньо-оформлювальних, дизайнерських, художньо-декоративних, вантажно-розвантажувальних, інших;
- електромонтажні роботи;
- оптова торгівля продовольчими та непродовольчими товарами;

- розробка та виготовлення хімічного обладнання та виробництво побутової техніки;
 - оптова торгівля кондитерськими виробами, молочними продуктами, горіхами (фундук, грецький);
 - купівля-продаж цінних паперів згідно діючого законодавства;
 - надання послуг з дератизації, дезинсекції та дезінфекції;
 - посередницька діяльність;
 - відкриття підприємств, цехів, майстерень з ремонту всіх видів побутової техніки;
 - індивідуальний пошив та ремонт одягу, в т. ч. дитячого;
 - відкриття та експлуатація художніх салонів, виготовлення художньої та сувенірної продукції, в тому числі виробів народних ремесел та промислів;
 - виробництво, закупівля (в т. ч. у населення), переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, в т. ч. заняття тваринництвом, бджільництвом, рибальством, тепличним господарством; збір дикоростучих грибів, плодів, ягід, лікарських трав;
 - виробництво та реалізація виробів із хлібних злаків, борошна, крохмалю та молока;
 - виготовлення соків, лимонаду, оцту;
 - торгово - закупівельна діяльність;
 - надання послуг у сфері громадського харчування;
 - організація і здійснення оптової, роздрібної, комерційної, комісійної торгівлі,
- зокрема:
- продуктами харчування;
 - виробами із золота, срібла, дорогоцінного каміння;
 - агрохімікатами; насінням;
 - будматеріалами;
 - меблями, комплектуючими до меблів, іншим обладнанням;
 - офісною технікою і обладнанням;
 - лісом, лісоматеріалами, пиломатеріалами, всіма видами виробів деревообробки;
 - продуктами харчування і напоями (у т.ч. пивом);

- засобами косметології, гігієни і санітарії;
- аудіо - відео продукцією і апаратурою;
- побутовою хімією;
- канцелярськими товарами;
- спорттоварами і товарами для туризму;
- іншими товарами і сировиною для їх виробництва;
- надання фінансових послуг з обміну іноземних валют;
- торгово - закупівельна і торгово-посередницька діяльність;
- транспортні послуги, перевезення вантажу, складське оброблення вантажу,

в т. ч. зберігання матеріальних цінностей на договірних умовах;

- виробництво меблів;
- виготовлення вітражів, рам дерев'яних для картин, дзеркал, фотографій; виробів із природного каменю з художнім литтям; виробів із дерева з інкрустацією: художнім розписом та різьбою;

- виробництво, обробка і переробка, закупівля і реалізація лісу і лісоматеріалів, пиломатеріалів, деревних плит, фанери, целюлози, паперу, картону і іншої продукції деревообробки і виробів з дерева;

- надання організаційних, представницьких, консалтингових, юридичних, маркетингових, медичних, дилерських, інформаційно-довідкових, агентських, кур'єрських, охоронних, побутових, посередницьких, методичних, транспортних, рекламних, поліграфічних, видавничих, ритуальних послуг, з ремонту та технічного обслуговування автотransпортних засобів;

- оптова та роздрібна торгівля автотransпортними засобами;

- виробництво харчових продуктів, промислових товарів народного споживання, науково - технічної продукції, продукції виробничо-технічного призначення, пакувальної тари і іншої продукції;

- виробництво, переробка, закупівля і реалізація сільськогосподарської, тваринницької продукції, лікарських і косметичних засобів;

- розробка, експлуатація і реалізація, програмного забезпечення, комп'ютерних систем, комп'ютеризація виробничих процесів; ремонт, сервісне і технічне

обслуговування обчислювальної техніки, оснащення і обладнання;

- створення і експлуатація об'єктів побутового обслуговування, громадського харчування, готельного господарства, лікувально-оздоровчих; спортивних, з організації дозвілля, торгівлі, інших об'єктів соціальної інфраструктури і сервісного обслуговування;

- організація і проведення виставок, ярмарків, конкурсів, концертів, шоу-програм, культурно-масових, видовищних, спортивно-оздоровчих заходів;

- організація і проведення наукових з'їздів, конференцій, симпозіумів, творчих семінарів, лекцій, консультацій по різних галузях знань, створення учбових центрів, проведення економічних і соціологічних досліджень, науково-дослідних робіт;

- створення шкіл бізнесу, курсів з вивчення іноземних мов, приватних шкіл, центрів дозвілля дітей та дорослих, будинків відпочинку;

- здійснення благоустрою територій на замовлення населення, підприємств, організацій;

- рекультивація землі, догляд за зеленими насадженнями, вирощування та реалізація посадочного матеріалу;

- лізингові і орендні операції, операції з нерухомістю;

- посередницькі послуги, у т.ч. в працевлаштуванні;

- організація і здійснення інвестиційної, маклерської, дилерської, інноваційної діяльності, операції на фондовому ринку;

- добродійна діяльність;

- організація і використання засобів масової інформації, періодичних друкарських видань;

- монтаж і наладка обладнання;

- здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

- реклама, розробка PR проектів, рекламна діяльність і розробка реклами на транспорті, будівлях;

- інші види діяльності, не заборонені чинним законодавством.

Підприємство має самостійний баланс, штамп і печатку з власним

найменуванням і емблемою, товарний знак, емблему, бланки, розрахункові і інші рахунки в державних, комерційних, зовнішньоекономічних банках, у т.ч. в іноземній валюті, на Україні і за кордоном.

Підприємство має право:

- здійснювати торгівлю лікєро-горілочаними напоями;
- здавати в оренду приміщення;
- здійснювати торгівельно-закупівельну діяльність;
- надавати послуги у сфері громадського харчування;
- володіти, користуватися і розпоряджатися будь-яким майном, не вилученим з цивільного, торгівельного обігу, включаючи нерухоме;
- володіти інтелектуальною власністю, промисловою власністю тощо.;
- утворювати філіали, представництва, у т.ч. в інших країнах;
- утворювати дочірні підприємства;
- брати участь в інших товариствах, асоціаціях, тощо.;
- здійснювати зовнішньоекономічну діяльність;
- здійснювати інвестиційну діяльність;
- утворювати спільні підприємства як з українськими юридичними особами, так з іноземними юридичними особами і громадянами інших держав;
- користуватися кредитами на комерційній та іншій основі;
- приймати на свої активи всі види і форми дарувань, пожертвувань і цільових внесків від юридичних і фізичних осіб України та інших держав, як в грошовому (гривня), так і в натуральному виразі;
- здійснювати за рахунок власних засобів відрядження за кордон засновників, персоналу, третіх осіб; приймати іноземних фізичних осіб, а також представників іноземних юридичних осіб; встановлювати зв'язок із закордонними мережами ЕОМ і банками даних;
- здійснювати будівництво виробничих, службових і житлових приміщень і споруд, у т.ч. будинків і квартир для співробітників і засновників; одержувати споруди; передавати, дарувати, здавати в оренду житлові приміщення і виробничі споруди, що є власністю підприємства;

- самостійно встановлювати ціни, розцінки і тарифи на свою продукцію, послуги, що надаються, за винятком цін, розцінок і тарифів, встановлених державою;
- реалізовувати через власну або притягнуту торгову мережу продукцію, товари і послуги як власні, так і виготовлені третіми особами на підставі договорів про спільну діяльність і взаємодопомогу, а також по власних розробках і як замовлення;
- видавати, поширювати видання, аудіо і відео-продукцію; придбавати цінні папери юридичних осіб України і інших держав;
- відкривати рахунки і проводити всі дозволені законодавством України, операції з цінними паперами і сурогатами грошей;
- здійснювати некомерційну і добродійну діяльність всіх видів і форм;
- виступати від свого імені в цивільному, торговому обороті, вчиняти в межах закону необхідні для цього дії;
- вільно обирати види діяльності в межах закону, статуту;
- самостійно планувати виробничу, господарську, комерційну, наукову і іншу діяльність, обирати замовників і споживачів продукції, товарів, робіт і послуг;
- вільно розпоряджатися прибутком після сплати податків, обов'язкових платежів, встановлених законодавством України;
- самостійно здійснювати наймання працівників, визначаючи істотні умови трудових договорів і контрактів з урахуванням вимог законодавства України;
- мати інші права, що не суперечать законодавству України і статуту.

Підприємство зобов'язано дотримуватись прав споживачів; сприяти насиченню ринку продукцією, товарами, роботами, послугами; випускати продукцію, товари належної якості; дотримуватися чинного законодавства України і статуту; при нанесенні майнової шкоди, збитку відшкодувати його в розмірах і порядку, встановленому договором, чинним законодавством України.

Держава гарантує недоторканність майна підприємства і забезпечує захист прав власності підприємства, засновника. Збитки, заподіяні порушенням прав підприємства з боку громадян, юридичних осіб, відшкодовуються відповідно до чинного законодавства України.

Втручання державних органів, посадовців в господарську, виробничу,

комерційну, наукову і іншу діяльність Підприємства не допускається.

Контролюючі органи здійснюють свої функції в межах, встановлених законодавством України.

Органи державної влади і управління відповідальні за те, щоб при взаємовідносинах з підприємством вони дотримували його права, передбачені чинним законодавством і статутом.

Підприємство має право мати майно, необхідне йому для досягнення статутної мети і задач, самостійно визначати напрями своєї діяльності, її планування, організацію, а також розподіл отриманих доходів, яке утворюється за рахунок внесків Засновника, продукції, виготовленої в результаті діяльності, отриманих доходів, інвестицій, інших, не заборонених законодавством джерел.

Статутний фонд підприємства - 100,00 (сто грн. 00 коп.).

Гроші, споживані і замінні речі, що становлять предмет внеску, у т.ч. інтелектуального, послуги, а також майно, визнаються власністю підприємства, якщо інше не встановлене договором внеску. При цьому права на об'єкти інтелектуальної, промислової власності, що складають предмет не майнового внеску, можуть знаходитися в підприємстві як на праві власності, так і в загальному користуванні.

Підприємство самостійно визначає напрями своєї діяльності, здійснює її планування і організацію, а також розподіл доходів, виходячи з принципу самоокупності, самофінансування, самостійно встановлює ціни, розцінки, тарифи на свою продукцію, товари, роботи, послуги з урахуванням вимог чинного законодавства і попиту.

В підприємстві повинні або можуть бути утворені наступні фонди: статутний фонд; резервний фонд; фонд матеріального заохочення; валютний фонд; добродійний фонд; фонд науки, техніки, технології; інші фонди.

Статутний фонд підприємства може бути зменшений за рішенням Засновника в порядку, передбаченому законодавством України.

Відносини підприємства з іншими господарюючими суб'єктами здійснюється на основі договорів. Підприємство вільне у виборі предмету договору, визначенні зобов'язань, будь-яких інших умов господарських, комерційних взаємовідносин, що не суперечать законодавству України.

Підприємство має право на основі договору доручення мати торгове представництво, посередників, комівожерів, торгових агентів тощо, які крім оплати мають право на відшкодування витрат, викликаних роз'їздами, одержувати готівку за товари і встановлювати терміни платежів.

Засновник здійснює свої права по управлінню підприємством, будучи одночасно директором підприємства, хоча має право і призначити іншу особу на посаду директора.

Компетенція власника:

- визначає загальні напрямки економічного та соціального розвитку;
- вирішує питання реєстрації змін в установчих документах;
- вирішує питання, пов'язані з формуванням майна Підприємства, визначає порядок формування, витрати і розміри фондів;
- вирішує питання про випуск цінних паперів Підприємства і про купівлю цінних паперів інших підприємств;
- визначає штат та структуру виконавчого органу;
- встановлює умови оплати праці посадових осіб Підприємства, затверджує положення про оплату праці;
- приймає рішення про ліквідацію та реорганізацію Підприємства у випадках, передбачених чинними законодавством, про проведення аудиторських перевірок, виконує інші функції.

Головний бухгалтер підприємства призначається на посаду і звільняється з посади за рішенням засновника.

Трудовий колектив підприємства складають всі громадяни, що беруть участь своєю працею в його діяльності на основі трудового договору, угоди, контракту. Трудовий договір (угода), контракт укладається з особами, для яких Підприємство є постійним місцем роботи.

Підприємство може надавати матеріальну допомогу співробітникам і учасникам, видавати позики для вирішення їх особистих проблем. Працівникам Підприємства можуть надаватися оплачувані творчі відпустки з метою розвитку їх творчого потенціалу, створення і розробки принципово нових ідей і технічних рішень,

проведення інженерного і маркетингового пошуку для удосконалення форм, методів і змісту діяльності. Члени трудового колективу підлягають соціальному забезпеченню.

Мінімальний розмір заробітної платні найманих працівників підприємства не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної платні, встановлений законодавчими актами України.

Питання трудових взаємовідносин між підприємством і трудовим колективом регулюються законами України.

За порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції і інших правил здійснення господарської, виробничої, комерційної діяльності, підприємство несе відповідальність всім своїм майном, на яке відповідно до законодавства України може бути звернуто стягнення.

Підприємство зобов'язано охороняти навколишнє середовище від забруднення, шкідливої дії, дотримувати екологічні нормативи при здійсненні діяльності. Засновник несе майнову і іншу відповідальність за діяльність підприємства в межах свого внеску до статутного фонду підприємства.

Підприємство зобов'язано вести бухгалтерський облік і звітність, надавати визначувану законодавством інформацію, необхідну державним органам для обчислення податків і ведення статистики. підприємство сплачує податки і платежі відповідно до чинного законодавства України.

Ліквідація підприємства, та припинення його діяльності проводиться засновником. Задоволення і забезпечення боргів підприємства здійснюється за рахунок майна підприємства. При ліквідації підприємства працівникам, що звільняються, гарантується дотримання прав і інтересів, передбачених законодавством про працю України.

При ліквідації підприємства засновник призначає ліквідаційну комісію, за винятком випадків, коли ліквідація підприємства проводиться за рішенням суду, який сам призначає ліквідаційну комісію.

З моменту призначення ліквідаційної комісії, до неї переходять всі повноваження по управлінню підприємством. Вона в триденний термін публікує інформацію про ліквідацію і визначає терміни подачі заяв кредиторів своїх претензій до

підприємства, оцінює майно підприємства, виявляє дебіторів і кредиторів і розраховується з ними, складає ліквідаційний баланс і представляє його органу, що створив ліквідаційну комісію; скоює інші дії по ліквідації підприємства.

Задоволення претензій кредиторів здійснюється в порядку, встановленому законодавством України, при цьому погашення кредиторської заборгованості підприємства здійснюється за рахунок майна підприємства.

Майно, грошові, валютні кошти, що залишилися після задоволення претензій кредиторів, використовуються засновником на його розсуд як такі, що особисто йому належать.

2.2 Аналіз обсягових та якісних показників

Найважливішим обсяговим показником будівельного підприємства є обсяг реалізованої продукції, робіт і послуг, який у 2022 р. становить 8083,4 тис. грн., що є більшим за звіт 2018 р. на 3624,8 тис. грн., або на 81,3 %. При цьому наявне стабільне зростання показника протягом усього аналізованого періоду. Щодо якісних показників, то вони є типовими для усіх підприємств [77 – 83]. Обсягові та якісні показники підприємства надано у таблиці 2.1.

Первісна вартість основних фондів підприємства у порівнянні з 2018 р. майже подвоїлася, склала 68,4 тис. грн.. Така невелика сума основних фондів відповідає їхній структурі, а саме: це пристрої для роботи у офісі. Так, у базовому році до переліку входили:

- багатофункціональний пристрій (БФП) 1 шт., який має в собі функціональні можливості кількох пристроїв, так, щоб займати менше місця і широко використовуватися у фінансових установах, освітніх закладах, підприємствах тощо, може діяти як поєднання пристроїв: факс, копіювальний апарат (копір), принтер, сканер;

- ноутбук -2 од.

Пізніше додалися інші пристрої, що використовуються в офісі, що і спричинило зростання первісної вартості основних фондів.

Таблиця 2.1 – Обсягові та якісні показники

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
1. Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг усього по підприємству, тис. грн.	4458,6	4998,6	5 684,2	7012,3	8083,4	+3624,8	181,3
2.1 Залишкова вартість основних фондів, тис. грн	4,2	6,6	10,9	7,8	4,8	+0,6	114,3
2.2 Знос основних фондів, тис. грн	30,4	40,9	53,5	60,6	63,6	+33,2	у 2,1 р.
2.3 Первісна вартість основних фондів, тис. грн., у т.ч.:	34,6	47,5	64,4	68,4	68,4	+33,8	197,7
3. Коефіцієнт зношування ОФ	0,88	0,86	0,83	0,89	0,93	+0,05	105,7
4. Коефіцієнт придатності ОФ	0,12	0,14	0,17	0,11	0,07	-0,05	58,3
5. Фондовіддача, грн/грн	1061,6	757,4	521,5	899,0	1684,0	+622,4	158,6
6. Фондомісткість, грн/грн	0,0009	0,0013	0,0019	0,0011	0,0006	-0,0003	66,7
7. Середньоблікова чисельність, осіб.	5	5	5	5	5	0	100,0
8. Фондоозброєність, тис. грн./особу	0,84	1,32	2,18	1,56	0,96	+0,12	114,3
9. Всього оборотних засобів, тис. грн..	967,3	1063,6	1452,0	2910,4	2863,2	+1895,9	296,0
10. Коефіцієнт обертання (обіговості) оборотних засобів, об./рік	4,6	4,7	3,9	2,4	2,8	-1,8	60,9
11. Час обертання оборотних засобів, днів	78	77	92	150	129	+51	165,4

За п'ять років знос основних фондів також значно зріс, а саме у 2,1 р. Коефіцієнт зношування ОФ становить 0,93, а коефіцієнт придатності лише 0,07.

Завдяки потужному зростанню обсягу реалізованої продукції, фондовіддача протягом п'яти років зросла на 622,4 грн/грн. або на 58,6 %, а фондомісткість зменшилася на 33,3 %, фондоозброєність при цьому зросла лише на 14,3 % за умов незмінного контингенту у 5 осіб.

Щодо оборотних засобів підприємства, то вони збільшилися на 1895,9 тис. грн., або майже утричі, що спричинило уповільнення їхнього обертання. Так, коефіцієнт обертання оборотних засобів склав 2,8 об./рік замість 4,6 об./рік у 2018 р., скорочення показника склало 39,1 %. А час обертання оборотних засобів досяг 129 днів і зріс на 51 день або на 65,4 %. Графічне відображення обсягу реалізованої продукції, робіт і послуг підприємства надано на рисунку 2.1, а показників фондовіддачі, фондоозброєності та коефіцієнту обертання оборотних засобів – на рисунках 2.2, 2.3, 2.4.

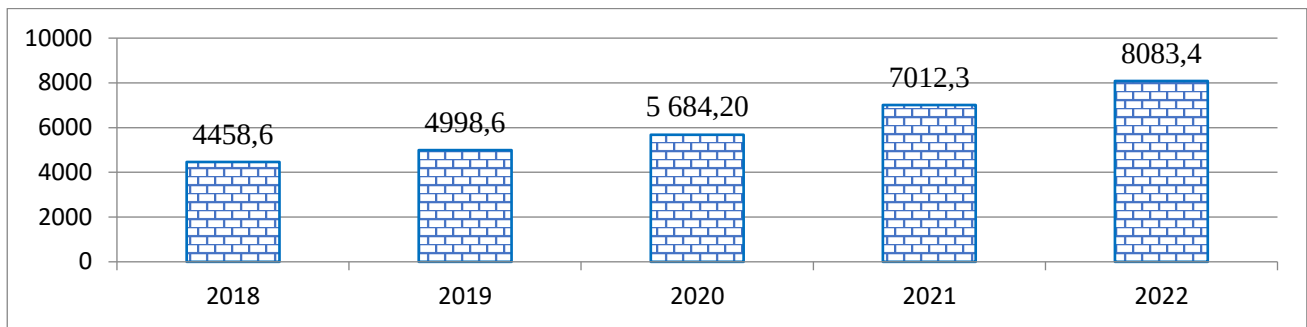

Рисунок 2.1 – Обсяг реалізованої продукції, робіт і послуг, тис. грн

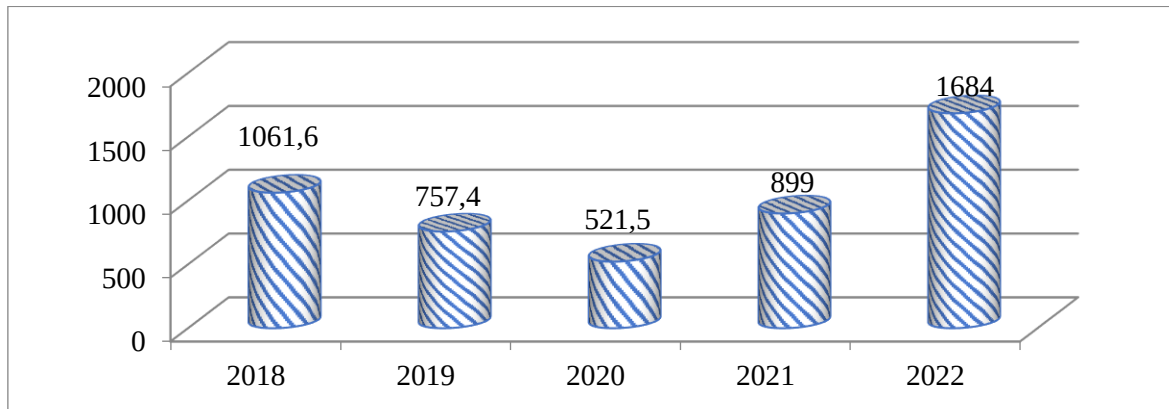

Рисунок 2.2. - Фондовіддача, грн/грн

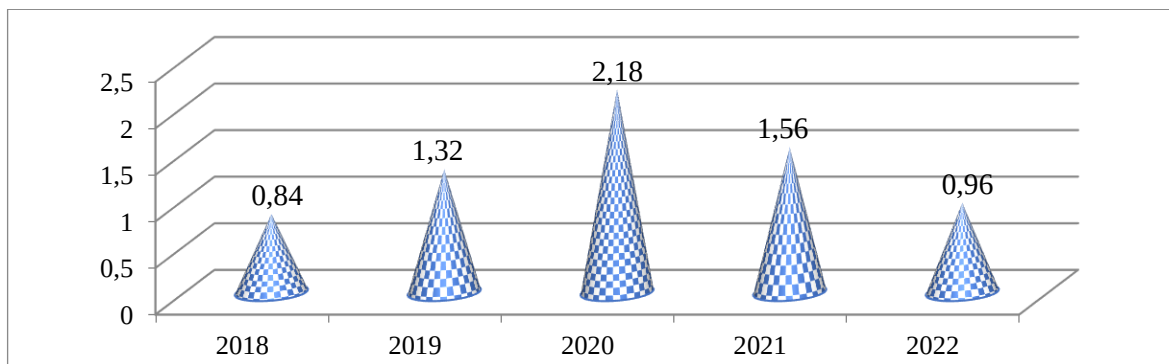

Рисунок 2.3. - Фондоозброєність, тис. грн/ос.

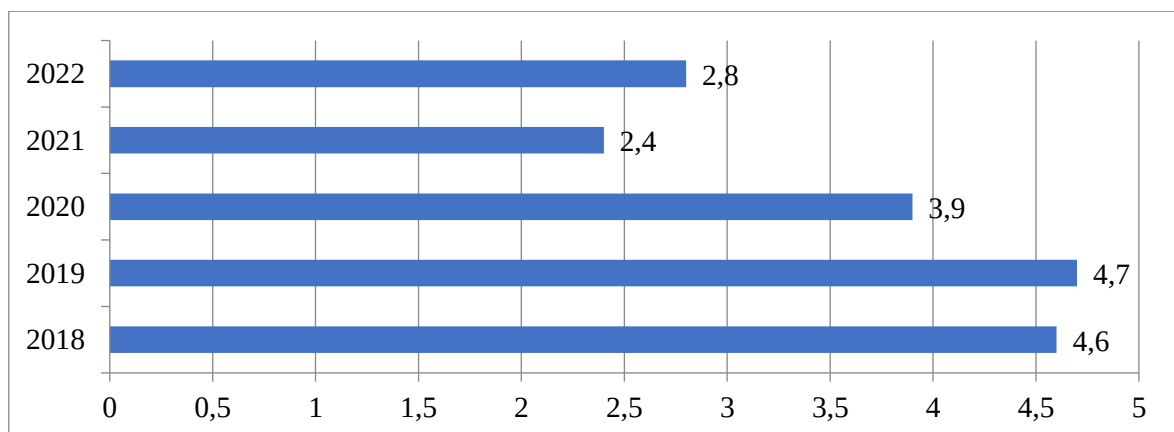

Рисунок 2.4 - Коефіцієнт обертання оборотних засобів, об./рік

2.3 Аналіз показників з праці

Фактичні дані щодо показників з праці підприємства надані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники з праці

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
1. Середньооблікова чисельність працівників, осіб.	5	5	5	5	5	0	100,0
2. Відпрацьований час, год.	9965	9941	10010	9970	9895	-70	99,3
3. Річна норма робочого часу, год.	1993	1993	2002	1994	1987	-6	99,7
4. Відпрацьовано 1 особою, год.	1993	1993	2002	1994	1987	-6	99,7
5. Фонд оплати праці, тис. грн.	286,0	320,5	370,5	440,1	502,9	+216,9	175,8
6. Середньомісячна зарплата, грн	4766,7	5341,7	6175,0	7335,0	8381,7	+3615,0	175,8
7. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн.	4458,6	4998,6	5 684,2	7012,3	8083,4	+3624,8	181,3
8. Продуктивність праці, тис. грн./особу	891,7	999,7	1136,8	1402,5	1616,7	+725,0	181,3

Як вже зазначалося, контингент, а також його середньооблікова чисельність, за п'ять років стабільно складають 5 осіб. Час, що вони відпрацювали у 2022 р. також мало відрізняється від показника 2018 р., він зменшився на 0,7 % при зменшенні річної норми робочого часу на 0,3 %. Відпрацьований час однією особою відповідає річній нормі. Фонд оплати праці у 2022 р. становить 503,9 тис. грн., більше за 2018 р. на 216,9 тис. грн. або на 75,8 %. Середньомісячна заробітна плата дорівнює 8381,7 грн, вона зросла на 3615 грн. або на 75,8 %.

Продуктивність праці за рахунок зростання обсягу реалізованої продукції, товарів, послуг та за умов незмінної чисельності працюючих, зросла на 725 тис. грн/особу або на 81,3 % і становить 1616,7 тис. грн/особу.

Зростання продуктивності праці випереджає зростання середньомісячної заробітної плати на 5,5 %, а зростання фондоозброєності на 67 %. Графічне відображення показників з праці надано на рисунках 2.5 -2.7.

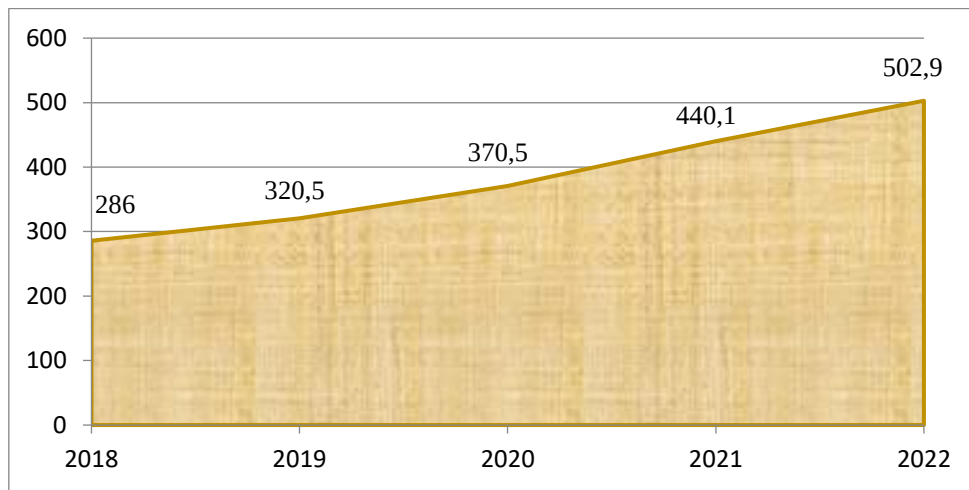

Рисунок 2.5 – Фонд оплати праці, тис. грн

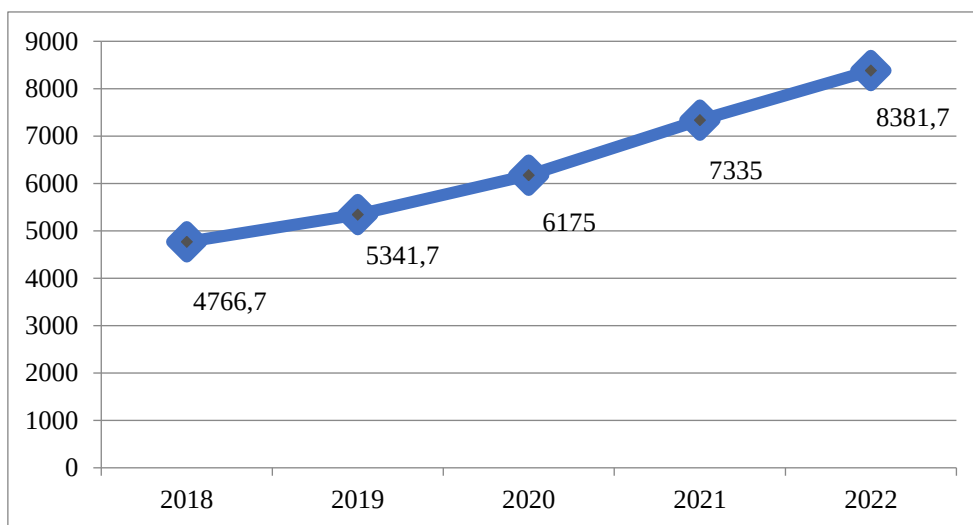

Рисунок 2.6 - Середньомісячна зарплата, грн

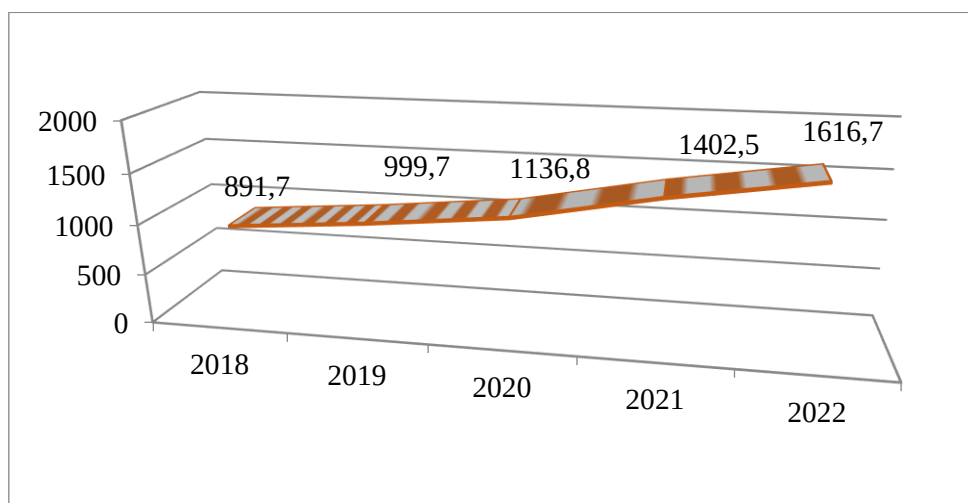

Рисунок 2.7 - Продуктивність праці, тис. грн/ос.

2.4 Аналіз витрат і загальної собівартості реалізованої продукції

Витрати і собівартість реалізованої продукції проаналізовані у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. Витрати і собівартість реалізованої продукції

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн, у т.ч.:	1111,0	1915,8	4077,3	5139,2	5603,8	+4492,8	у 5,0 р.
- матеріальні витрати	761,7	1523,4	3624,2	4601,4	4989,6	+4227,9	у 6,6 р.
- витрати на оплату праці	286,0	320,5	370,5	440,1	502,9	+216,9	175,8
- відрахування на соціальні заходи	62,9	71,2	81,5	96,9	110,8	47,9	176,2
- амортизація	0,4	0,7	1,1	0,8	0,5	+0,1	125,0
2. Інші операційні витрати	201,6	206,8	231,9	290,9	334,4	+132,8	165,9
3. Інші витрати	2,7	2,8	0	0	0	-2,7	-
4. Витрати разом	1315,3	2125,4	4309,2	5430,1	5938,2	+4622,9	у 4,5 р.

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) у 2022 р. склала 5603,3 тис. грн, у порівнянні з 2018 р. вона зросла у 5 разів. Найбільше зросли матеріальні витрати, які досягли суми у 4989,6 тис. грн., що більше за фактичні 2018 р. у 6,6 р., як за рахунок збільшення обсягів роботи, так і внаслідок зростання цін на будівельні та інші матеріали, енергоносії.

Витрати на оплату праці становлять 502,9 тис. грн., зросли на 216,9 тис. грн. або на 75,8 % згідно підвищення мінімальної заробітної плати, яке проводилося Урядом. Пропорційно зросли і витрати на відрахування від фонду оплати праці на соціальні заходи, а саме на 76,2 %.

Витрати на амортизацію мають незначну величину, вони становлять 0,5 тис. грн., хоча і зросли на 25 %. Інші операційні витрати дорівнюють 334,4 тис. грн., це більше за 2018 р. на 132,8 тис. грн. або на 65 %. Інші витрати у 2022 р. відсутні, а у базовому році становили 2,7 тис. грн.

Загальна сума витрат по підприємству дорівнює 5938,2 тис. грн., вона зросла на 4622,9 тис. грн. або у 4,5 разів. Графічне відображення витрат надано на рисунку 2.8.

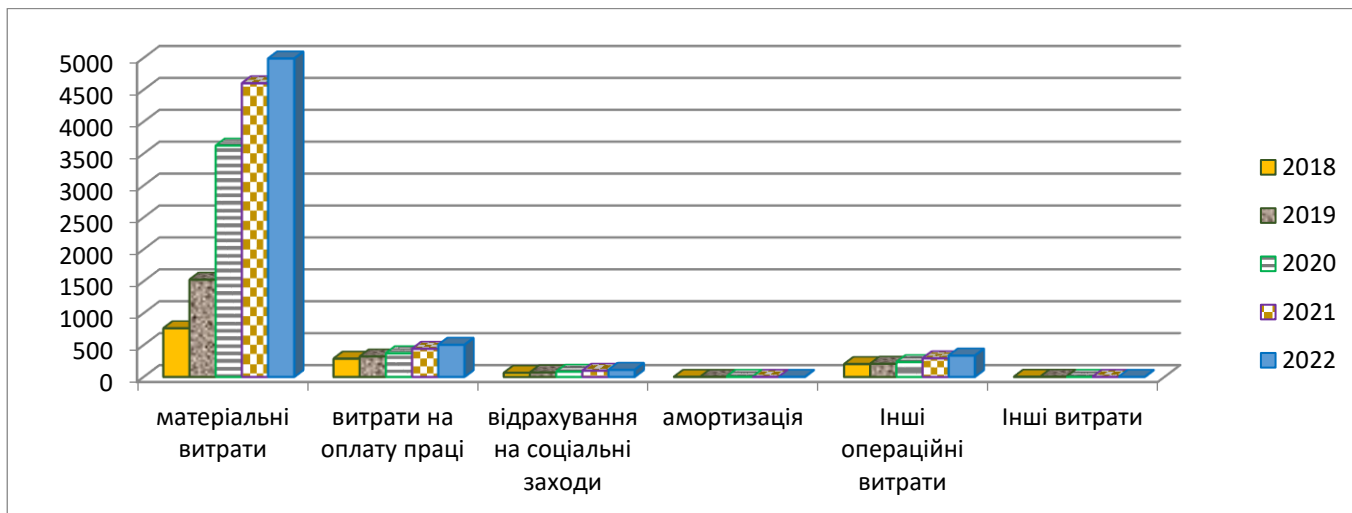

Рисунок 2.8. - Витрати «БУДСЕРВІС - КОМПАНІ», тис. грн

2.5 Аналіз ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності підприємства

Перш ніж аналізувати стан підприємства щодо його ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності, маємо розглянути деякі основні показники, що визначають його фінансово-господарський стан (за [78]), а також деякі дані фінансової звітності, що надані у таблиці 2.4.

Як бачимо з наведених даних, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) має величину 6028,1 тис. грн., збільшення становить 4573,4 тис. грн. або 4,1 р. Зросла також величина сукупного капіталу на 1896,7 тис. грн. або у 2,95 р., в т.ч. власного капіталу на 210,1 тис. грн. або на 35,8 % і позикового капіталу на 1686,6 тис. грн. або у 5,4 р. З'явилося цільове фінансування у сумі 12 тис. грн., якого у 2018 р. не було; дебіторська заборгованість склала 577,1 тис. грн., що більше на 172,7 тис. грн. або на 42,7 %. Зросли необоротні активи на 0,6 тис. грн. або на 14,3 %, запаси на 1675,4 тис. грн. або у 14,5 р. Зростання власних оборотних засобів становить 47,8 тис. грн. або 10,9 %. Загалом сума балансу підприємства зросла на 1896,6 тис. грн. або у 2,95 р.

Графічне відображення основних фінансових показників підприємства надано на рисунках 2.9, 2.10.

Таблиця 2.4 - Основні показники та дані з фінансово-господарського стану підприємства

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	1454,7	2120,9	4334,9	5492,0	6028,1	+4573,4	у 4,1 р.
2. Чистий прибуток, тис. грн	131,7	18,7	47,4	63,4	74,7	-57,0	56,7
3. Валовий прибуток, тис. грн	160,7	29,3	58,0	77,3	91,1	-69,6	56,7
4. Сукупний капітал, тис. грн., у т.ч.:	971,3	1070,0	1462,9	2918,2	2868,0	+1896,7	295,3
а) власний капітал	587,6	611,4	659,1	723,0	797,7	+210,1	135,8
б) позиковий капітал	383,7	458,6	803,8	2195,2	2070,3	+1686,6	у 5,4р.
5 Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення, тис.грн	0	0	6,0	12,0	12,0	+12,0	-
6. Поточні зобов'язання	383,7	458,6	797,8	2183,2	2058,3	+1684,6	у 5,4р.
7. Дебіторська заборгованість, тис.грн.	404,4	206,7	97,7	135,7	577,1	+172,7	142,7
8. Необоротні активи, тис. грн.	4,2	6,6	10,9	7,8	4,8	+0,6	114,3
9. Запаси, тис. грн.	124,0	385,0	790,9	2099,9	1799,4	+1675,4	у 14,5р.
10. Гроші та їх еквіваленти	432,3	447,6	446,4	321,0	199,1	-233,2	46,1
11. Власні оборотні засоби, тис. грн	438,9	471,9	563,4	674,8	486,7	+47,8	110,9
12. Баланс, тис. грн	971,3	1070,2	1462,9	2918,2	2867,9	+1896,6	295,3

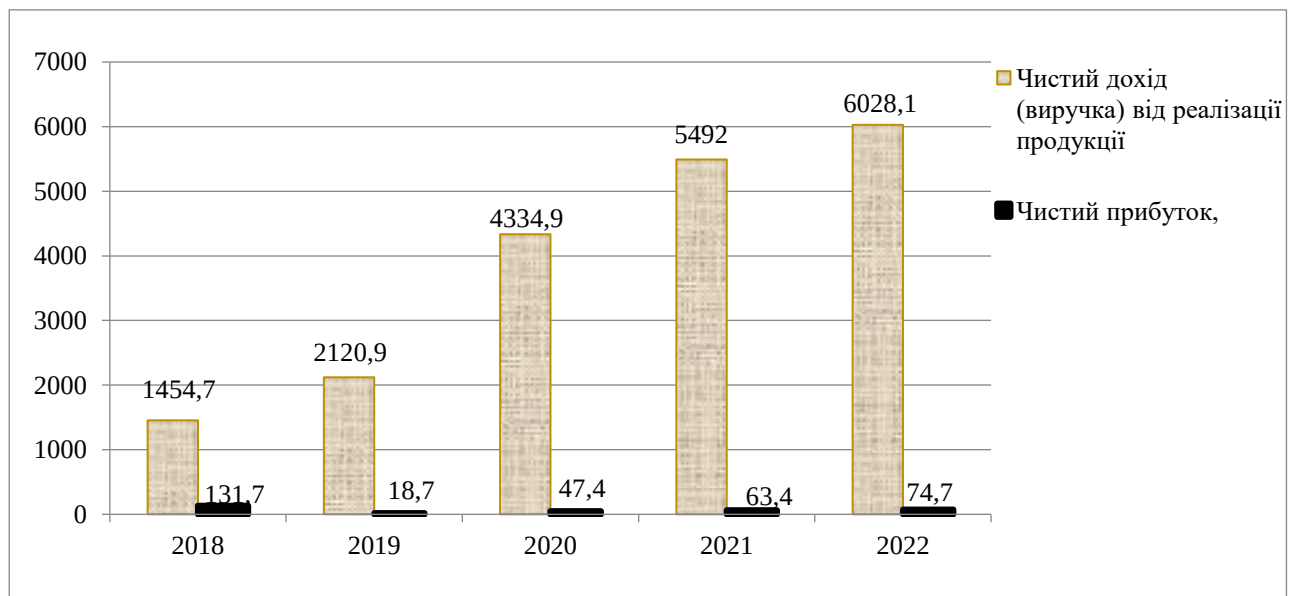

Рисунок 2.9 - Дохід і прибуток, тис. грн

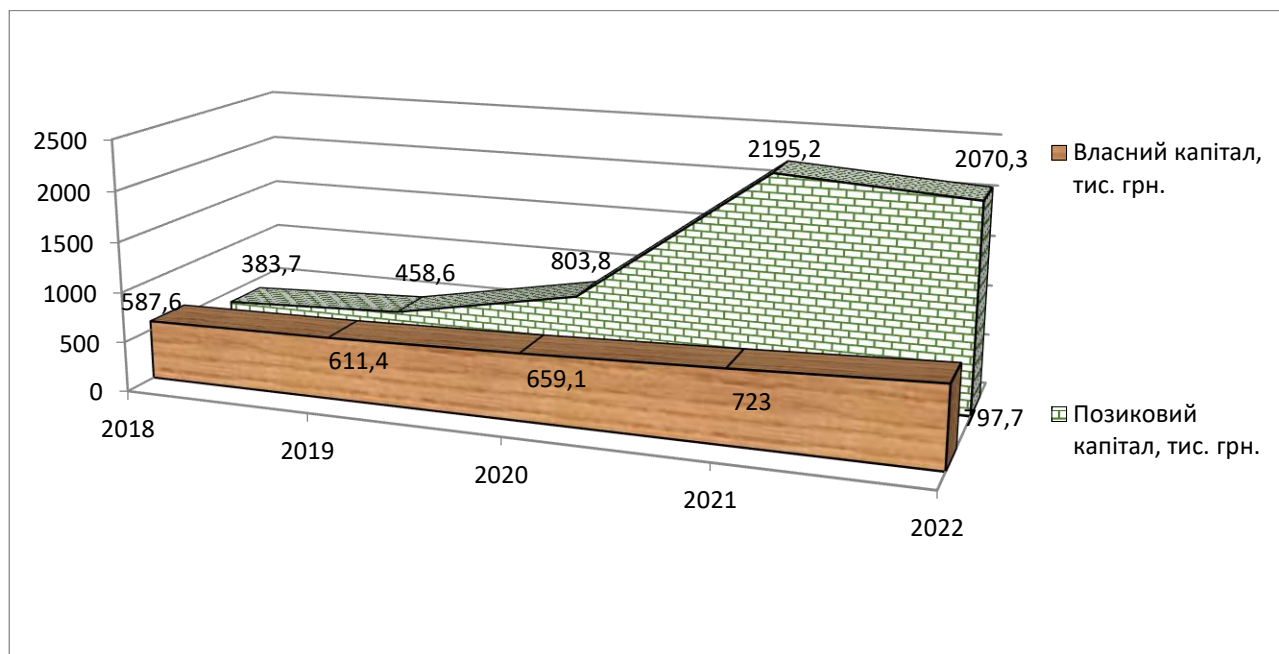

Рисунок 2.10 – Власний та позиковий капітал, тис. грн

Водночас з таким зростанням маємо зменшення у рядку баланса «Гроші та їх еквіваленти» на 233,2 тис. грн., або на 53,9 %, зменшення валового прибутку на 69,6 тис. грн, або на 43,3 % та зменшення чистого прибутку на 57 тис. грн. або на 43,3 %.

Спираючись на дані фінансової звітності підприємства, розрахуємо показники ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності, щоби виявити схильність до банкрутства або щоби переконатися у ліквідності, фінансовій стійкості та прибутковості підприємства. Показники ліквідності наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Показники ліквідності

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
1. Коефіцієнт поточної ліквідності(>1,5)	2,52	2,32	1,82	1,33	1,39	-1,13	55,2
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності(0,6-0,8)	2,20	1,48	0,83	0,37	0,52	-1,68	23,6
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) (0,2 - 0,35)	1,13	0,98	0,56	0,15	0,10	-1,03	8,8
4. Маневреність власних оборотних засобів	0,98	0,95	0,79	47,6	0,41	-0,57	41,8
5. Коефіцієнт покриття запасів	3,06	1,17	0,99	1,04	1,14	-1,92	37,3
6. Коефіцієнт фінансової автономії	0,60	0,57	0,45	0,25	0,28	-0,32	46,7
7. Коефіцієнт фінансової залежності	0,40	0,43	0,55	0,75	0,72	+0,32	180,0

Для забезпечення ефективного управління підприємством необхідні індикатори, що достовірно відображують його стан. Функції таких фінансових індикаторів виконують фінансові показники і фінансові коефіцієнти. Абсолютні показники балансу в умовах інфляції складно привести до зіставного вигляду, а фінансові коефіцієнти, розраховані як відношення абсолютних показників, мають велику інформаційну цінність для аналізу і дозволяють отримати оцінку фінансового стану підприємства, зокрема ліквідності.

Величина коефіцієнту швидкої ліквідності протягом аналізованого періода зменшилася на 1,68 або на 76,4 %.

За п'ять років коефіцієнт абсолютної ліквідності зменшився з 1,13 до 0,10, а рекомендована його величина становить від 0,2 - 0,35. Графічне зображення вказаних показників ліквідності наведено на рисунку 2.11.

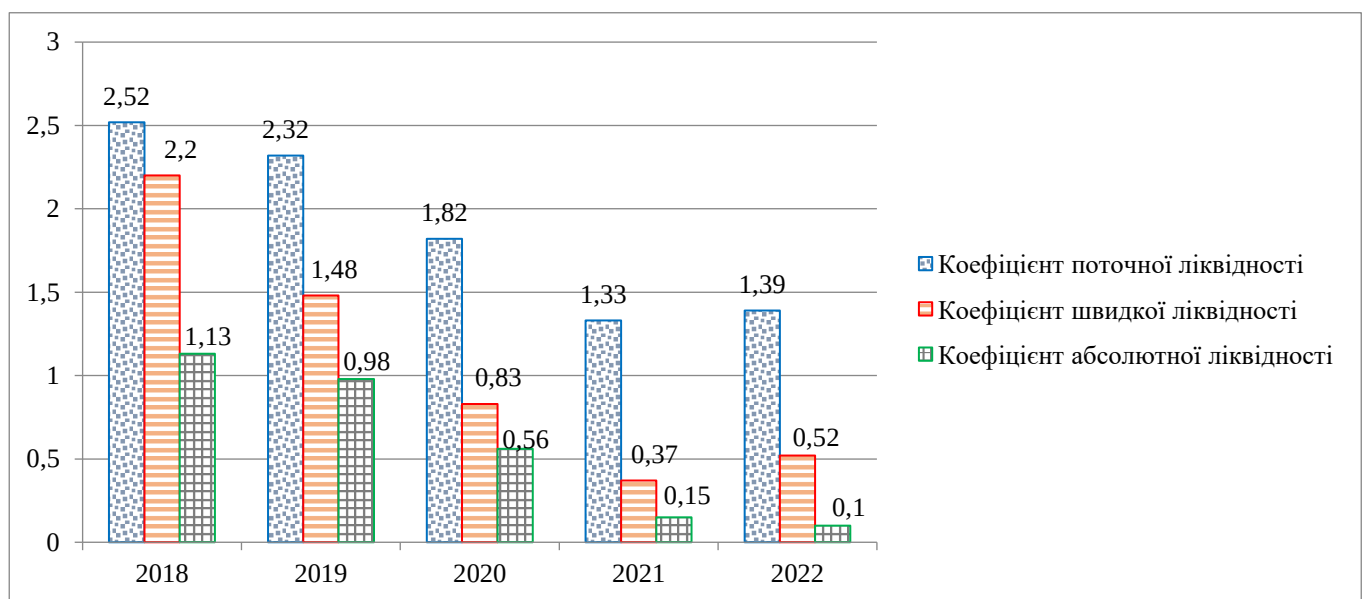

Рисунок 2.11- Коефіцієнти ліквідності у 2018 – 2022 рр.

Окрім зазначених вище показників, на підприємствах часто аналізують і інші. Так, важливо зрозуміти стан маневреності власних оборотних засобів через розрахунок коефіцієнту маневреності робочого капіталу. Цей коефіцієнт характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємством.

Величина показника у 2022 р. становить 0,41, це менше за 2018 р. на 0,57 або на 58,2 %.

Фінансова стійкість - це такий стан фінансових ресурсів, за якого підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-господарської діяльності, а також витрати на його розширення та оновлення.

Значення і сутність фінансової стійкості виявляються в її показниках.

Для нормальної життєдіяльності підприємству необхідні власні оборотні кошти. Коли підприємство має короткострокові борги, то воно зобов'язане сплатити їх за рахунок поточних активів. Якщо після сплати у нього залишається «нуль» власних оборотних коштів, то воно не в змозі погасити довгострокові борги поточними активами. Якщо отримують суми зі знаком «-», то це означає, що підприємство не може розрахуватися за короткостроковими зобов'язаннями. Крім розрахунку та аналіз динаміки наявності власних оборотних коштів у процесі оцінки фінансової стійкості досліджується низка її відносних показників, наведених у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Показники фінансової стійкості

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., +,-	Відн., %
1. Коефіцієнт концентрації власного капіталу ($n > 0,5$)	1,65	1,74	2,20	4,03	3,59	+1,94	217,6
2. Коефіцієнт фінансової залежності ($n = 2$)	0,40	0,43	0,55	0,75	0,72	+0,32	180,0
3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($n > 0,1$)	1,65	1,74	2,20	4,03	3,59	+1,94	217,6
4. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу ($n < 0,5$)	0,40	0,43	0,55	0,75	0,72	+0,32	180,0
5. Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0	0	0,55	1,54	2,5	+2,5	-
6. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,65	0,75	1,21	3,02	2,58	+1,93	396,9
7. Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів-показник фінансового леверіджу	0,65	0,75	1,22	3,04	2,59	+1,94	398,5
8. Коефіцієнт забезпечення власними засобами ($n 0,1$)	0,39	0,42	0,54	0,75	0,72	+0,33	184,6
9. Тривалість фінансового циклу, днів	155	167	120	185	154	-1	99,4
10. Коефіцієнт поточної платоспроможності	2,52	2,32	1,82	1,33	1,39	-1,13	55,2
11. Коефіцієнт Бівера ($n > 0,2$)	0,34	0,04	0,06	0,03	0,04	-0,30	10,0

Коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вище значення показника, тим більш фінансовостале підприємство, стабільне і незалежне від зовнішніх кредиторів. У підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори вкладають кошти більш охоче, оскільки воно з більшою ймовірністю може погасити борги за рахунок власних коштів [84].

Коефіцієнт концентрації власного капіталу - це відношення власного капіталу до суми пасивів. Величина цього коефіцієнту становить у 2022 р. 3,59, що більше за 2018 р. на 1,94 або у 2,2 р.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вище значення цього показника, тим більш фінансовостале підприємство, стабільне і незалежне від зовнішніх кредиторів. Він показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яку частину вкладено в оборотні кошти, а яку — капіталізовано. Показник має величину 3,59, що у порівнянні з 2018 р. більше на 1,94 або у 2,2 р.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу вказує на рівень левереджа компанії. Левередж означає використання фінансових інструментів або позикового капіталу з метою підвищення потенційної рентабельності інвестицій. У компанії, в якій сума позикового капіталу є значно вищою власного, рівень левереджа високий. У свою чергу, таке явище свідчить про високий рівень фінансових ризиків. Варто зауважити, що залучення позикового капіталу дозволяє забезпечити ріст компанії. Тому значна частина підприємств стабільно працює в умовах використання позикових коштів.

Розрахунок показника концентрації позикового капіталу проводиться шляхом ділення поточних і довгострокових зобов'язань компанії на суму активів. Цей індикатор демонструє, яка частина активів підприємства фінансується за рахунок зобов'язань. Нормативним вважається значення в межах 0,4 - 0,6. У 2022 р. має величину 0,72, збільшився на 0,32 або на 80 % [85].

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень визначається: довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банку + довгострокові позики) / основні кошти

та інші позаобігові активи.

Цей коефіцієнт показує, яка частина основних коштів та інших позаобігових активів профінансована зовнішніми інвесторам.

Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. Величина показника у 2022 р. становить 2,5, а у 2018 р. він дорівнював нулю.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (Кдж) характеризує структуру капіталу. Він дорівнює відношенню величини довгострокових кредитів і позикових засобів до суми джерел власних засобів підприємства і довгострокових позик, характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. У 2022 р. він становить 2,58, тобто зростає на 1,93 або майже у 4 р.

Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів - показник фінансового леверіджу дорівнює відношенню величини зобов'язань підприємства до величини його власних засобів. Нормальне обмеження для коефіцієнта залежності : $\text{КП/В} < \text{або} = 1$. (позиковий капітал/власний капітал)

На підприємстві величина цього показника 2,59, тобто на 1 грн. власних коштів, вкладених в активи , припадає 2,59 грн. позикових коштів. Показник зростає у динаміці майже у 4 р., це свідчить про посилення залежності від інвесторів і кредиторів, про зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт забезпечення власними засобами або коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами є індикатором здатності компанії фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів.

Він розраховується як співвідношення власних оборотних коштів до оборотних активів. Значення показника демонструє частку власних оборотних коштів у сумі оборотних активів компанії. Нормативне значення показника забезпечення оборотних активів власними коштами 0,1 і вище. Високе значення говорить про фінансову стійкість компанії і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії. І навпаки, значення нижче нормативного свідчить про значну фінансову залежність

підприємства від зовнішніх кредиторів. У 2022 р. цей коефіцієнт становить 0,72, він збільшився на 0,33 або на 84,6 %.

Тривалість фінансового циклу (англомовний аналог - Cash Conversion Cycle, Net Trade Cycle) - це період, протягом якого власні оборотні кошти роблять один повний оборот. Показник розраховується як різниця між операційним циклом і середнім періодом погашення кредиторської заборгованості.

Тривалість фінансового циклу у даному випадку складає 154 дні, що на 1 день або на 0,6 % менше за факт 2018 р. Зауважимо, що протягом п'яти років показник мав значні коливання, і на даний момент має своє середнє значення.

Поточна платоспроможність характеризує поточний стан розрахунків на підприємстві й оцінюється на підставі даних про його фінансові потоки: притік грошових коштів має забезпечити покриття поточних зобов'язань суб'єкта господарювання. Коефіцієнт поточної платоспроможності ($K_{\text{ПП}}$) показує якою мірою вся заборгованість за короткостроковими (поточними) фінансовими зобов'язаннями може бути задоволена за рахунок усіх поточних (оборотних) активів. Коефіцієнт поточної платоспроможності становить 1,39, зменшення 1,13 або 44,8 %.

Графічне відображення основних показників фінансової стійкості надано на рисунках 2.12, 2.13.

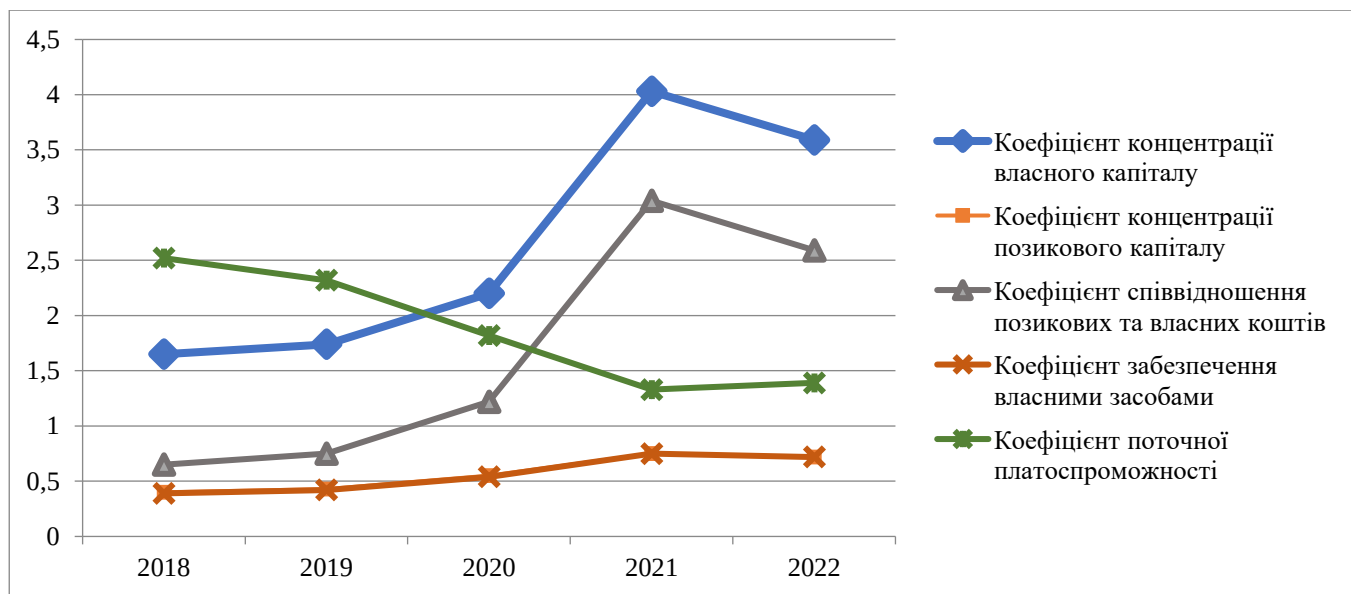

Рисунок 2.12 - Показники фінансової стійкості

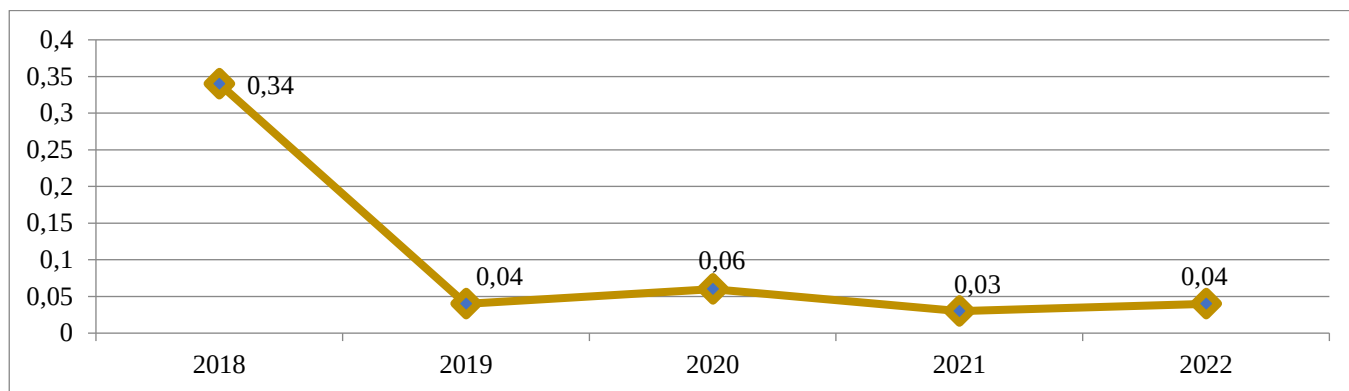

Рисунок 2.13 - Коефіцієнт Бівера

Рентабельність (від нім. *rentabel* — прибутковий, корисний) — це співвідношення прибутку і витрат, виражене у відсотках. Рентабельність є відносним показником, і вона необхідна для аналізу господарської та економічної діяльності будь-якого підприємства.

Розглянемо головні показники рентабельності підприємства, наведені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Аналіз показників рентабельності

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018 рр.	
						Абс., (+,-)	Відн., %
Рентабельність продукції, %	14,5	1,5	1,4	1,5	1,6	-12,9	-
Рентабельність діяльності, %	12,2	1,4	1,3	1,4	1,5	-10,7	-
Рентабельність сукупного капіталу, %	16,5	2,7	4,0	2,6	3,2	-13,3	-
Рентабельність власного капіталу, %	27,3	4,8	8,8	10,7	11,4	-15,9	-
Період окупності власного капіталу, років	3,7	20,8	11,4	9,3	8,8	+5,1	-

Рентабельність продукції становить 1,6 %, протягом п'яти років зменшився на 12,9 %. Рентабельність діяльності склала 1,5 %, менше за 2018 р. на 10,7 %. Рентабельність сукупного капіталу у 2022 р. склала 3,2 %, протягом аналізованого періоду зменшилася на 13,3%. Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність використання власного капіталу. Показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. У 2022 р. рентабельність власного капіталу склала 11,4 %, зменшилася на 15,9%.

Графічне відображення рентабельності підприємства надано на рисунку 2.14.

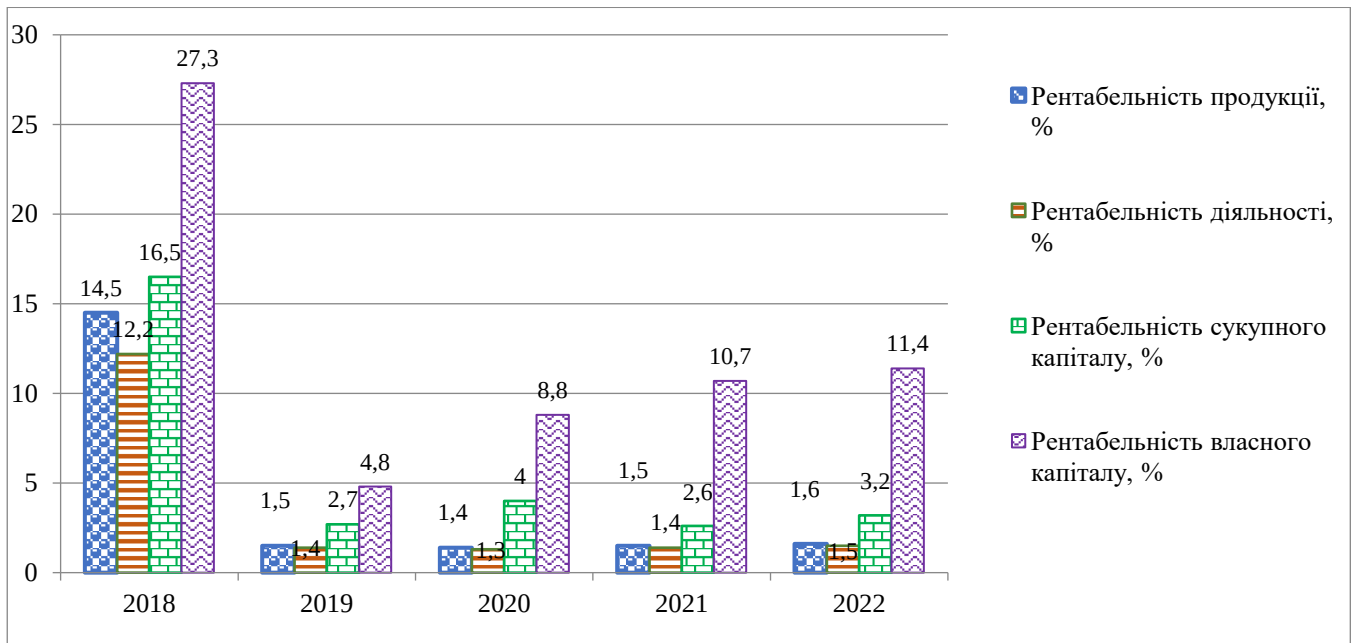

Рисунок 2.14 – Рентабельність підприємства за видами, %

Висновки до розділу 2

Найважливішим обсяговим показником будівельного підприємства є обсяг реалізованої продукції, робіт і послуг, який у 2022 р. становить 8083,4 тис. грн., що є більшим за звіт 2018 р. на 3624,8 тис. грн., або на 81,3 %. При цьому наявне стабільне зростання показника протягом усього аналізованого періоду. Щодо якісних показників, то вони є типовими для усіх підприємств.

Первісна вартість основних фондів підприємства у порівнянні з 2018 р. майже подвоїлася, склала 68,4 тис. грн.. Така невелика сума основних фондів відповідає їхній структурі, а саме: це пристрої для роботи у офісі. За п'ять років знос основних фондів також значно зріс, а саме у 2,1 р. Коефіцієнт зношування ОФ становить 0,93, а коефіцієнт придатності лише 0,07.

Завдяки потужному зростанню обсягу реалізованої продукції, фондovіддача протягом п'яти років зросла на 622,4 грн/грн. або на 58,6 %, а фондомісткість

зменшилася на 33,3 %, фондоозброєність при цьому зросла лише на 14,3 % за умов незмінного контингенту у 5 осіб.

Щодо оборотних засобів підприємства, то вони збільшилися на 1895,9 тис. грн., або майже утричі, що спричинило уповільнення їхнього обертання. Так, коефіцієнт обертання оборотних засобів склав 2,8 об /рік замість 4,6 об/рік у 2018 р., скорочення показника склало 39,1 %. А час обертання оборотних засобів досяг 129 днів і зріс на 51 день або на 65,4 %.

Контингент, а також його середньооблікова чисельність, за п'ять років стабільно складають 5 осіб. Час, що вони відпрацювали у 2022 р. також мало відрізняється від показника 2018 р., він зменшився на 0,7 % при зменшенні річної норми робочого часу на 0,3 %. Відпрацьований час однією особою відповідає річній нормі. Фонд оплати праці у 2022 р. становить 503,9 тис. грн., більше за 2018 р. на 216,9 тис. грн. або на 75,8 %. Середньомісячна заробітна плата дорівнює 8381,7 грн, вона зросла на 3615 грн. або на 75,8 %.

Продуктивність праці за рахунок зростання обсягу реалізованої продукції, товарів, послуг та за умов незмінної чисельності працюючих, зросла на 725 тис. грн/особу або на 81,3 % і становить 1616,7 тис. грн/особу. Зростання продуктивності праці випереджає зростання середньомісячної заробітної плати на 5,5 %, а зростання фондоозброєності на 67 %.

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) у 2022 р. склала 5603,3 тис. грн, у порівнянні з 2018 р. вона зросла у 5 разів. Найбільше зросли матеріальні витрати, які досягли суми у 4989,6 тис. грн., що більше за фактичні 2018 р. у 6,6 р., як за рахунок збільшення обсягів роботи, так і внаслідок зростання цін на будівельні та інші матеріали, енергоносії.

Витрати на оплату праці становлять 502,9 тис. грн., зросли на 216,9 тис. грн. або на 75,8 % згідно підвищення мінімальної заробітної плати, яке проводилося Урядом. Пропорційно зросли і витрати на відрахування від фонду оплати праці на соціальні заходи, а саме на 76,2 %.

Витрати на амортизацію мають незначну величину, вони становлять 0,5 тис. грн., хоча і зросли на 25 %. Інші операційні витрати дорівнюють 334,4 тис. грн., це

більше за 2018 р. на 132,8 тис. грн. або на 65 %. Інші витрати у 2022 р. відсутні, а у базовому році становили 2,7 тис. грн.

Загальна сума витрат по підприємству дорівнює 5938,2 тис. грн., вона зросла на 4622,9 тис. грн. або у 4,5 разів.

Перш ніж аналізувати стан підприємства щодо його ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності, маємо розглянути деякі основні показники, що визначають його фінансово-господарський стан (за [78]), а також деякі дані фінансової звітності, що надані у таблиці 2.4.

Як бачимо з наведених даних, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) має величину 6028,1 тис. грн., збільшення становить 4573,4 тис. грн. або 4,1 р. Зросла також величина сукупного капіталу на 1896,7 тис. грн. або у 2,95 р., в т.ч. власного капіталу на 210,1 тис. грн. або на 35,8 % і позикового капіталу на 1686,6 тис. грн. або у 5,4 р. З'явилося цільове фінансування у сумі 12 тис. грн., якого у 2018 р. не було; дебіторська заборгованість склала 577,1 тис. грн., що більше на 172,7 тис. грн. або на 42,7 %. Зросли необоротні активи на 0,6 тис. грн. або на 14,3 %, запаси на 1675,4 тис. грн. або у 14,5 р. Зростання власних оборотних засобів становить 47,8 тис. грн. або 10,9 %. Загалом сума балансу підприємства зросла на 1896,6 тис. грн. або у 2,95 р.

Водночас з таким зростанням маємо зменшення у рядку балансу «Гроші та їх еквіваленти» на 233,2 тис. грн., або на 53,9 %, зменшення валового прибутку на 69,6 тис. грн. або на 43,3 % та зменшення чистого прибутку на 57 тис. грн. або на 43,3 %.

Спираючись на дані фінансової звітності підприємства, ми розрахували показники ліквідності, фінансової стійкості і рентабельності, щоби виявити схильність до банкрутства або щоб переконатися у ліквідності, фінансовій стійкості та прибутковості підприємства.

Величина коефіцієнту швидкої ліквідності протягом аналізованого періода зменшилася на 1,68 або на 76,4 %.

За п'ять років коефіцієнт абсолютної ліквідності зменшився з 1,13 до 0,10, а рекомендована його величина становить від 0,2 -0,35.

Окрім зазначених вище показників, на підприємствах часто аналізують і інші.

Так, важливо зрозуміти стан маневреності власних оборотних засобів через розрахунок коефіцієнту маневреності робочого капіталу. Цей коефіцієнт характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємством. Величина показника у 2022 р. становить 0,41, це менше за 2018 р. на 0,57 або на 58,2 %.

Значення і сутність фінансової стійкості виявляються в її показниках.

Для нормальної життєдіяльності підприємству необхідні власні оборотні кошти. Коли підприємство має короткострокові борги, то воно зобов'язане сплатити їх за рахунок поточних активів. Якщо після сплати у нього залишається «нуль» власних оборотних коштів, то воно не в змозі погасити довгострокові борги поточними активами. Якщо отримують суми зі знаком «-», то це означає, що підприємство не може розрахуватися за короткостроковими зобов'язаннями. Крім розрахунку та аналізу динаміки наявності власних оборотних коштів у процесі оцінки фінансової стійкості досліджується низка її відносних показників.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу - це відношення власного капіталу до суми пасивів. Величина цього коефіцієнту становить у 2022 р. 3,59, що більше за 2018 р. на 1,94 або у 2,2 р.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вище значення цього показника, тим більш фінансовостале підприємство, стабільне і незалежне від зовнішніх кредиторів. Він показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яку частину вкладено в оборотні кошти, а яку — капіталізовано. Показник має величину 3,59, що у порівнянні з 2018 р. більше на 1,94 або у 2,2 р.

Показник концентрації позикового капіталу демонструє, яка частина активів підприємства фінансується за рахунок зобов'язань. Нормативним вважається значення в межах 0,4 - 0,6. У 2022 р. має величину 0,72, збільшився на 0,32 або на 80% .

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень визначається: довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банку + довгострокові позики) / основні кошти та інші позаобігові активи.

Цей коефіцієнт показує, яка частина основних коштів та інших позаобігових активів профінансована зовнішніми інвесторам.

Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. Величина показника у 2022 р. становить 2,5, а у 2018 р. він дорівнював нулю.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (Кдк) характеризує структуру капіталу. Він дорівнює відношенню величини довгострокових кредитів і позикових засобів до суми джерел власних засобів підприємства і довгострокових позик, характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. У 2022 р. він становить 2,58, тобто зростає на 1,93 або майже у 4 рази.

Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів - показник фінансового левеліджу. На підприємстві його величина 2,59, тобто на 1 грн. власних коштів, вкладених в активи, припадає 2,59 грн позикових коштів. Показник зростає у динаміці майже у 4 р., це свідчить про посилення залежності від інвесторів і кредиторів, про зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт забезпечення власними засобами або коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами є індикатором здатності компанії фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів.

Він розраховується як співвідношення власних оборотних коштів до оборотних активів. Значення показника демонструє частку власних оборотних коштів у сумі оборотних активів компанії. Нормативне значення показника забезпечення оборотних активів власними коштами 0,1 і вище. Високе значення говорить про фінансову стійкість компанії і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії. І навпаки, значення нижче нормативного свідчить про значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів. У 2022 р. цей коефіцієнт становить 0,72, він збільшився на 0,33 або на 84,6 %.

Тривалість фінансового циклу (англомовний аналог - Cash Conversion Cycle, Net Trade Cycle) - це період, протягом якого власні оборотні кошти роблять один повний оборот. Показник розраховується як різниця між операційним циклом і середнім періодом погашення кредиторської заборгованості.

Тривалість фінансового циклу у даному випадку складає 154 дні, що на 1 день або на 0,6 % менше за факт 2018 р. Зауважимо, що протягом п'яти років показник мав значні коливання, і на даний момент має своє середнє значення.

Поточна платоспроможність характеризує поточний стан розрахунків на підприємстві й оцінюється на підставі даних про його фінансові потоки: притік грошових коштів має забезпечити покриття поточних зобов'язань суб'єкта господарювання. Коефіцієнт поточної платоспроможності (КПП) показує якою мірою вся заборгованість за короткостроковими (поточними) фінансовими зобов'язаннями може бути задоволена за рахунок усіх поточних (оборотних) активів. Коефіцієнт поточної платоспроможності становить 1,39, зменшення 1,13 або 44,8 %.

Рентабельність (від нім. *rentabel* — прибутковий, корисний) — це співвідношення прибутку і витрат, виражене у відсотках. Рентабельність є відносним показником, і вона необхідна для аналізу господарської та економічної діяльності будь-якого підприємства.

Рентабельність продукції становить 1,6 %, протягом п'яти років зменшився на 12,9 %. Рентабельність діяльності склала 1,5 %, менше за 2018 р. на 10,7 %. Рентабельність сукупного капіталу у 2022 р. склала 3,2 %, протягом аналізованого періоду зменшилася на 13,3%.

3 Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», розроблення заходів з покращення його фінансового стану

Актуальність оцінювання ризиків, економічної безпеки та ймовірності банкрутства для українських малих підприємств в умовах війни вкрай важлива і обґрунтована з ряду причин.

По-перше, військовий конфлікт породжує значний неспокій на економічному полі, зокрема через ризики та нестабільність, які впливають на фінансовий стан підприємств. Малі підприємства в Україні, які можуть бути менш стійкими до економічних труднощів, стикаються з різними фінансовими викликами, включаючи зменшення попиту на їхні товари та послуги, збільшення вартості виробництва та нестабільність ринків.

По-друге, оцінка ризиків і прогнозування банкрутства стають ключовими інструментами для прийняття раціональних управлінських рішень. В умовах війни, де ризики та невизначеність зростають, малі підприємства повинні бути готовими відповідати на виклики, збалансовувати ресурси та приймати стратегічні рішення для збереження економічної стабільності.

По-третє, оцінка економічної безпеки має суттєве значення для забезпечення стійкості та життєздатності малих підприємств в умовах військового конфлікту. Збалансована стратегія фінансового управління та ризиків може допомогти підприємствам уникнути надмірної залежності від зовнішніх джерел фінансування і зберегти стабільність у важкі часи [85].

Загалом, оцінка ризиків, економічної безпеки та ймовірності банкрутства для українських малих підприємств в умовах війни допомагає підтримувати стабільність, зберігати бізнес та виживати в складних умовах, сприяючи економічному відновленню та розвитку країни. Враховуючи вищезазначене, необхідною є наявність достатньо точної та нескладної у використанні комплексної методики, яку могли б використовувати малі підприємства України.

3.1 Адаптування комплексної методики визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства для малих підприємств

Ухвалення рішення про визнання структури балансу підприємства задовільною (незадовільною), подача пропозиції про доцільність внесення цього підприємства до реєстру неплатоспроможних підприємств й організацій здійснюється за допомогою офіційної методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій» [5].

Необхідно відзначити, що діюча офіційна методика 2006 року далека від досконалості й вимагає дороблення (хоч дещо краща за свою попередницю, методику 1997 року). І набір показників, і, головне, їхні критичні значення, наведені в Методиці, є досить спірними. Деякі показники є жорстко пов'язаними між собою. Крім того, для одних показників (наприклад, коефіцієнтів ліквідності), критичні значення взяті із загальносвітової практики й не підходять для українських підприємств, не диференційовані по галузях та розмірах підприємств. Для інших показників критичні значення взагалі не визначені, а вказується бажана тенденція (наприклад, підвищення коефіцієнтів оборотності, зростання показників рентабельності). Сувору критику офіційної методики міститься зокрема у дослідженні міжнародної організації EU Project Pravo-Justice, виконаному українськими ученими Терещенко О.О. та Проскурою К.П. при фінансовій підтримці ЄС [86]. Зокрема вчені відмічають, що для діагностики банкрутства потрібний інтегральний показник.

Існуючі наукові методики діагностики банкрутства, оцінки ризиків, економічної безпеки є неузгодженими, базуються на різних методологічних підходах, не сумісних між собою.

Тому, враховуючи вищевикладене, у [4] нами розроблена комплексна методика, дослідження фінансоване за рахунок коштів держбюджету України по гранту Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених (№

держреєстрації 0105U000900) за договором №Ф8/302 – 2004 від 22.11.2004 р., результати якої опубліковані у монографії [11]. Це комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства за допомогою інтегрального показника у вигляді «згортки» 15-ти основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства, розроблена на основі теорії корисності й системного підходу.

Але в ній застосовуються експертні оцінки (зокрема для ранжування вагомості показників, визначення їх критичних значень), що для малих підприємств може бути неприйнятним та/або дорогим, тому актуальним є адаптування даної методики для малих підприємств.

Таким чином, необхідно адаптувати цю методику для її легшого застосування на малих підприємствах.

Згідно з методикою, розробленою у [11], обрано 15 показників фінансово-господарської діяльності підприємства, які розраховуються за формою 1 баланс та формою 2 «Звіт про фінансові результати». Але окрім цих розрахунків, які безпроблемно можуть бути зроблені на будь-якому підприємстві, методика передбачає використання експертних оцінок (за допомогою методу Дельфі) для:

- визначення питомих вагів показників;
- визначення меж зон інтегрального показника (тобто, шкалювання інтегрального показника);
- визначення найкращих та найгірших значень показників.

Для малих підприємств, які, за законодавством, мають чисельність до 50 працівників, великою проблемою може виявитися нестача кількості кваліфікованих фінансистів, економістів для експертного оцінювання (бо потрібно щонайменше 7 експертів, а краще 10-12). А оплата праці залучених зовнішніх експертів може виявитися неприйнятною з огляду на нетиповість завдання. Таким чином, для полегшення застосування даної методики у практиці діяльності малих підприємств пропонуємо наступне.

По-перше, використати питомі ваги значущості усіх 15-ти локальних показників, визначені у [11] експертним шляхом;

По-друге, прийняти межі зон інтегрального показника:

- низького рівня економічної безпеки, що відповідає катастрофічному рівню економічних ризиків та високій вірогідності банкрутства - від 0,0 до 0,33;
- середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства - від 0,33 до 0,67;
- високого рівня економічної безпеки, що відповідає прийнятному рівню економічних ризиків та низькій вірогідності банкрутства - від 0,67 до 1,00.

По-третє, критичні та найкращі значення показників доцільно визначити з урахуванням рекомендованих в Європейській практиці значень (наприклад, стосовно коефіцієнтів ліквідності) або виходячи з динаміки значень цих показників конкретного підприємства за останні 5 років (залежно від показника), що надасть можливість відмовитися від експертних оцінок. Більш детально за конкретними показниками визначення критичних та найкращих значень описано нижче.

Інтегральний показник рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності підприємства має вигляд аддитивної функції корисності, що залежить від окремих локальних критеріїв - показників діяльності підприємства, наведених до ізоморфного виду з урахуванням коефіцієнтів їхньої важливості:

$$ISRB = \sum_{i=1}^n \lambda_i \cdot p_i[k_i(x)], \quad (3.1)$$

де $ISRB$ – комплексний показник визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства (complex index of economic security, risks and bankruptcy);

$p_i[k_i(x)]$ – функції локальної корисності часткових критеріїв (фінансово-економічні показники роботи підприємства, приведені до ізоморфного вигляду);

λ_i – коефіцієнти важливості часткових критеріїв;

n – кількість часткових критеріїв [11, с.112].

Оскільки обрані показники відносяться до різних типів (стимулятор, який треба збільшувати, дестимулятор, який треба зменшувати, та інтервал, який приймає найкращі значення в межах певного інтервалу), для формування інтегрального показника їх спочатку приводять до ізоморфного вигляду, тобто, нормалізують, (приводять до виду «стимулятор», для якого 1 - найкраще значення, а 0 - найгірше значення) та однієї одиниці виміру, а саме - коефіцієнт). Нормалізуємо показники за формулою:

$$p_i[k_i(x)] = \left(\frac{k_i(x) - k_{\text{інг}}}{k_{\text{інк}} - k_{\text{інг}}} \right), \quad (3.2)$$

де $k_i(x)$ – значення показника на певну дату;

$k_{\text{інк}}$ - найкраще значення показника;

$k_{\text{інг}}$ – найгірше значення показника, які він приймає на області припустимих рішень X [11].

Функції локальної корисності від показників цих трьох типів, розроблені у [11], наведені на рисунках 3.1 – 3.3.

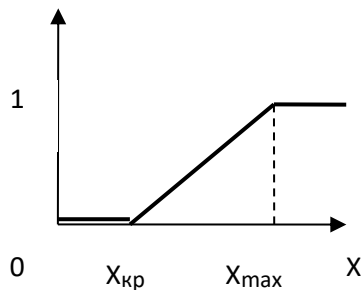

Рисунок 3.1 – Функція локальної корисності від показника-стимулятора

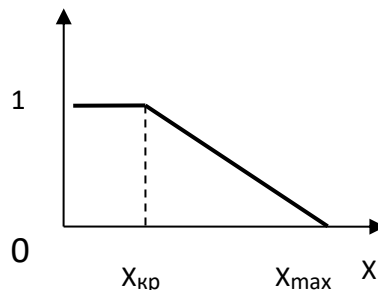

Рисунок 3.2 – Функція локальної корисності від показника-дестимулятора

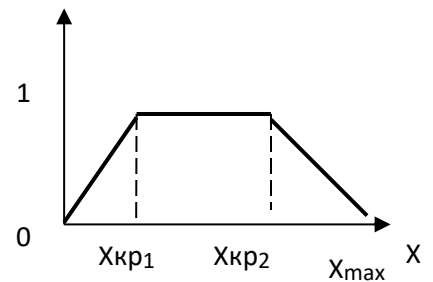

Рисунок 3.3- Функція локальної корисності від показника-інтервала

Для показника-стимулятора найкраще значення – x_{max} , а в якості найгіршого доцільно прийняти $x_{\text{кр}}$, а не 0, тому що найгіршому значенню повинна відповідати нульова корисність. Значення понад x_{max} будемо вважати рівнозначними по

корисності (див. рис. 3.1). Аналогічно по показнику-дестимулятору: найкращим будемо вважати не нульове (ідеальне) значення, а критичне ($x_{кр}$), найгіршим є в цьому випадку x_{max} (див. рис. 3.2). Що стосується показника третього типу, у межах оптимального інтервалу функція його корисності приймає найвищі значення, а його відхилення за межі оптимального інтервалу не може одразу ж привести до нульової корисності (див. рис. 3.3).

Адаптуємо цю методику для малих підприємств на матеріалах малого приватного будівельного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ». Воно засноване фізичною особою-підприємцем у м. Харків та здійснює в основному виконання робіт: проєктно-конструкторських, науково-дослідних, будівельних, монтажних, столярних, обробних, ремонтних, рекламних, художньо-оформлювальних, дизайнерських, художньо-декоративних, вантажно-розвантажувальних, інших.

Група показників ліквідності відноситься до показників-інтервалів, тобто, тих, які приймають оптимальні значення у межах певного інтервалу. Проаналізувавши діючу офіційну методику та дослідження вчених з прогнозування банкрутства, ми дійшли висновку про доцільність визначення їхніх критичних значень як нормативних, а найкращих реальних – як $2 * x_{кр2}$.

Стосовно показників рентабельності – виходимо з того, що діяльність підприємства як мінімум повинна бути не менш ефективною, ніж гривневий депозит, інакше немає сенсу займатися підприємницькою діяльністю. Отже, на даний момент більшість банків України пропонують 12-відсоткові гривневі депозити на термін 12 міс. Тому, враховуючи податок 19,5%, який потрібно буде сплатити з пасивних доходів (з отриманих відсотків по депозиту), приймаємо $x_{кр}$ по показникам рентабельності у розмірі 9,5%, а x_{max} - як $3 * x_{кр}$, тобто, x_{max} складе 28,5%. Це не означає, що малий бізнес не може бути більш прибутковим, але окреслює певні орієнтири для застосування методики.

Показники оборотності відносяться до показників-стимуляторів, тобто, чим вони більші, тим краще, бо це свідчить про прискорення оборотності.

Величина оборотних засобів прямо залежить від обсягу виробництва або

надання послуг, але коефіцієнт оборотності вельми залежить від специфіки галузі. Наприклад, якщо це підприємство роздрібної торгівлі, то коефіцієнт оборотності може досягати навіть 10 – 20 та більше оборотів на рік, в залежності від асортименту, а в промисловості – в основному від 2 до 5, залежно від галузевої специфіки.

Таким чином, не можна встановити критичне та найкраще значення як норматив, необхідно розробити ці нормативи для галузей виходячи зі статистичних даних, а це вельми тривалий та трудомісткий процес.

Тому пропонуємо обрати найменші та найбільші значення показників оборотності за певний період в якості критичних та найкращих для даного підприємства відповідно.

Стосовно «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», надмале значення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, що є найбільшим за аналізований період (0,0002) викликано специфікою оплати послуг підприємства, коли 100% оплата робіт здійснюється до початку їх виконання і у підприємства практично немає дебіторської заборгованості. На інших підприємствах, звісно, може бути інша ситуація. Але цей факт підкреслює доцільність встановлення критичного та найкращого значень не нормативним шляхом, а виходячи з динаміки показників конкретного підприємства за аналізований період (останні 5 років).

Це ж саме стосується й показника фондівдачі, який на даному підприємстві надзвичайно великий – 1684 грн/грн. Це викликано тим, що підприємство практично не має власних основних виробничих фондів, і звісно, для такого підприємства не підійде жодне нормативно встановлене значення (наприклад, 7 грн/грн або 15 грн/грн).

Інша ситуація з коефіцієнтом зносу основних виробничих фондів. Тут доцільно використовувати вже становлені нормативні значення. Вважається, що величина коефіцієнта зносу вище 0,5 [6] свідчить про критичний знос, при перевищенні межі якого якість виконання робіт або виробництва продукції з використанням цих основних фондів падає та виникає навіть загроза економічній безпеці підприємства. Стосовно найкращого значення цього показника – звісно,

це 0, але окрім новостворених підприємств з абсолютно новими основними виробничими фондами це значення практично недосяжне й недоцільно до нього навіть прагнути. Тому приймемо найкраще реальне значення у розмірі 0,1 або 10% зносу.

Остання група показників – це показники фінансової стійкості підприємства. Так, коефіцієнт автономії характеризує частку власного капіталу підприємства в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність. Вважаємо за доцільне використати існуюче нормативне значення 0,5, наведене у [1], а найкраще значення приймемо 0,8, адже хоча б 20% позикових засобів малому підприємству доцільно мати.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу знаходиться в обороті, тобто в тій формі, яка дозволяє вільно маневрувати цими засобами. Нормативним вважається значення 0,1 і вище. Позитивне значення свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних. Від’ємне значення показника свідчить, що власний капітал і кошти, залучені на довгостроковій основі, спрямовані на фінансування необоротних засобів, тому для фінансування оборотних активів необхідно звертатися до позикових джерел фінансування. Це веде до зниження фінансової стійкості. Виходячи з цього вважаємо за доцільне для коефіцієнта маневреності власного капіталу, який є показником-інтервалом, прийняти критичні значення (між якими функція корисності приймає найкраще значення, а саме – 1,0) 0,1 та 0,8, а найкраще, вище якого недоцільно його підвищувати – 1,0.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами показує, за рахунок власного капіталу чи заборгованості фінансуються оборотні засоби (власні оборотні засоби відносяться до усієї суми оборотних засобів). Якщо цей показник менше 0, це означає, що підприємство формує оборотні засоби за рахунок неприпустимих позикових джерел. Модель фінансування називається суперагресивна, фінансове положення підприємства на грані банкрутства; якщо він приймає значення від 0 до 0,5 - це означає, що підприємство використовує для формування оборотних засобів переважно позикові джерела. Модель фінансування

агресивна, фінансовий стан нестійкий; при значеннях від 0,5 до 1,0 це означає, що оборотні засоби підприємства переважно сформовані за рахунок власних джерел, модель фінансування називається помірною, фінансовий стан стійкий; при значеннях більше 1,0 оборотні засоби формуються тільки за рахунок власних джерел і крім цього власні джерела відволікаються з обороту підприємства в дебіторську заборгованість або на інші цілі. Це консервативна модель фінансування, фінансовий стан стійкий, але засоби підприємства використовуються неефективно. Така модель у аналізованого підприємства протягом 2018 – 2022 рр., тому що коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами варіюється від 3,06 у 2018 р. до 1,14 у 2022 р. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне встановити критичне значення 0,5, а найкраще, вище якого вже недоцільно нарощувати цей показник – 1,0 [85].

Запас фінансової стійкості у відсотках показує різницю між фактичним та критичним виторгом, віднесену до критичного виторгу і домножену на 100, тобто, це запас, який має підприємство на випадок зниження фактичного виторгу. Мінімально необхідною величиною вважаємо 25%, тобто, при такому зниженні фактичного виторгу підприємство опиниться у точці беззбитковості. А в якості найкращого реального приймемо $3 \cdot x_{кр}$, що складе 75%. Це, звісно, не означає, що більше значення не може буде досягнуто якимось малим підприємством, але це означає, що згідно теорії корисності, на якій базується дана методика, значення вище 75% будуть вважатися не кращими, ніж 75%.

Результати виконання розрахунків (нормалізації 15-ти локальних показників та визначення комплексного показника) на матеріалах «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 р. та 2022 р. наведені у таблиці 3.1. Звісно, старі дані 2018 р. не мають цінності для прогнозування банкрутства та оцінювання ризиків й рівня економічної безпеки цього підприємства у теперішній час: вони надані для порівняння.

Таблиця 3.1 - Зведена таблиця розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства по малій будівельній фірмі «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 р. та 2022 р. [85]

Показники	$X_{\text{найкр}}$	$X_{\text{кр}}$		Питома вага a_i	2018			2022		
		$X_{\text{кр1}}$	$X_{\text{кр2}}$		X_{2018}	$X_{\text{нормалізов}}$	$X_i a_i$	X_{2022}	$X_{\text{нормалізов}}$	$X_i a_i$
1. $K_{\text{шл}}$	$2^* X_{\text{кр2}}$	0,6	0,8	0,104	2,20	0,0	0,0	0,52	0,8667	0,0901
2. $K_{\text{пл}}$	$2^* X_{\text{кр2}}$	1,5	2,5	0,088	2,52	0,9920	0,0873	1,39	0,9267	0,0815
3. $K_{\text{плат}}$	$2^* X_{\text{кр2}}$	0,5	0,7	0,077	1,13	0,3857	0,0297	0,10	0,2500	0,0192
4. $R_{\text{прод}}, \%$	$3^* X_{\text{кр}}$	9,5		0,144	14,5	0,7632	0,1099	1,6	0,0842	0,0121
5. $R_a, \%$	$3^* X_{\text{кр}}$	9,5		0,114	16,5	0,8684	0,0990	3,2	0,1684	0,0242
6. $R_{\text{опер.д.}}, \%$	$3^* X_{\text{кр}}$	9,5		0,063	12,2	0,6421	0,0405	1,5	0,0789	0,0050
7. $K_{\text{об}}$	4,6	2,4		0,063	4,6	1,0	0,0630	2,8	0,1818	0,0115
8. $K_{\text{об ДЗ}}$	0,0002	0,0001		0,037	0,0002	1,0	0,037	0,0002	1,0	0,037
9. $K_{\text{об КЗ}}$	5,36	3,79		0,036	3,79	0,0	0,0	5,36	1,0	0,036
10. $K_{\text{зн}}$	0,1	0,5		0,037	0,88	0,0	0,0	0,93	0,0	0,0
11. $\Phi_{\text{від}}$	1684,0	521,5		0,031	1061,6	0,4642	0,0144	1684,0	1,0	0,031
12. $K_{\text{авт}}$	1,0	0,5		0,037	0,60	0,2500	0,0093	0,28	0,0	0,0
13. $K_{\text{ман}}$	1,0	0,1	0,8	0,034	0,98	0,1000	0,0034	0,41	1,0	0,034
14. $K_{\text{ВСК}}$	1,0	0,5		0,031	3,06	1,0	0,031	1,14	1,0	0,031
15. ЗФС, %	$3^* X_{\text{кр}}$	50		0,104	48,2	0,4640	0,0483	6,9	0,0	0,0
Інтегральний показник ISRB	-	-	-	-	-	-	0,5728	-	-	0,4126

Так, бачимо, що у 2022 році інтегральний показник склав 0,4126, що майже на третину менше за рівень 2018 року (0,5728), в основному внаслідок значного зниження показників рентабельності, запасі фінансової стійкості та погіршення коефіцієнтів поточної ліквідності та платоспроможності, незважаючи на пришвидшення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей, зростання фондівіддачі, а також покращення коефіцієнту маневреності власного капіталу.

І у 2018 році, і у 2022 році інтегральний показник знаходиться у межах від 0,33 до 0,67, тобто, у зоні середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства. Зниження інтегрального показника є негативним і свідчить про погіршення економічної безпеки досліджуваного підприємства та, відповідно, зростання ризиків та ймовірності банкрутства. Це вимагає негайного розроблення комплексу заходів з недопущення банкрутства й управління ризиками

3.2 Заходи з покращення фінансового стану «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ»

Стабільний розвиток економіки України значною мірою залежить від розвитку будівельної галузі. Будівництво має вирішальне значення для економіки. Можна провести паралель між ефективністю будівельного сектору та економічним добробутом країни. В Європі, де макроекономічна ситуація переважно стабільна, будівельна галузь становить у середньому 5-7% від загального ВВП [87]. Щодо України, то частка будівництва у вітчизняному ВВП зросла з 2,3% у 2015 році [2], а у 2020-2021 роках – у період активного поширення коронавірусу – була на рівні 3,3-3,2% відповідно.

Проблеми функціонування та розвитку підприємств будівельної галузі знайшли відображення у працях багатьох науковців: О. Коба, І. Адамська, Г.А. Жовтяк, І.В. Волохова, Л.Л. Калініченко, Ю.Р. Сидорова, Н.В. Серохіна, Н.О.

Сосницька, Я.С. Вишня та ін.

Проте питання розвитку будівельної промисловості України в роки та після війни залишаються недостатньо вивченими і визначають мету даного дослідження.

Будівельна галузь в Україні під час війни серйозно постраждала від триваючого конфлікту. Війна призвела до значних збоїв і викликів для будівельних компаній, що працюють в країні. Однією з основних проблем є руйнування інфраструктури та будівель. Конфлікт завдав великої шкоди дорогам, мостам, комунальним службам і громадським об'єктам, що призвело до гострої потреби у реконструкції та відбудові. Однак ситуація з безпекою та обмежений доступ до районів, що постраждали від конфлікту, перешкоджають просуванню будівельних проектів.

Крім того, економічна нестабільність, спричинена війною, призвела до скорочення інвестицій і зниження довіри споживачів. Багато будівельних проектів було призупинено або скасовано через невизначене бізнес-середовище. Фінансування нових проектів стало важче забезпечити, оскільки банки та інвестори не рішаються інвестувати в умовах нестабільної ситуації.

Крім того, нестача кваліфікованої робочої сили була серйозною проблемою для будівельної галузі під час війни. Багато кваліфікованих робітників були змушені залишити зони конфлікту або були призвані на військову службу. Це призвело до дефіциту кваліфікованого персоналу, перешкоджаючи просуванню будівельних проектів і збільшуючи витрати на робочу силу.

Крім того, порушення ланцюгів постачання та обмежена доступність будівельних матеріалів вплинули на галузь. Конфлікт порушив транспортні маршрути та призвів до збільшення вартості імпорту, що ускладнило постачання необхідних матеріалів. Це спричинило затримки та перевитрати коштів на поточні проекти.

Занепокоєння безпекою також становлять значний ризик для будівельних компаній, які працюють у зонах, уражених конфліктом. Загроза обстрілів, нападів і грабежів змусила багато будівельних майданчиків призупинити роботу, що

призвело до затримок проектів і фінансових втрат.

Незважаючи на ці проблеми, деякі будівельні проекти тривали в безпечніших регіонах країни. Ці проекти зазвичай передбачають суттєвий ремонт і реконструкцію інфраструктури, наприклад доріг, інженерних мереж і громадських будівель. Проте загальний стан будівельної галузі залишається під впливом воєнних умов.

Підсумовуючи, будівельна галузь в Україні під час війни зіткнулася зі значними проблемами, включаючи пошкодження інфраструктури, економічну нестабільність, нестачу робочої сили, збої в ланцюзі поставок і ризики для безпеки. Відродження та відновлення галузі значною мірою залежатиме від вирішення конфлікту, стабільності в регіоні та цілеспрямованих інвестицій у відбудову.

Прогноз розвитку будівельної галузі в Україні після війни стримано оптимістичний. Післявоєнний період представляє як виклики, так і можливості. Зусилля з реконструкції та реконструкції створять значний попит на будівельні послуги, оскільки необхідно буде відновити інфраструктуру, житло та комерційні будівлі. Це потенційно може стимулювати зростання в будівельному секторі. Однак галузь також зіткнеться з такими перешкодами, як пошкоджена інфраструктура, економічна нестабільність і потреба в інвестиціях. Завдяки належній державній підтримці, стимулюванню інвестицій та орієнтації на сталий розвиток будівельна галузь в Україні має потенціал для відновлення та сприяння загальному економічному відродженню країни.

3.2.1 Передача виконання юридичних послуг для підприємства на аутсорсинг

Виходячи з того, що юрист підприємства завантажений виконанням своїх обов'язків незначну частину робочого часу, пропонуємо вилучити цю посаду зі

штатного розкладу, передати роботу юриста на аутсорсинг, а для оплати юридичних послуг використовувати 25% від фактичного заробітку юриста (з урахуванням плати фірмі – посереднику).

До переваг аутсорсинга належать:

- доступ до розширеної бази фахівців. При співпраці з профільним агентством у наймача є можливість підібрати конкретного співробітника з необхідними знаннями і уміннями. Аутсорсингові агентства також спеціалізуються на вирішенні проблем, пов'язаних з необхідністю тимчасового збільшення штату, пошуку заміни і т. і.;
- зниження витрат. Аутсорсингові фахівці не числяться в штаті компанії, через що відпадає необхідність займатися їх кадровим діловодством, вести бухгалтерський облік і т.і.;
- зменшення кількості штатних співробітників;
- концентрація на основній діяльності. Завдяки передачі певних повноважень вищий менеджмент може концентруватися на напрямках, що приносять фірмі прибуток.

При цьому аутсорсинг також дозволяє уникнути деяких ризиків. Так, через зменшення чисельності штатних працівників клієнтові доведеться менше взаємодіяти з державними структурами, а всі трудові спори вирішуватиме посередник.

Економічний ефект від даного заходу складе 104,9 тис. грн.:

$$\Delta\Phi_{\text{оп}} = - 114,7 \times (1-0,25) = - 86,0 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta B_{\text{соц.потр.}} = - 86,0 \times 0,22 = - 18,9 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{\text{річ.}} = - (86,0 + 18,9) = - 104,9 \text{ тис. грн.}$$

3.2.2 Диверсифікація виробництва

Приватне підприємство «БУДСЕРВІС - КОМПАНІ», як записано у його Статуті, є багатопрофільним і створене з метою насичення ринку України товарами народного споживання, розвитку інфраструктури ринку, виробництва продукції, товарів, інформації, виконання робіт, надання послуг, отримання законного прибутку.

Зважаючи на нагальні потреби багатьох жителів міста Харкова, будинки яких постраждали від воєнних дій агресора під час війни, розв'язаної сусідньою країною (РФ) проти суверенної України, вважаємо своєчасним налагодити виробництво металевих решіток на вікна. А для виготовлення таких необхідно мати не одного, а двох електрозварників на підприємстві.

Виготовлення решіток має бути за індивідуальними заказами населення або підприємств, за розмірами замовника, тому калькуляція на виготовлення виробів розроблена з розрахунку 1 кв. м. решітки. Решітки мають бути недорогі та якісні.

Також пропонуємо виготовляти металеві ворота для гаражів, бо жителі Харкова також мають потребу у такій послугі, за заказами та розмірами замовника.

Можлива кількість виготовлених решіток та воріт визначається виходячи з трудомісткості робіт і наявного контингенту робітників, а саме, електрозварників. Також треба враховувати необхідний час для відпочинку і підготовчо-заклучний час робіт, можливе коливання попиту і т. і. З урахуванням усього цього та після оцінки директора підприємства, річна кількість виготовлення умовних виробів орієнтовно може бути такою:

- решітки на вікна 640 м².;
- ворота для гаража 92 од.

Далі, зважаючи на те, що підприємство, згідно Статуту, має право самостійно встановлювати ціни, розцінки і тарифи на свою продукцію та послуги, розробляємо необхідні калькуляції для виготовлення виробів без врахування податку на добавлену вартість (таблиці 3.2 та 3.3).

Таблиця 3.2 - Калькуляція №1 на виготовлення 1 м² віконної металевої зварної решітки

Найменування, одиниця виміру	Кількість	Ціна за одиницю, грн	Вартість, грн
1.Сировина і матеріали			
Профільна труба 20х20х2мм, 1м/п.	8	31	248
Куточок 25 х3мм, кг	4	26	104
Лозина 10 мм, м/п	3	25	75
Електроди 4мм, од.	2	10	20
Разом	-	-	447
2.Зарплата зварювальника бр.	1,2	91,50	110
3.Відрахування на соціальні потреби 22%	-	-	24
4.Знос інструментів та пристосувань 1,7%	-	-	2
5.Витрати на утримання і експлуатацію обладнання 4%	-	-	4
6.Загальновиробничі 8%	-	-	9
Собівартість	-	-	596
Рентабельність 30%	-	-	179
Ціна	-	-	775

Аналіз цін на ринку оптового продажу сировини і матеріалів, а також аналогічних послуг населенню у Харківській області доводить, що така ціна виробу, яка складена у наведеній калькуляції, є прийнятною, не є завищеною, і має стимулювати попит на дану послугу.

Після впровадження обох заходів обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг усього по підприємству зросте на 1379,0 тис. грн., у т.ч.:

- виготовлення решіток для вікон $775 \text{ грн} \times 640 \text{ м}^2 = 496,0 \text{ тис. грн.};$
- виготовлення воріт для гаражів $9598 \text{ грн} \times 92 \text{ од.} = 883,0 \text{ тис. грн.}$

Таблиця 3.3- Калькуляція №2 на виготовлення гаражних металевих воріт розміром 2,5х2 м

Найменування, одиниця виміру	Кількість	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
1.Сировина і матеріали			
Сталевий куточок 63х63мм,1кг.	65,0	46	2990
Сталевий куточок 50х50мм,1кг	36,0	41	1476
Сталевий аркуш 2 мм, м/п	60,0	40	2400
Електроди 4мм, од.	2	10	20
Разом			6886
2.Зарплата зварювальника бр.	4	91.50	366
3.Відрахування на соціальні потреби 22%	-	-	81
4.Знос інструментів та пристосувань 1,7%	-	-	6
5.Витрати на утримання і експлуатацію обладнання 4%	-	-	15
6.Загальновиробничі 8%	-	-	29
Собівартість	-	-	7383
Рентабельність 30, %	-	-	2215
Ціна	-	-	9598

Додатково має бути отриманий прибуток 318,4 тис. грн:

- виготовлення решіток для вікон $179 \text{ грн} \times 640 \text{ м}^2 = 114,6 \text{ тис. грн};$
- виготовлення воріт для гаражів $2215 \text{ грн} \times 92 \text{ од.} = 203,8 \text{ тис. грн.}$

Витрати на матеріали зростуть на 919,6 тис. грн.:

- виготовлення решіток для вікон $447 \text{ грн} \times 640 \text{ м}^2 = 286,1 \text{ тис. грн};$
- виготовлення воріт для гаражів $6886 \text{ грн} \times 92 \text{ од.} = 633,5 \text{ тис. грн.}$

Витрати на оплату праці зростуть на 104,1- 86 (1^й захід) = +18,1 тис. грн:

- виготовлення решіток для вікон $110 \text{ грн} \times 640 \text{ м}^2 = 70,4 \text{ тис. грн};$
- виготовлення воріт для гаражів $366 \text{ грн} \times 92 \text{ од.} = 33,7 \text{ тис. грн.}$

Витрати на соціальні потреби зростуть на 4 тис. грн:

$18,1 \times 0,22 = +4,0$ тис. грн.

Витрати разом зростуть на $1060,6 - 104,9 = +955,7$ тис. грн:

- виготовлення решіток для вікон $596 \text{ грн} \times 640 \text{ м}^2 = 381,4$ тис. грн;

- виготовлення воріт для гаражів $7383 \text{ грн} \times 92 \text{ од.} = 679.2$ тис. грн.

- аутсорсинг юридичних послуг $-104,9$ тис. грн.

Вплив, який матиме впровадження обох заходів на показники роботи підприємства відображено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Вплив запровадження запропонованих заходів на показники роботи підприємства

Показник	До впровад- ження	Після впровад- ження	Відхилення	
			Абс., +,-	Відн., %
1. Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг усього по підприємству, тис. грн.	8083,4	9738,2	+1654,8	120,5
2. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн., у т. ч.:	5603,8	6545,5	+941,7	116,8
- матеріальні витрати	4989,6	5909,2	+919,6	118,4
- витрати на оплату праці	502,9	521,0	+18,1	103,6
- відрахування на соціальні заходи	110,8	114,8	+4,0	103,6
- амортизація	0,5	0,5	0	100,0
3. Інші операційні витрати	334,4	348,4	+14,0	104,2
4. Витрати разом, тис. грн.	5938,2	6893,9	+955,7	116,1
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	6028,1	7407,1	+1379,0	122,9
6. Чистий прибуток, тис. грн.	74,7	335,7	+261,0	у 4,5р.
7. Валовий прибуток, тис. грн.	91,1	409,5	+318,4	у 4,5р.
8. Середньооблікова чисельність, ос.	5	5	0	100,0
9. Продуктивність праці, тис. грн /особу	1616,7	1892,5	+275,8	117,1
10. Фондовіддача, грн/грн	1684,0	1971,3	+287,3	117,1
11. Сукупний капітал, тис. грн.	2868,0	2868,0	0	100,0
Рентабельність продукції, %	1,6	6,3	+4,7	-
Рентабельність операційної діяльності, %	1,5	5,9	+4,4	-
Рентабельність сукупного капіталу, %	3,2	14,3	+11,1	-

З даних таблиці 3.3 бачимо, що запровадження запропонованих заходів впливає на показники підприємство таким чином, що вони збільшуються. Це стосується обсягу реалізованої продукції (+20,5 %), собівартості реалізованої продукції (+16,8 %), витрат у цілому (+16,1 %), а також фондівіддачі (+17,1 %), продуктивності праці при незмінній чисельності робітників (+17,1%). Але найбільше привертає увагу зростання чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (+22,9 %), валового та чистого прибутку(у 4,5 р), а рентабельність при цьому зростає по усіх трьох її видах, а саме:

- рентабельність продукції на 4,7 %;
- рентабельність операційної діяльності на 4,4 %;
- рентабельність капіталу у цілому на 11,1 %.

Графічне відображення змін показників рентабельності надано на рисунку 3.1.

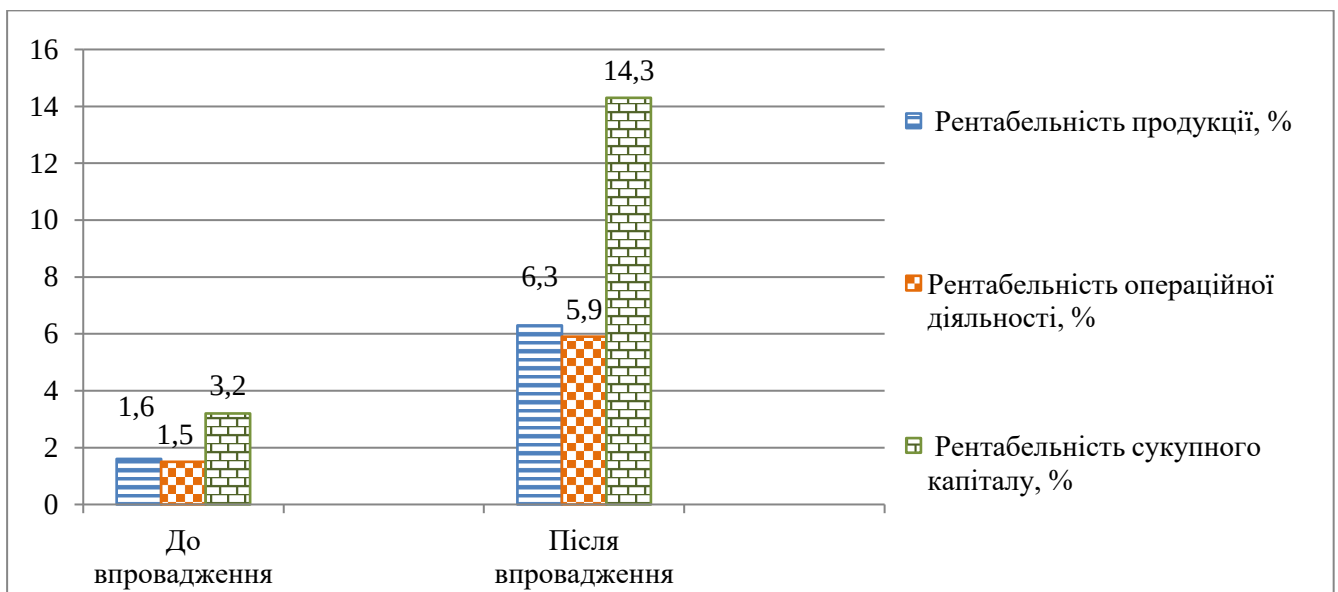

Рисунок 3.1 - Зміння показників рентабельності після впровадження заходів

Також зміниться й інтегральний показник (див. рисунок 3.5) і складе 0,5024, в основному за рахунок покращення показників рентабельності та запасу фінансової стійкості.

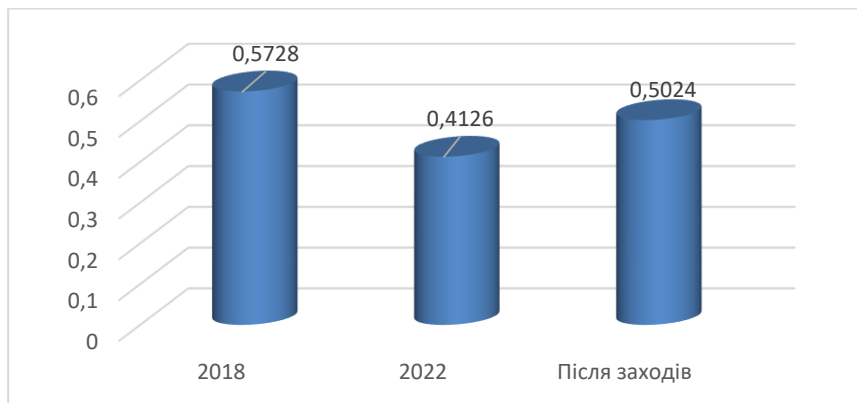

Рисунок 3.4 – Інтегральний показник рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та ймовірності банкрутства «Будсервіс-компані»

Висновки до розділу 3

В третьому розділі отримала подальший розвиток комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для її адекватного застосування на малих підприємствах, а саме – замість використання експертних оцінок:

1) по-перше, використані питомі ваги значущості 15-ти локальних показників з методики;

2) по-друге, прийняті межі зон інтегрального показника від 0,0 до 0,33 (низького рівня економічної безпеки, що відповідає катастрофічному рівню економічних ризиків та високій вірогідності банкрутства); від 0,33 до 0,67 (середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства); від 0,67 до 1,00 (високого рівня економічної безпеки, що відповідає прийнятному рівню економічних ризиків та низькій вірогідності банкрутства);

3) по-третє, критичні та найкращі значення показників ліквідності, рентабельності, платоспроможності, запасу фінансової стійкості та коефіцієнту зносу основних виробничих фондів визначено з урахуванням рекомендованих в Європейській практиці значень. А критичні та найкращі значення фондівіддачі, а

також коефіцієнтів оборотності оборотних засобів, дебіторської та кредиторської заборгованості визначаються виходячи з динаміки значень цих показників для конкретного підприємства, адже їхні значення широко варіюються залежно від галузевої специфіки.

Адаптована методика апробована на матеріалах малого приватного будівельного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», що підтвердило її адекватність. У 2022 році інтегральний показник склав 0,4126, що майже на третину менше за рівень 2018 року (0,5728), в основному внаслідок значного зниження показників рентабельності, запасу фінансової стійкості та погіршення коефіцієнтів поточної ліквідності та платоспроможності, незважаючи на пришвидшення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей, зростання фондівіддачі, а також покращення коефіцієнту маневреності власного капіталу. І у 2018 році, і у 2022 році інтегральний показник знаходиться у межах від 0,33 до 0,67, тобто, у зоні середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства. Зниження інтегрального показника є негативним і свідчить про погіршення економічної безпеки аналізованого підприємства та, відповідно, зростання ризиків та ймовірності банкрутства.

Нами розроблений комплекс заходів по підвищенню інтегрального показника.

По-перше, це передача виконання юридичних послуг для підприємства на аутсорсинг. Виходячи з того, що юрист підприємства завантажений виконанням своїх обов'язків незначну частину робочого часу, пропонуємо вилучити цю посаду зі штатного розкладу, передати роботу юриста на аутсорсинг, а для оплати юридичних послуг використовувати 25% від фактичного заробітку юриста (з урахуванням плати фірмі – посереднику).

По-друге, це диверсифікація виробництва. Зважаючи на нагальні потреби багатьох жителів міста Харкова, будинки яких постраждали від воєнних дій агресора під час війни, вважаємо своєчасним налагодити виробництво металевих решіток на вікна. А для виготовлення таких необхідно мати не одного, а двох електрозварників на підприємстві. Також пропонуємо виготовляти металеві

ворота для гаражів, бо жителі Харкова також мають потребу у такій послугі, за заказами та розмірами замовника.

Впровадження даних заходів призведе до зростання обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг усього по підприємству на 1654,8 тис. грн або на 20,5%, чистого прибутку на 261 або у 4 рази, рентабельність продукції зросте з 1,6% до 6,3%, рентабельність операційної діяльності – з 1,5% до 5,9%, а рентабельність сукупного капіталу – з 3,2% до 14,3%.

В результаті інтегральний показник зросте з 0,4126 до 0,5024, тобто, він продовжуватиме знаходитися у середній зоні, але таке покращення свідчить про підвищення рівня економічної безпеки, зниження ризиків та ймовірності банкрутства.

Висновки

У першому розділі ми проаналізували сутність та методики оцінювання ризиків, ймовірності настання банкрутства та оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Економічний ризик – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, пов’язана з подоланням невизначеності і конфліктності в ситуації неминучого вибору і відображає ступінь досягнення очікуваного результату, невдачі і відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів. Банкрутство – це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, які не носять загрозливого характеру.

Як бачимо з вище наведених визначень, ці три поняття тісно пов’язані між собою. З певним ступенем точності можна сказати, що вплив різноманітних ризиків знижує рівень економічної безпеки і призводить до неспроможності підприємства, тобто, до його банкрутства (якщо не розробляти вчасно і не впроваджувати антикризові заходи).

З позицій системного підходу ці три категорії відображають різні аспекти стану цілісної складної системи – підприємства, а саме: ризики – відображають загрози існуванню системи в цілому або її складових; економічна безпека – відображає життєву силу системи, яка забезпечується кожною окремою складовою системи та їх оптимальною взаємодією між собою і з зовнішнім середовищем; банкрутство – відображає смерть системи, яка настає в результаті розпаду необхідних зв’язків між її елементами і зовнішнім середовищем під впливом дії різноманітних загроз, тобто, економічних ризиків.

Існуючі методики оцінки економічних ризиків, діагностики банкрутства та стану економічної безпеки підприємства класифіковані та проаналізовані нами у розділі 1.

Зокрема виявлені недоліки методик, побудованих на базі дискримінантного аналізу (Е. Альтмана, Р. Ліса, Фулмера, Спрингейта, Таффлера, Чессера, Дж. Конана та М. Гольдера, спеціалістів Управління звітності Банку Франції, а також PAS-коефіцієнта (Perfomans Analysys Score). Дані моделі розроблені для відмінних від існуючих в Україні економічних умов. Відмінності в темпах інфляції і фазах циклу, особливо в фондо-, енерго-, трудомісткості виробництва, інший податковий клімат вимагають відповідного коректування моделей, застосування їх у первісному вигляді в українських умовах вважаємо недоцільним. Проаналізовані також різні спроби адаптації цих методик до умов конкретних держав.

На основі аналізу сутності, переваг і недоліків методів оцінки ризиків можна стверджувати, що найбільш прийнятним для використання в практиці діяльності підприємств за критерієм ефективності організації керування підприємством є метод на основі аналізу його фінансового стану.

Таким чином, доцільним є не пошук окремих кращих методик оцінювання ризиків, прогнозування банкрутства та оцінки рівня економічної безпеки підприємства, а адаптування вже розробленої комплексної методики до особливостей функціонування малих підприємств.

У другому розділі ми виконали комплексний Аналіз фінансово-господарської діяльності малого приватного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ» у 2018 – 2022 рр., зокрема його обсягових, якісних показників, показників з праці, витрат і фінансових результатів. Виконаний поглиблений аналіз показників ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності.

Найважливішим обсяговим показником будівельного підприємства є обсяг реалізованої продукції, робіт і послуг, який у 2022 р. становить 8083,4 тис. грн., що є більшим за звіт 2018 р. на 3624,8 тис. грн., або на 81,3 %. При цьому наявне стабільне зростання показника протягом усього аналізованого періоду. Щодо якісних показників, то вони є типовими для усіх підприємств.

Контингент, а також його середньооблікова чисельність, за п'ять років стабільно складають 5 осіб. Час, що вони відпрацювали у 2022 р. також мало відрізняється від показника 2018 р., він зменшився на 0,7 % при зменшенні річної

норми робочого часу на 0,3 %. Відпрацьований час однією особою відповідає річній нормі. Фонд оплати праці у 2022 р. становить 503,9 тис. грн., більше за 2018 р. на 216,9 тис. грн. або на 75,8 %. Середньомісячна заробітна плата дорівнює 8381,7 грн, вона зросла на 3615 грн. або на 75,8 %.

Продуктивність праці за рахунок зростання обсягу реалізованої продукції, товарів, послуг та за умов незмінної чисельності працюючих, зросла на 725 тис. грн/особу або на 81,3 % і становить 1616,7 тис. грн/особу. Зростання продуктивності праці випереджає зростання середньомісячної заробітної плати на 5,5 %, а зростання фондоозброєності на 67 %.

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) у 2022 р. склала 5603,3 тис. грн, у порівнянні з 2018 р. вона зросла у 5 разів. Найбільше зросли матеріальні витрати, які досягли суми у 4989,6 тис. грн., що більше за фактичні 2018 р. у 6,6 р., як за рахунок збільшення обсягів роботи, так і внаслідок зростання цін на будівельні та інші матеріали, енергоносії.

Загальна сума витрат по підприємству дорівнює 5938,2 тис. грн., вона зросла на 4622,9 тис. грн. або у 4,5 разів.

Величина коефіцієнту швидкої ліквідності протягом аналізованого періода зменшилася на 1,68 або на 76,4 %. За п'ять років коефіцієнт абсолютної ліквідності зменшився з 1,13 до 0,10, а рекомендована його величина становить від 0,2 -0,35. Коефіцієнт маневреності робочого капіталу характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємством. Величина показника у 2022 р. становить 0,41, це менше за 2018 р. на 0,57 або на 58,2 %.

Значення і сутність фінансової стійкості виявляються в її показниках. Коефіцієнт концентрації власного капіталу - це відношення власного капіталу до суми пасивів. Величина цього коефіцієнту становить у 2022 р. 3,59, що більше за 2018 р. на 1,94 або у 2,2 р. Коефіцієнт маневреності власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність.. Показник має величину 3,59, що у порівнянні з 2018 р. більше на 1,94 або у 2,2 р. Показник концентрації позикового капіталу демонструє, яка частина активів підприємства фінансується за рахунок зобов'язань. Нормативним вважається

значення в межах 0,4 - 0,6. У 2022 р. має величину 0,72, збільшився на 0,32 або на 80%. Коефіцієнт структури довгострокових вкладень визначається: довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банку + довгострокові позики) / основні кошти та інші позаобігові активи. Цей коефіцієнт показує, яка частина основних коштів та інших позаобігових активів профінансована зовнішніми інвесторам. Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. Величина показника у 2022 р. становить 2,5, а у 2018 р. він дорівнював нулю.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (Кдк) характеризує структуру капіталу. У 2022 р. він становить 2,58, тобто зростає на 1,93 або майже у 4 рази. Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів - показник фінансового леверіджу. На підприємстві його величина 2,59, тобто на 1 грн.власних коштів, вкладених в активи, припадає 2,59 грн позикових коштів. Показник зростає у динаміці майже у 4 р., це свідчить про посилення залежності від інвесторів і кредиторів, про зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт забезпечення власними засобами або коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами є індикатором здатності компанії фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів.

Він розраховується як співвідношення власних оборотних коштів до оборотних активів. Значення показника демонструє частку власних оборотних коштів у сумі оборотних активів компанії. Нормативне значення показника забезпечення оборотних активів власними коштами 0,1 і вище. Високе значення говорить про фінансову стійкість компанії і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії. І навпаки, значення нижче нормативного свідчить про значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів. У 2022 р. цей коефіцієнт становить 0,72, він збільшився на 0,33 або на 84,6 %. Тривалість фінансового циклу у даному випадку складає 154 дні, що на 1 день або на 0,6 % менше за факт 2018 р. Зауважимо, що протягом п'яти років показник мав значні коливання, і на даний момент має своє середнє значення. Коефіцієнт поточної

платоспроможності становить 1,39, зменшення 1,13 або 44,8%.

Рентабельність продукції становить 1,6 %, протягом п'яти років зменшився на 12,9 %. Рентабельність діяльності склала 1,5 %, менше за 2018 р. на 10,7 %. Рентабельність сукупного капіталу у 2022 р. склала 3,2 %, протягом аналізованого періоду зменшилася на 13,3%.

В третьому розділі отримала подальший розвиток комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для її адекватного застосування на малих підприємствах, а саме – замість використання експертних оцінок: по-перше, використані питомі ваги значущості 15-ти локальних показників з методики; по-друге, прийняті межі зон інтегрального показника від 0,0 до 0,33 (низького рівня економічної безпеки, що відповідає катастрофічному рівню економічних ризиків та високій вірогідності банкрутства); від 0,33 до 0,67 (середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства); від 0,67 до 1,00 (високого рівня економічної безпеки, що відповідає прийнятному рівню економічних ризиків та низькій вірогідності банкрутства); по-третє, критичні та найкращі значення показників ліквідності, рентабельності, платоспроможності, запасу фінансової стійкості та коефіцієнту зносу основних виробничих фондів визначено з урахуванням рекомендованих в Європейській практиці значень. А критичні та найкращі значення фондівіддачі, а також коефіцієнтів оборотності оборотних засобів, дебіторської та кредиторської заборгованості визначаються виходячи з динаміки значень цих показників для конкретного підприємства, адже їхні значення широко варіюються залежно від галузевої специфіки.

Адаптована методика апробована на матеріалах малого приватного будівельного підприємства «БУДСЕРВІС-КОМПАНІ», що підтвердило її адекватність. У 2022 році інтегральний показник склав 0,4126, що майже на третину менше за рівень 2018 року (0,5728), в основному внаслідок значного зниження показників рентабельності, запасу фінансової стійкості та погіршення коефіцієнтів поточної ліквідності та платоспроможності, незважаючи на пришвидшення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей, зростання фондівіддачі,

а також покращення коефіцієнту маневреності власного капіталу. І у 2018 році, і у 2022 році інтегральний показник знаходиться у межах від 0,33 до 0,67, тобто, у зоні середнього рівня економічної безпеки, що відповідає критичному рівню економічних ризиків та середній вірогідності банкрутства. Зниження інтегрального показника є негативним і свідчить про погіршення економічної безпеки аналізованого підприємства та, відповідно, зростання ризиків та ймовірності банкрутства.

Нами розроблений комплекс заходів по підвищенню інтегрального показника.

По-перше, це передача виконання юридичних послуг для підприємства на аутсорсинг. Виходячи з того, що юрист підприємства завантажений виконанням своїх обов'язків незначну частину робочого часу, пропонуємо вилучити цю посаду зі штатного розкладу, передати роботу юриста на аутсорсинг, а для оплати юридичних послуг використовувати 25% від фактичного заробітку юриста (з урахуванням плати фірмі – посереднику).

По-друге, це диверсифікація виробництва. Зважаючи на нагальні потреби багатьох жителів міста Харкова, будинки яких постраждали від воєнних дій агресора під час війни, вважаємо своєчасним налагодити виробництво металевих решіток на вікна. А для виготовлення таких необхідно мати не одного, а двох електрозварників на підприємстві. Також пропонуємо виготовляти металеві ворота для гаражів, бо жителі Харкова також мають потребу у такій послугі, за заказами та розмірами замовника.

Впровадження даних заходів призведе до зростання обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг усього по підприємству на 1654,8 тис. грн або на 20,5%, чистого прибутку на 261 або у 4 рази, рентабельність продукції зросте з 1,6% до 6,3%, рентабельність операційної діяльності – з 1,5% до 5,9%, а рентабельність сукупного капіталу – з 3,2% до 14,3%.

В результаті інтегральний показник зросте з 0,4126 до 0,5024, тобто, він продовжуватиме знаходитися у середній зоні, але таке покращення свідчить про підвищення рівня економічної безпеки, зниження ризиків та ймовірності банкрутства.

Список літератури

1 Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : закон України: [офіц. Текст станом на 03.09.2019 N 232/94-ВР]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2 Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV : закон України (зі змінами та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3 Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року № 436-IV : закон України (зі змінами та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4 Кодекс України з процедур банкрутства: від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII (зі змінами та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>

5 Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства . Затверджені наказом Міністерства економіки України №14 від 19.01.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0010557-01#Text>

6 Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 № 964-IV: [офіц. текст: станом на 15 червня 2014 року N 232/94-ВР]. URL: zakon.rada.gov.ua.

7 Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: затв. Наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року N 14 . URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME06025>

8 Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Затв. Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

9 Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану : Закон України № 2173-IX від 1 квітня 2022 року. URL:

10 Про інноваційну діяльність : закон України: [офіц. текст: станом на 4 липня 2002 р. N 40-IV із змінами і доп.]. URL: <http://innopolis.info/legislation/634/637/1533.html>

11 Дикань В.Л., Назаренко І.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 142 с.

12 Романченко О.В. До питання теорії економічного ризику. *Фінанси України*. 1997. №7. С. 113 – 117.

13 Устенко О.Л. Теория экономического риска : монография. К.: МАУП, 1997. 164 с.

14 Филипов О.В. Управління промисловим підприємством в умовах господарчого ризику: автореферат ...к.е.н. (08.03.02). Донецьк, ДонДУ, 1998. 16 с.

15 Управління підприємницьким ризиком /За заг. ред. Д.А.Штефанича. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. 224 с.

16 Коваленко Ю.А. Предпринимательские риски в современном бизнесе: природа возникновения и классификация. *Вісник Донбаської державної академії будівництва і архітектури*. 1999. №5(19). С.87 – 91.

17 Плетникова І.Л. Терминологические и методологические проблемы оценки рисков предприятия и ЭБП. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. №9-10. 2005 . С.85 – 91.

18 Галасюк В., Сорока М., Галасюк В. Риск как один из неотъемлемых факторов бизнеса. *Економіка, фінанси, право*. 2002. №7 С.17 – 23.

19 Щехорський А.Й. Про методологічні аспекти оцінки ризику в економіці *Вісник ЖДТУ*. №4(26). 2003. С.404 – 407.

20 Брижань І.А. Оцінка та управління виробничим ризиком підприємства : автореферат дис. ... к. е. н. (08.06.01). Київський Національний університет. Київ, 2000. 20 с.

21 Вітлінський В.В., Наконечний С.Г. Ризик у менеджменті. К.: Борисфен,

1996. 325 с.

22 Вітлінський В.В. Актуальні проблеми розвитку ризикології в економіці та підприємстві. Збірник наукових праць за матеріалами 1-ї науково-практичної конференції „Ризикологія в економіці та підприємстві”. Київ, 2001. 453 с. С. 73 - 75.

23 Савіна Н. Ризик та проблеми його врахування в сучасній фінансово-господарській діяльності . В зб. наук. праць „Формування економічних відносин в умовах становлення ринку./Під ред д.е.н.. проф. І.Д.Фараона. Тернопіль: „Екон. Думка”, 1999. С.185 – 189.

24 Смоляк В.А Анализ методов оценки рисков предприятия. *Управління розвитком*. 2002. №2. С. 73-76.

25 Дядюк М.А Сравнительный анализ современных методик оценки риска Підвищення конкурентостійкості підприємств торгівлі та харчування: Зб. наук. пр. X, 2000. С. 319 - 323.

26 Івченко І.Ю. Економічні ризики: навч. посібник. Київ „Центр навчальної літератури”, 2004. 304 с.

27 Кармінська-Белоброва М.В., Ігнатова Є.М. Управління ризиками у підприємстві : навчальний посібник. – Харків: «Слово», 2014 – 169 с.

28 Економічні ризики: методи вимірювання та управління: навчальний посібник / Скопенко Н.С., Федулова І.В., Мазник Л.В., Кириченко О.М., Удворгелі Л.І.; за заг. ред. Скопенко Н.С. К. : НУХТ, 2021. 344 с.

29 Банкрутство підприємств будівельної галузі України: стан, проблеми і шляхи їх вирішення : монографія / [В. М. Бабаєв, В. І. Торкатюк, Л. М. Шутенко та ін.]; за заг. ред. В. М. Бабаєва; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 723 с.

30 Меліхова Т.О. Аналіз фінансового стану та виявлення загроз як засіб прогнозування ймовірності банкрутства промислового підприємства. *Review of Transport Economics and Management*. Вип. 1(17). С. 48–57. URL: [https://doi.org/10.15802/rtem.v0i1\(17\).176496](https://doi.org/10.15802/rtem.v0i1(17).176496)

31 Волкова Н., Степанко О. Прогнозування ризику настання банкрутства на

підприємстві. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2. С. 173-178. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.2-29>

32 Швець Ю.О., Мартинюк Н.Б. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на промислових підприємствах. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 36-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2017_2_7

33 Бугай В.З., Федорець А.О. Моделювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі ПРАТ «Кропивницький ОЕЗ»). *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2421>

34Плетникова І.Л. Про використання статистичного методу для оцінки економічних ризиків підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Дні науки – 2005” (Дніпропетровськ, 15 – 17 квітня 2005 р.). Том 11. Фінанси і банківська справа. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. 102 с. С. 43 – 46.

35 Смоляк В.А. Выбор метода оценки рисков предприятия. *Економіка розвитку*. 2003. №2 (26). С. 95-98.

36 Внукова Н.М., Смоляк В.А. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств. *Фінанси України*. 2002. №10. С.15-21.

37 Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Клебанова Т.С., Бондар О.М., Мозенков О.В. та ін. / За ред. Мозенкова О.В. Х.: ВД «Інжек», 2003. 272 с.

38Штангрет А.М. Попередження та уникнення банкрутства промислових підприємств (на прикладі підприємств поліграфічної промисловості): автореферат дис. ... к.е.н. (08.06.01). Інститут регіональних досліджень НАНУ. Львів, 2003. 20 с.

39 Методика приведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій. Затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 р., № 81. Бібліотека журналу «Вісник податкової служби України». К. 1997. 43 с.

40 Мороз С.В. Проблеми оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства підприємств. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Сер. Економічні науки*. 2001. № 3. С. 272 – 274.

41 Плетникова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці: автореф. дис. ... канд. екон. наук (08.07.04). Х., 2001. -15 с.

42 Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Клебанова Т.С., Бондар О.М., Мозенков О.В. та ін. / За ред. Мозенкова О.В. Х.: ВД «Інжек», 2003. 272 с.

43 Штангрет А.М. Попередження та уникнення банкрутства промислових підприємств (на прикладі підприємств поліграфічної промисловості): автореферат дис. ... к.е.н. (08.06.01). Інститут регіональних досліджень НАНУ. Львів, 2003. 20 с.

44 Методика приведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій . Затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 р., № 81. Бібліотека журналу «Вісник податкової служби України». К. 1997. 43 с.

45 Мороз С.В. Проблеми оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства підприємств. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Сер. Економічні науки*. 2001. № 3. –С. 272 – 274.

46 Терещенко О.О., Проскура К.П. Критичний аналіз методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства . URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/638/60b/1c4/63860b1c461d1026202332.pdf>

47 Плетникова І.Л. (Назаренко). Проблемы диагностики банкротства украинских предприятий. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки*. 2005. №5. Ч.2. Том 3 (по результатах проведення IV Міжнародної науково-практичної конференції „Проблеми планування виробництва в умовах переходу до ринку” (30 вересня – 2 жовтня 2005 р., м.

Алушта). С. 101 – 111.

48 Ілляшенко С. І. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3 (21). С. 12 - 19.

49 Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків : Мачулін, 2016. 504 с.

50 Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.0. К., 2003. 194 с.

51 Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. К., 2000. 19 с.

52 Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. К.: Знання, 2009. 647 с.

53 Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю. Г. Лысенко, В. Г. Лопатовський // Вісник Технологічного університету Поділля. 2004. №4. Т. 1. С. 177 -180.

54 Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький та ін. К.: Правова єдність, 2009 . – 544 с.

55 Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7 (37). С. 143 - 153.

56 Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія/ Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко - К.: Лібра, 2003. 280 с.

57 Ковальов Д.І., Сухорукова Т.Г. Економічна безпека підприємства *Економіка України*. 1998. Вип. 11. С. 48-52.

58 Ковальов Д.І., Плєтнікова І.Л. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2000. № 4. С 35-40.

59 Ілляшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. №3. С. 12-19.

60 Сак Т.В. Діагностування рівня економічної безпеки підприємства в умовах обмеженості інформації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 404–408 . URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/402-sak-t-v-diagnostuvannya-rivnya-ekonomichnoji-bezpeki-pidpriemstva-v-umovakh-obmezhenosti-informatsiji>

61 Фролова Л.В., Роженко О.В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №3(177). С.199-209.

62 Вахлакова В. В. Оцінювання фінансової та ринкової складових економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2017. №8. С. 212–218 . – URL: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-8_0-pages-212_218.pdf

63 Дьяченко О.А., Артеменко Л.П. Економічна безпека інноваційно-орієнтованих підприємств в умовах євроінтеграції. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2015. №12. С.173-180. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/13940>

64 Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие / Геець В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І та ін.; За ред. Гейця В. М.; Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006.240 с.

65 Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 3. С. 414 – 418. URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/404-skrinkovskij-r-m-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-sutnist-klasifikatsiya-ta-sistema-diagnostiki>

66 Козаченко Г. В., Погорелов Ю.С. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів. В кн.: Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення : [монографія]; за заг. ред. З. Б. Живко, І. Г. Бабець. Львів: Ліга-Прес, 2015. С. 238–251. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/1301>

67 Доценко І.О. Формування системи оцінювання рівня економічної

безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків / І.О. Доценко. *Вісник Одеського національного ун-ту. Серія: Економіка*. 2013. Т. 18. Вип. 1. С. 69–78. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1_10.pdf.

68 Кривов'язюк І.В. Інноваційний підхід до оцінювання безпечності функціонування промислових підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №3(141). С.83-95

69 Янковець Т.М. Взаємозв'язок потенціалу, економічної безпеки та розвитку економічних систем. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 9. С. 66-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_9_10

70 Єфімова Г.В., Марущак С.М. Планування безпечного розвитку підприємства на основі результатів діагностики рівня його економічної безпеки . *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3(8). С. 43-49. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/ No3/43-49.pdf>.

71 Отенко І.П., Яртим І.А. Оцінювання економічної безпеки в процесах розвитку підприємства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 11. С. 255-261. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_11_43.

72 Pilipenko N.M., Pilipenko V.V. Economic security as a dynamic characteristic of an enterprise. *Economy and society*. 2017 №10 С.338-342. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/59.pdf

73 Матвійчук А.В. Нечіткі, нейромережеві та дискримінантні моделі діагностування можливості банкрутства підприємств. *Нейро-нечіткі технології моделювання в економіці: науково-аналітичний журнал*. 2013. №2 С.71 - 118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nntm_2013_2_6.

74 Зубко Т.Л. Методика визначення економічної безпеки підприємства // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. №2 (16). С. 69–76.

75 Пилипенко Н.М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953>

76 Кошельок Г. В., Малікова І. П. Методичні підходи до оцінки

економічної безпеки підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 32. С. 62-69.

77 Дикань В. Л. Економіка підприємства : конспект лекцій. Ч. 3 / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, Н. Є. Каличева. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 49 с.

78 Дикань В. Л. Економічна діагностика: підручник / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова, В. О. Овчиннікова, М. В. Корінь, А. В. Толстова. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 285 с.

79 Дикань В. Л., Кірдіна О. Г., Назаренко І. Л., Уткіна Ю. М. Економіка і організація інноваційної діяльності на залізничному транспорті: навчальний посібник. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 225 с

80 Дикань В. Л. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств : підручник / В. Л. Дикань, Ю. Т. Боровик, О. М. Полякова, Ю. М. Уткіна. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. 415 с.

81 Дикань В. Л. Основи бізнесу : підручник / В. Л. Дикань, В. О. Овчиннікова, І. В. Токмакова, М. В. Корінь, А. В. Толстова. Харків : УкрДУЗТ, 2018. 290 с.

82 Дикань В. Л. Стратегічне управління : навчальний посібник / В.Л. Дикань, В.О. Зубенко, О.В. Маковоз, І.В. Токмакова, О.В. Шраменко. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. 331с.

83 Підприємництво: підручник / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О. В. Шраменко та ін. Харків : УкрДУЗТ, 2018. Ч. 2. Реалізація підприємницької діяльності у сучасних ринкових умовах. 228 с.

84 Беленкова О. Ю. Оцінка фінансової стійкості малих будівельних підприємств України в 2000—2008 роках / О. Ю. Беленкова, Н. Б. Сердюченко, Ю. В. Антропов. *Економіка та держава*. 2011. № 1. С. 55-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_1_15

85 Назаренко І.Л. Білоусова В.М. Адаптування комплексної методики визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства для малих підприємств // Вісник економіки транспорту і промисловості/ №82.

2023. С.

86 Терещенко О.Р., Проскура К.П. Критичний аналіз методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства . Листопад 2022. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/638/60b/1c4/63860b1c461d1026202332.pdf>

87 Nazarenko I.L., Bilousova V.M. Development of construction industry in Ukraine during and after the war: overcoming hardships. Матеріали 19-ї науково-практичної міжнародної конференції "Міжнародна транспортна інфраструктура, індустриальні центри та корпоративна логістика" (1 червня 2023 р. м. Харків) // УкрДУЗТ. – 2023. - С. 392 – 394.

88 Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи рівня вищої освіти "другий (магістерський) рівень" усіх форм навчання / каф. "Економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом". В. Л. Дикань, В. В. Компанієць, І. В. Токмакова, І.Л. Назаренко. Харків: УкрДУЗТ, 2019. - 60 с.

89 Студентська навчальна звітність. Текстова частина (пояснювальна записка). Загальні вимоги до побудови, викладення та оформлення : методичний посібник з додержання вимог нормоконтролю у студентській навчальній звітності /Козар Л.М. [та ін.]; за заг. ред. Л.М. Козара. Х.: УкрДАЗТ, 2014. 54 с.

АКТ

перевірки випускної кваліфікаційної роботи на наявність ознак
академічного плагіату

Відповідно до даних сервісу Strikeplagiarism.com кваліфікаційна робота
на тему: «Визначення рівня економічної безпеки, оцінювання ризиків та
ймовірності банкрутства малого підприємства (на матеріалах
«Будсервіс-компані»)»
автора: Білоусова Вікторія Миколаївна
(ПІБ автора повністю)

містить 7,69 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала
доцент кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом

(підпис)

Ганна ОБРУЧ

13.12.2023 р.